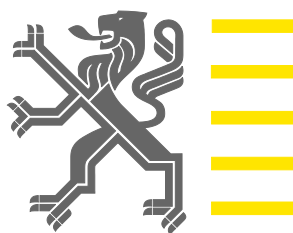

VOORUITZICHTEN

Regionale economische vooruitzichten 2014-2019

Juli 2014

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de volgende equipes:

FPB: Delphine Bassilière, Didier Baudewyns, Francis Bossier, Ingrid Bracke, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Laurence Laloy.

BISA: Benoît Laine, Pierre-François Michiels.

svr: Dirk Hoorelbeke.

IWEPS: Frédéric Caruso, Olivier Meunier.

Contactadressen:

hermreg@plan.be

pfmichiels@sprb.irisnet.be

dirk.hoorelbeke@dar.vlaanderen.be

O.Meunier@iweps.be

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel
<http://www.plan.be>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Kruidtuinlaan 20, 1035 Brussel
<http://www.bisa.irisnet.be>

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Boudewijnlaan 30 bus 23, 1000 Brussel
<http://www.vlaanderen.be/dar/svr/>

Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique

Route de Louvain-la-Neuve 2, 5001 Belgrade (Namur)
<http://www.iweps.be>

Inhoudstafel

1. Inleiding	1
2. Internationale omgeving en nationale context	3
2.1. Internationale omgeving	3
2.2. Nationale economische context	5
2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp	5
2.2.2. Evolutie per bedrijfstak	8
2.2.3. Productiviteit	9
2.2.4. Loonkosten	10
2.2.5. Inflatie	10
2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid	11
2.2.7. Overheidsfinanciën	12
3. Synthese van de regionale macro-economische evoluties	14
3.1. Macro-economische resultaten	14
3.2. Arbeidsmarkt	19
3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod	19
3.2.2. Regionale binnenlandse werkgelegenheid	27
3.2.3. Saldo van de grensarbeid en saldo van de pendelarbeid	28
3.2.4. Regionale werkende beroepsbevolking	29
3.2.5. Werkgelegenheidsgraad	30
3.2.6. Werkloosheid	31
4. Gedetailleerde resultaten per gewest	37
4.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	37
4.1.1. Macro-economische evoluties	37
4.1.2. Evoluties per bedrijfstak	40
4.2. Vlaams Gewest	46
4.2.1. Macro-economische evoluties	46
4.2.2. Evoluties per bedrijfstak	48
4.3. Waals Gewest	55
4.3.1. Macro-economische evoluties	55
4.3.2. Evoluties per bedrijfstak	57
5. Inkomensrekeningen van de huishoudens	64
5.1. Inleiding	64
5.2. Nationale context	64

5.3. Structuur en evolutie per gewest	68
5.3.1. Algemene overwegingen	68
5.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	69
5.3.3. Vlaams Gewest	71
5.3.4. Waals Gewest	74
5.4. Inkomen per hoofd	76
6. Overheidsfinanciën.....	79
6.1. Inleiding	79
6.2. Gemeenschappen en gewesten	80
6.2.1. De staatshervorming	80
6.2.2. Evolutie van de ontvangsten en uitgaven	83
6.2.3. Evolutie van de vorderingensaldi van de verschillende entiteiten	88
6.3. Resultaten per deelgebied	89
6.3.1. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	89
6.3.2. Het Vlaamse Gewest	92
6.3.3. Het Waals Gewest	95
6.3.4. De Franse Gemeenschap	97
6.3.5. De Duitstalige Gemeenschap en de Gemeenschapscommissies	99
7. Energieverbruik en broeikasgasemissies	100
7.1. Methodologie	100
7.2. Context	100
7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies	101
7.3.1. Rijk	101
7.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	103
7.3.3. Vlaams Gewest	104
7.3.4. Waals Gewest	105
8. Besluit	108
9. Bibliografie	111
10. Bijlage	112
10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid	112
10.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten	115
10.3. Verklarende woordenlijst	117

Lijst van tabellen

Tabel 1:	Voornaamste internationale hypothesen	5
Tabel 2:	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie	7
Tabel 3:	Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie	8
Tabel 4:	Vorderingensaldo	13
Tabel 5:	Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten	18
Tabel 6:	Scenario voor demografie en arbeidsaanbod	20
Tabel 7:	Regionale arbeidsmarktvooruitzichten	35
Tabel 8:	Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	37
Tabel 9:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	40
Tabel 10:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	44
Tabel 11:	Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest	46
Tabel 12:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest	49
Tabel 13:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest	53
Tabel 14:	Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest	55
Tabel 15:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest	58
Tabel 16:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest	62
Tabel 17:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Rijk	67
Tabel 18:	Evolutie van de lonen per hoofd	68
Tabel 19:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	71
Tabel 20:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest	73
Tabel 21:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	76
Tabel 22:	Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd	77
Tabel 23:	Hypothesen inzake de impact van de staatshervorming op de rekening van de gemeenschappen en de gewesten	82
Tabel 24:	Rekening van de gemeenschappen en gewesten	85
Tabel 25:	Vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten	89
Tabel 26:	Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	91
Tabel 27:	Rekening van het Vlaamse Gewest	93
Tabel 28:	Rekening van het Waals Gewest	96
Tabel 29:	Rekening van de Franse Gemeenschap	98
Tabel 30:	Rekening van de Duitstalige Gemeenschap	99
Tabel 31:	Rekening van de Gemeenschapscommissies	99
Tabel 32:	Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector	106
Tabel 33:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	112

Tabel 34:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Vlaams Gewest.....	113
Tabel 35:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Waals Gewest	114
Tabel 36:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	115
Tabel 37:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest.....	115
Tabel 38:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	116

Lijst van figuren

Figuur 1	Bbp-groei eurozone en Verenigde Staten.....	4
Figuur 2	Saldo lopende verrichtingen met het buitenland.....	6
Figuur 3	Werkgelegenheid (<i>wijziging in duizendtallen</i>) en werkgelegenheidsgraad (<i>in procent van de beroepsbevolking</i>).....	11
Figuur 4	Regionale bbp's	14
Figuur 5	Economisch groeiverschil ten opzichte van Vlaanderen, voortschrijdend gemiddelde over 4 jaar	15
Figuur 6	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Het Rijk	22
Figuur 7	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Het Rijk	22
Figuur 8	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Brussels Hoofdstedelijk Gewest	24
Figuur 9	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	24
Figuur 10	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Vlaams Gewest.....	25
Figuur 11	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Vlaams Gewest	25
Figuur 12	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Waals Gewest	26
Figuur 13	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Waals Gewest.....	26
Figuur 14	Regionale werkgelegenheidsgraden	31
Figuur 15	Regionale werkloosheidsgraden.....	34
Figuur 16	Saldo van de primaire inkomens per hoofd, index Rijk = 100.....	78
Figuur 17	Saldo van het beschikbaar inkomen per hoofd, index Rijk = 100.....	78

1. Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de regionalisering van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau¹ voor de periode 2014-2019. Net als de vorige rapporten², is dit rapport het resultaat van een samenwerking tussen het Federaal Planbureau en de studiediensten van de drie Belgische gewesten (BISA, IWEPS en SVR³). Die samenwerking die eind 2005 van start ging, heeft de ontwikkeling van het multiregionaal en multisectoraal HERMREG-model mogelijk gemaakt, een model dat in de categorie macro-econometrische modellen van het top-downtype kan worden gerangschikt. HERMREG⁴ stemt volledig overeen met het nationale HERMES-model van het Federaal Planbureau. Dat betekent dat de nationale middellangetermijnvooruitzichten van HERMES opgesplitst worden op het niveau van de beschouwde entiteiten op basis van endogene regionale verdeelsleutels.

Deze regionale vooruitzichten sluiten perfect aan bij de meest recente nationale middellangetermijn vooruitzichten van juni 2014 die zelf steunen op de economische informatie die begin juni 2014 beschikbaar was. Er wordt met name rekening gehouden met een internationaal scenario dat gekenmerkt wordt door een geleidelijke herneming van de economische activiteit in de eurozone.

In deze meer gunstige omgeving, zou de groei van de Belgische economie, die niet hoger was dan 0,2 % in 2013, versnellen tot 1,4 % in 2014 en 1,8 % in 2015. Vervolgens zou het Belgische bbp toenemen aan een ritme van gemiddeld 1,6 % per jaar.

Deze projectie houdt daarnaast rekening met de budgettaire informatie die begin juni 2014 beschikbaar was. De begrotingsvooruitzichten voor 2014 voorzien een tekort van 2,7 % van het bbp, een niveau dat lichtjes hoger zou liggen tegenover het geobserveerde cijfer voor 2013. We mogen verwachten dat, zonder bijkomende maatregelen, het tekort slechts langzaam zal afnemen op middellange termijn en 2,2 % van het bbp bedragen in 2019.

Doordat de regionale waarnemingen in de regionale rekeningen⁵ slechts beschikbaar zijn tot 2011 voor de lonen en de investeringen en tot 2012 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, werd het HERMREG-model vanaf 2012 gesimuleerd voor de lonen en de investeringen en vanaf 2013 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid. Het HERMREG-model levert regionale en sectorale projecties van die verschillende aggregaten (en van de productiviteit per hoofd) tot 2019. Die aggregaten worden gemodelleerd op het niveau van de 13 HERMES-bedrijfstakingen. Demografische projecties en projecties van regionale activiteitsgraden en vooruitzichten betreffende grensarbeid en pendelarbeid zijn ook beschikbaar. Die vooruitzichten maken het mogelijk de evolutie van de beroepsbevolking, de werkende beroepsbevolking en de werkloosheid te voorspellen. Het model levert ook een regionale projectie van het bbp, de werkloosheidsgraad en de werkgelegenheidsgraad. Bovendien omvat het model een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de uitstoot van

---

¹ Federaal Planbureau (2014).

² Zie Bassilière et al (2013) voor de studie gepubliceerd in juli 2013.

³ Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique en Studiedienst van de Vlaamse Regering.

⁴ Het HERMREG-model wordt beschreven in Bassilière et al (2008a).

⁵ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2014).

broeikasgassen (waardoor de nationale vooruitzichten inzake broeikasgassen regionaal opgesplitst kunnen worden), een gedetailleerde blok inzake overheidsfinanciën, een module betreffende de inkomensrekening van de gezinnen en de berekening van het beschikbaar inkomen van de gezinnen voor ieder gewest afzonderlijk.

Tot slot moet er vermeld worden dat zowel HERMES als HERMREG middellangetermijnmodellen zijn. Dit betekent dat hun eerste doel niet het opstellen is van gedetailleerde vooruitzichten voor elke variabele voor elk jaar, zoals wel het geval is voor kortetermijnmodellen, maar het schetsen van het verwachte economische landschap op een horizon van zes tot zeven jaar bij ongewijzigd beleid en het identificeren van eventuele onevenwichten die zouden kunnen ontstaan, verergeren of aanhouden op middellange termijn.

De rest van het rapport is als volgt gestructureerd. Het tweede hoofdstuk beschrijft het scenario dat aan de basis ligt van de regionale resultaten. Dat scenario omvat de internationale omgeving en de nationale economische context. Het derde hoofdstuk levert de voornaamste macro-economische regionale ontwikkelingen (met inbegrip van de arbeidsmarkt). Hoofdstuk 4 gaat nader in op de resultaten voor de drie gewesten. In hoofdstuk 5 worden de geregionaliseerde inkomensrekeningen van de gezinnen voorgesteld. De resultaten van het blok overheidsfinanciën komen aan bod in hoofdstuk 6 en die van de regionalisatiemodule voor broeikasgasemissies in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8 worden tot slot een aantal conclusies geformuleerd.

2. Internationale omgeving en nationale context

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst waarop de regionale HERMREG-vooruitzichten gebaseerd zijn. In deel 1 staan de belangrijkste hypothesen die aan de basis liggen van de nationale HERMES-projectie. Die hypothesen betreffen de internationale omgeving⁶. Deel 2 levert een overzicht van de belangrijkste resultaten van de 'Economische vooruitzichten 2014-2019' voor België die gepubliceerd zijn in juni 2014. De regionale vooruitzichten zijn volledig coherent met die resultaten.

2.1. Internationale omgeving

De vertraging van de wereldeconomie begon in 2011 en kwam in de loop van vorig jaar tot stilstand. De groei van de wereldeconomie werd aangezwengeld door een nieuwe fase van uitzonderlijke monetaire versoepeling in de Verenigde Staten en door een expansief budgettair en monetair beleid in Japan. De Europese Centrale Bank verlaagde haar herfinancieringsrente tweemaal in 2013 en handhaafde de ongelimiteerde kredietverlening aan de Europese banksector. Die verschillende maatregelen zorgden voor een terugkeer van de rust op de financiële markten en droegen bij tot de herneming van het consumenten- en producentenvertrouwen. Daardoor zou de groei van de wereldeconomie aantrekken van 3 % in 2013 tot 3,6 % dit jaar en 3,9 % in 2015.

Voor de periode 2016-2019 wordt een gelijkaardig groeitempo voorzien, waardoor de *output gaps* van de meeste geavanceerde economieën ten vroegste tegen 2019 zouden verdwijnen.

Na een recessie die anderhalf jaar aansleepte, knoopte de eurozone in de loop van 2013 opnieuw aan met een positieve kwartaalgroei. Op jaarbasis zou het bbp evenwel met 0,4 % zijn gedaald. Door het aanzienlijk vertrouwensherstel als gevolg van het verdwijnen van de vrees voor het uiteenvallen van de eurozone, het minder restrictief begrotingsbeleid en de sterkere Europese uitvoer zou het bbp van de eurozone met 1,1 % groeien in 2014. De Europese Unie zou het in haar geheel genomen beter doen, met een bbp-groei van 1,5 %. Het herstel van de Europese economie zou zich bevestigen in 2015, waardoor de groei zou uitkomen op 1,5 % voor de eurozone en 1,8 % voor de EU als geheel. Over de periode 2016-2019 zou de gemiddelde groei respectievelijk 1,5 % en 1,9 % bedragen.

De inflatie in de eurozone, gemeten aan de hand van de geharmoniseerde consumptieprijsindex, koelde aanzienlijk af van 2,5 % in 2012 tot 1,3 % in 2013. Die terugval is voor een groot deel te wijten aan de daling van de grondstoffenprijzen, maar ook aan de zwakke economische groei. De aanhoudende daling van de grondstoffenprijzen en een beperkte onderliggende inflatie zouden de inflatie in 2014 verder doen vertragen tot amper 0,8 %, wat ruimschoots lager is dan de middellangetermijndoelstelling van de Europese Centrale Bank. De inflatie zou pas vanaf 2015 geleidelijk hernemen en aan het einde van de projectieperiode uitkomen op 1,6 %.

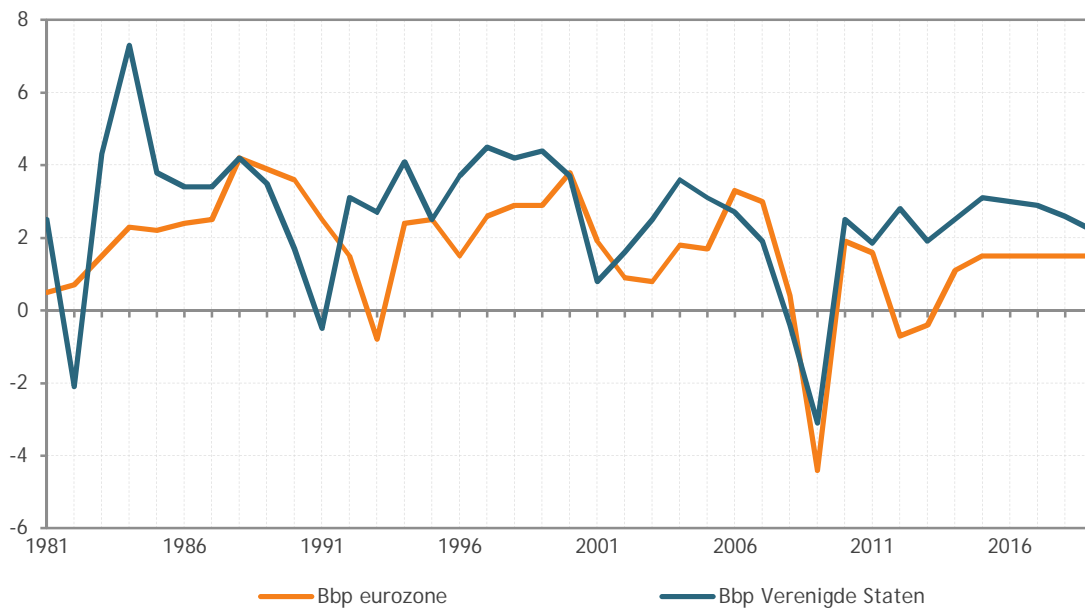
Bovenstaand internationaal scenario gaat gepaard met verschillende onzekerheden. Allereerst zou de verwachte normalisering van het monetair beleid in de Verenigde Staten (terugschroeven of

---

⁶ Federaal Planbureau (2014), hoofdstuk 2.

beëindigen van de kwantitatieve versoepeling, verhoging van de beleidsrente) een belangrijk neerwaarts risico kunnen vormen. Het zou kunnen leiden tot een forse wereldwijde stijging van de rentetarieven voor overheden en bedrijven, tot een correctie op de aandelen- en obligatiemarkten en tot bijkomende kapitaalvlucht uit de opkomende economieën. Ten tweede blijft er een risico op een heropflakking van de Europese schuldencrisis zolang de Europese bankensector ondergecapitaliseerd blijft en niet geruggesteund wordt door een volwaardige bankenunie. Ten slotte valt een sterke groeivertraging in China, gezien de pogingen om het barsten van kredietzeepbel te voorkomen, niet uit te sluiten.

Figuur 1 Bbp-groei eurozone en Verenigde Staten
jaarlijkse groei in procent

Tabel 1: Voornaamste internationale hypothesen

	2012	2013	2014	2015	Gemiddelden			2013-2019
					2016-2019	1999-2005	2006-2012	
Potentiële uitvoermarkten voor België(1)	1,1	1,2	3,9	5,4	4,9	6,3	3,6	4,3
Bbp eurozone (1)	-0,7	-0,4	1,1	1,5	1,5	2,0	0,7	1,2
Bbp Verenigde Staten (1)	2,8	1,9	2,5	3,1	2,7	2,8	1,2	2,6
Internationale prijzen in euro (1)								
- Uitvoer van goederen en diensten zonder energie	3,1	-1,3	-0,3	1,2	2,0	-0,5	1,1	1,1
- Invoer van goederen en diensten zonder energie	3,0	-1,1	-0,2	1,7	2,0	-1,7	0,3	1,2
- Invoer van energie	9,1	-4,0	-3,9	-4,6	2,6	23,5	12,0	-0,3
Olieprijs (Brent, USD) (niveau) (2)	111,7	108,7	108,0	103,1	114,3	31,0	85,5	108,6
Wisselkoers (niveau) (2)								
- EUR in USD (*100)	128,6	132,8	137,3	137,4	137,4	106,5	135,6	136,7
Rentevoet (niveau) (2)								
- Korte termijn (3 maanden)								
Eurozone	0,6	0,2	0,3	0,2	1,6	3,1	2,3	0,7
Verenigde Staten	0,3	0,3	0,2	0,5	3,5	3,3	2,1	1,6
- Lange termijn (10 jaar)								
Eurozone	3,2	2,7	2,3	2,4	3,3	4,5	3,8	2,8
Verenigde Staten	1,8	2,3	2,7	3,0	3,9	4,8	3,4	3,2
Inflatie (1)								
- Eurozone	2,5	1,3	0,8	1,3	1,5	2,0	2,1	1,3
- Verenigde Staten	2,1	1,5	1,8	1,9	2,0	2,6	2,2	1,9

(1) Groeivoet

(2) In de kolom 2016-2019 wordt de waarde op het einde van de periode (2019) weergegeven.

2.2. Nationale economische context

2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp

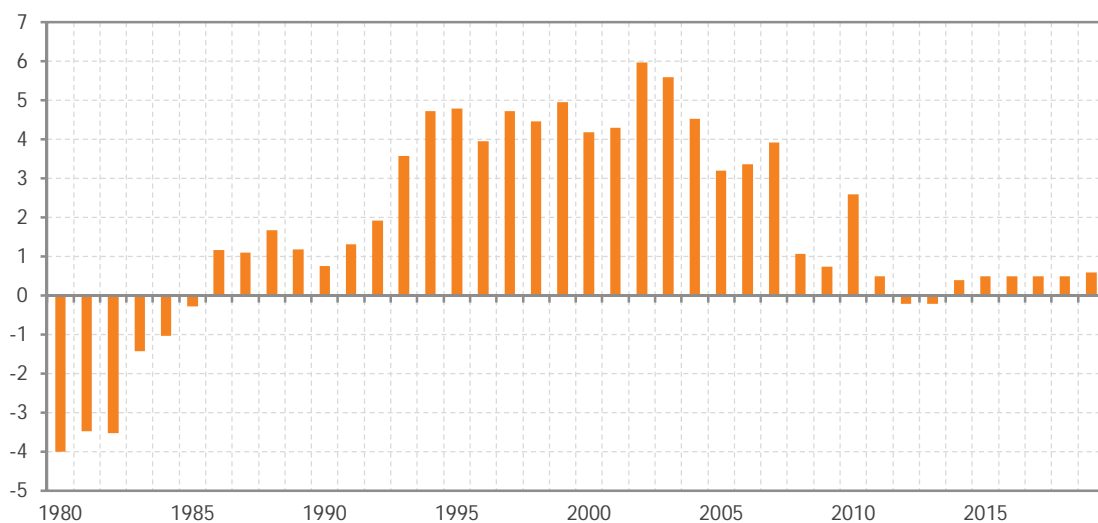
Na meerdere kwartalen van negatieve groei zette de Belgische economie in het tweede kwartaal van 2013 een herstelbeweging in (+0,2 % ten opzichte van het eerste kwartaal) dankzij een herneming van de uitvoer. De bbp-groei trok in de tweede jaarhalfst verder aan met 0,3 % per kwartaal onder invloed van het internationaal conjunctuurherstel. Door een ongunstig startpunt bleef de jaargroei van het Belgisch bbp evenwel beperkt tot 0,2 %. In 2014 zou de uitvoergroei verder aantrekken (+2,3 %) en zou de binnenlandse vraag hernemen (+1,2 %), wat resulteert in een bbp-groei van 1,4 % op jaarbasis. Dat herstel zou aan kracht winnen in 2015 (1,8 %). Daarna zou de Belgische bbp-groei gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen.

Na een groei van 1,3 % in 2014 en 1,7 % in 2015, zou de particuliere consumptie in de overige jaren van de projectieperiode toenemen met gemiddeld 1,5 %. De overheidsconsumptie zou, zonder nieuwe maatregelen, een groei van 1 % per jaar laten optekenen. Die volumegroei is het resultaat van uiteenlopende ontwikkelingen, waarbij de uitgaven voor gezondheidszorg gemiddeld met 2,3 % per jaar toenemen, terwijl de loonmassa van de federale overheid zou dalen, ook wanneer geen rekening wordt gehouden met de overstap van personeel naar de gefedereerde entiteiten. De totale investeringen zouden opnieuw aanknopen met een positieve groei in 2014 (1,6 %), verder aantrekken

in 2015 (3,2 %) en vervolgens een meer bescheiden groeitempo aannemen (gemiddeld 2,5 % per jaar tussen 2016 en 2019). Die evolutie wordt grotendeels bepaald door de dynamiek van de bedrijfsinvesteringen (2,6 % dit jaar, 3,4 % in 2015 en gemiddeld 2,8 % nadien). Ook de investeringen in woningbouw zouden hernemen. Hun groei zou aanvankelijk relatief bescheiden blijven (1,4 % in 2014), vervolgens versnellen tot 2,4 % in 2015 en 2,6 % in 2016, maar nadien vertragen. De evolutie van de overheidsinvesteringen zou voor een groot deel bepaald worden door de electorale investeringscyclus van de lagere overheid, met een daling in 2014 (-5,9 %), een stijging van gemiddeld 5,7 % over de periode 2017-2018 en vervolgens een terugval in 2019 (-8,2 %). Ten slotte zou de bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei respectievelijk 0,2 en 0,1 procentpunt bedragen in 2014 en 2015. Die bijdrage zou net positief blijven (0,1 punt) in de periode 2016-2019.

Sinds 2008 is het saldo van de lopende verrichtingen van België (definitie nationale rekeningen) onafgebroken achteruitgegaan, met uitzondering van een toename in 2010. In 2012 en 2013 werd het saldo zelfs negatief. De verslechtering van de afgelopen twee jaren is vooral het resultaat van een forse daling van het saldo van de factorinkomens, alsook van een aanzienlijke stijging van de lopende overdrachten aan het buitenland. In 2014, zou het saldo van de lopende verrichtingen opnieuw licht positief worden. Die verbetering zou zich in 2015 doorzetten door een ruilvoetverbetering en een positieve bijdrage van de netto-uitvoer in volume. De daaropvolgende jaren zou het saldo zich handhaven op ongeveer 0,5 % van het bbp.

Figuur 2 Saldo lopende verrichtingen met het buitenland
in procent van het bbp

Tabel 2: Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

	Gemiddelden							
	2012	2013	2014	2015	2016-2019	1999-2005	2006-2012	2013-2019
1. Vraag en productie (kettingeuro's, referentiejaar 2005, groeivoet)								
Consumptieve bestedingen van de particulieren (1)	-0,3	0,8	1,3	1,7	1,5	1,5	1,2	1,4
Consumptieve bestedingen van de overheid	1,4	0,6	1,1	0,8	1,0	2,0	1,4	0,9
Bruto-investeringen	-2,0	-1,5	1,6	3,2	2,5	2,7	0,5	1,9
- Ondernemingen (2)	-2,1	-0,4	2,6	3,4	2,8	2,8	0,9	2,4
- Overheid	2,4	-6,1	-5,9	3,9	1,6	2,9	1,9	-0,3
- Woongebouwen	-3,2	-2,6	1,4	2,4	2,0	2,3	-0,6	1,3
Voorraadwijziging (bijdr. tot de wijziging van het bbp)	-0,8	-0,6	-0,1	0,0	-0,0	-0,1	0,2	-0,1
Totale binnenlandse vraag	-0,6	-0,3	1,2	1,7	1,5	1,8	1,2	1,2
Uitvoer van goederen en diensten	1,8	1,9	2,3	3,6	3,7	4,3	2,7	3,2
Totale finale vraag	0,5	0,7	1,7	2,6	2,6	2,9	1,8	2,2
Invoer van goederen en diensten	1,3	1,3	2,1	3,6	3,7	3,9	2,9	3,1
Bbp	-0,1	0,2	1,4	1,8	1,6	2,2	1,1	1,4
Bbp (lopende prijzen)	1,8	1,8	2,6	3,4	3,2	4,0	3,1	3,0
Bbp per hoofd (reële termen)	-0,8	-0,4	0,8	1,3	1,1	1,8	0,3	0,9
Reëel bruto nationaal inkomen	-1,0	-0,1	1,7	1,9	1,5	1,6	0,7	1,4
2. Prijzen								
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	2,4	1,2	0,8	1,2	1,5	1,9	2,3	1,3
Gezondheidsindex	2,6	1,2	0,7	1,2	1,5	1,8	2,2	1,3
Deflator van het bbp	1,9	1,6	1,2	1,5	1,6	1,8	2,0	1,6
3. Arbeidsmarkt								
Werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	4555,4	4545,8	4559,4	4593,6	4721,7	4158,5	4456,0	4628,1
- Wijziging in duizendtallen	9,4	-9,7	13,6	34,2	32,0	40,8	41,6	23,7
- Wijziging in %	0,2	-0,2	0,3	0,8	0,7	1,0	1,0	0,5
Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	636,3	654,5	663,4	648,3	582,4	653,9	641,8	632,7
- Wijziging in duizendtallen	8,5	18,2	8,9	-15,1	-16,5	8,8	-10,5	-7,7
Werkloosheidsgraad, definitie FPB (3)	12,1	12,4	12,5	12,2	10,8	13,4	12,4	11,8
Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	559,2	583,7	603,4	593,3	530,1	513,5	546,3	575,4
- Wijziging in duizendtallen	14,6	24,5	19,8	-10,2	-15,8	8,6	-3,6	-4,2
Productiviteit per uur (marktbedrijfstacken, groeivoet)	-0,6	0,4	0,7	1,0	1,0	1,5	0,0	0,9
Nominale loonkosten per uur (4)	3,7	2,0	0,8	1,6	2,4	2,6	2,7	2,0
Nominale loonkosten per hoofd (4)	3,6	1,8	1,1	1,7	2,4	2,5	2,6	2,0
Reële loonkosten per hoofd (4)	1,1	0,7	0,3	0,6	0,8	0,6	0,3	0,7
Nominale loonkosten per eenheid product (4)	4,4	1,4	0,2	0,7	1,5	1,2	2,5	1,2
4. Overheidsfinanciën								
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid								
. in miljard euro (3)	-15,0	-10,0	-10,7	-11,2	-10,1	-1,3	-9,1	-10,5
. in % van het bbp- definitie EDP (3)	-4,0	-2,6	-2,7	-2,8	-2,2	-0,4	-2,5	-2,5
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gemeenschappen en gewesten								
. in miljard euro (3)	-0,2	-0,0	-0,2	-1,0	-0,6	0,5	-0,6	-0,8
. in % van het bbp (3)	-0,0	-0,0	-0,0	-0,3	-0,1	0,2	-0,2	-0,2
- Overheidsschuld								
. in % van het bbp (3)	101,1	101,1	101,6	101,1	98,0	102,2	93,5	100,1

(1) Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

(2) Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

(3) In de kolom 2016-2019 wordt de waarde op het einde van de periode (2019) weergegeven.

(4) Loonkosten van de marktbedrijfstacken voor aftrek van loonsubsidies (groeivoet).

2.2.2. Evolutie per bedrijfstak

De zwakke conjunctuur tijdens de jaren 2012-2013 tastte de activiteit van de bedrijfstakken in verschillende mate aan. De verwerkende nijverheid en de bouw werden het hardst getroffen en zagen hun toegevoegde waarde in totaal met respectievelijk 3,0 % en 0,7 % terugvallen. Minder conjunctuurgevoelige activiteiten zoals de dienstencheques, de landbouw, de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en de niet-verhandelbare diensten, hielden beter stand.

In de periode 2014-2019 zou de groei van de verwerkende nijverheid nauw aansluiten bij de bbp-groei (gemiddeld 1,6 % per jaar). De toegevoegde waarde in de bouwnijverheid (groei van 1,8 % per jaar) zou voordeel halen uit de dynamiek van de woningbouwinvesteringen. De verhandelbare diensten zouden een vergelijkbare groei laten optekenen (1,8 % per jaar), terwijl de landbouw (1,1 %), energie (0,8 %) en de niet-verhandelbare diensten (0,8 %) achterop zouden blijven. Het aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische toegevoegde waarde zou vrijwel stabiel blijven (12,4 % in 2013 en 12,3 % in 2019 in nominale termen), wat een breuk betekent met de neerwaartse trend van de afgelopen 40 jaren. Het aandeel van de verhandelbare diensten zou verder stijgen, maar merkbaar trager dan tijdens het vorig decennium (57,9 % in 2000, 62,5 % in 2013 en 63,6 % in 2019 in nominale termen).

De sectorale ontwikkelingen zouden meer uitgesproken zijn op het vlak van werkgelegenheid: het aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische werkgelegenheid zou met meer dan 1,0 punt dalen tussen 2013 en 2019 (van 11,4 % in 2013 tot 10,2 % in 2019), terwijl dat van de marktdiensten zou toenemen met 2,4 punten (van 61,5 % in 2013 tot 63,9 % in 2019).

Ten slotte zouden sedert 2012 meer personen werken in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' dan in de verwerkende nijverheid. In 1995 was de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid nog dubbel zo groot als in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'.

Tabel 3: Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen, in volume, groeivoeten)								
- Landbouw	2,3	1,5	1,0	1,3	1,1	-1,4	2,5	1,2
- Energie	-3,0	-2,1	-0,1	1,2	0,9	1,9	2,6	0,4
- Verwerkende nijverheid	-2,2	-0,7	0,9	2,2	1,6	1,0	-1,2	1,3
. Intermediaire goederen	-3,1	-0,1	1,6	2,5	2,3	1,3	-1,4	1,9
. Uitrustingsgoederen	-5,1	-1,5	0,9	2,8	1,6	2,0	-4,5	1,3
. Verbruiksgoederen	1,2	-1,1	0,0	1,5	0,6	0,0	1,6	0,4
- Bouw	1,0	-1,7	1,5	2,1	1,8	3,1	2,8	1,3
- Verhandelbare diensten	-0,1	0,7	1,5	2,0	1,8	2,6	1,6	1,6
. Vervoer en communicatie	-0,8	-0,6	0,9	2,1	2,1	2,5	0,8	1,6
. Handel en horeca	-1,1	1,3	1,5	1,6	1,1	1,8	0,7	1,2
. Krediet en verzekeringen	-0,4	2,0	2,6	2,3	1,9	3,5	1,9	2,1
. Gezondheidszorg	2,6	0,8	2,9	2,1	1,8	2,5	2,0	1,9
. Overige marktdiensten	-0,0	0,5	1,0	2,0	2,1	3,0	2,1	1,7
Totaal marktbedrijfstakken	-0,4	0,3	1,4	2,0	1,7	2,2	1,2	1,5

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
2. Werkgelegenheid (groeivoeten)								
- Landbouw	-2,8	-2,0	-1,8	-2,5	-2,9	-1,6	-3,2	-2,6
- Energie	0,7	0,8	-0,4	-0,5	-0,8	0,1	1,9	-0,5
- Verwerkende nijverheid	-1,2	-2,3	-1,9	-1,5	-1,2	-1,3	-1,7	-1,5
. Intermediaire goederen	-0,9	-2,7	-1,6	-1,3	-1,1	-0,4	-1,3	-1,5
. Uitrustingsgoederen	-0,7	-1,9	-3,0	-1,5	-1,0	-2,0	-2,5	-1,5
. Verbruiksgoederen	-1,7	-1,9	-1,6	-1,6	-1,3	-1,7	-1,6	-1,5
- Bouw	0,5	-1,8	-0,4	0,9	0,6	0,2	2,2	0,2
- Verhandelbare diensten	0,7	0,4	1,0	1,5	1,3	1,7	1,7	1,1
. Vervoer en communicatie	-1,5	-1,6	-0,1	1,1	0,7	0,3	-0,3	0,3
. Handel en horeca	-0,3	-0,9	-0,2	0,1	0,3	0,5	0,2	0,0
. Krediet en verzekeringen	-0,5	-1,3	-0,6	-0,4	-0,0	-0,5	-0,6	-0,3
. Gezondheidszorg	2,1	1,7	2,4	2,4	1,9	3,1	2,8	2,0
. Overige marktdiensten	1,5	1,4	1,6	2,2	1,9	2,8	3,2	1,8
Totaal marktbedrijfstacken	0,3	-0,2	0,4	0,9	0,8	0,9	1,0	0,6

2.2.3. Productiviteit

Na twee jaren van terugval (-0,2 % in 2011 en -0,6 % in 2012), zou de uurproductiviteit in de marktbedrijfstacken in 2013 opnieuw hebben aangeknoopt met een positieve groei (0,4 %). De herneming zou aan kracht winnen in 2014 (0,7 %) alsook de volgende jaren (gemiddeld 1,0 % tijdens de periode 2015-2019). Historisch gezien hebben de productiviteitswinsten in de marktbedrijfstacken een daling gekend: terwijl deze nog gemiddeld 2,9 % bedroegen in de jaren 80, waren ze nog 1,9 % in de jaren 90 en slechts 0,7 % tijdens de periode 2000-2013.

Die afname wordt deels verklaard door een vertraging van de productiviteitsgroei binnen de bedrijfstacken en deels door een compositie-effect: het aandeel in de Belgische economie van de diensten, die gekenmerkt worden door een lagere productiviteit dan die van de verwerkende nijverheid, is namelijk onafgebroken gestegen (en zou dat blijven doen op middellange termijn), wat de groei van de totale productiviteit afremt.

De vertraging van de productiviteitsgroei sedert de jaren 80 deed zich voor in zowel de nijverheid als de marktdiensten. Het verschil in productiviteitsgroei tussen beide bedrijfstakgroepen bedroeg 2,8 punten in de jaren 80, 1,7 punt in de jaren 90, 1,1 punt tijdens de periode 2000-2013 en zou op middellange termijn ietwat toenemen tot 1,4 punt. Dat verschil is doorgaans nog iets groter wanneer enkel rekening wordt gehouden met de productiviteitsgroei in de verwerkende nijverheid, die het gevoeligst is voor internationale concurrentie: 4,2 punten in de jaren 80 en 2,4 punten in de jaren 90. Dat was echter niet het geval in de jaren 2000 (2000-2013): 1,0 punt. Op middellange termijn zou er opnieuw een groter verschil zijn in het voordeel van de verwerkende nijverheid (2,2 punten).

2.2.4. Loonkosten

Om het concurrentievermogen van de Belgische economie te versterken, heeft de regering bij koninklijk besluit een bevrozing opgelegd van de brutolonen vóór indexering en na toepassing van de baremieke verhogingen. In 2013 stegen de nominale bruto-uurlonen in de ondernemingen met 2,0 %. In 2014 zouden ze toenemen met 0,9 %, onder invloed van de indexering en het verdwijnen van de carenzdag voor arbeiders. De nominale arbeidskosten per uur zouden iets trager groeien (0,8 %), gelet op nieuwe werkgeversbijdrageverminderingen en een versterking van de loonsubsidies. Aangezien de productiviteitsgroei nog lager zou zijn dan de groei van de nominale arbeidskosten, zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product stijgen met 0,1 % in 2014.

Na 2014 houdt het loonscenario geen rekening met nieuwe bevrozingen van de brutolonen vóór indexering. In overeenstemming met de evolutie van de werkloosheid, de productiviteit en de loonwage, zou de groei van de nominale arbeidskosten per uur gemiddeld 2,2 % per jaar bedragen over de periode 2015-2019. De nieuwe werkgeversbijdrageverminderingen en loonsubsidies die in drie fases worden toegekend (2015, 2017 en 2019) in het kader van het Pact voor competitiviteit en werkgelegenheid zouden de groei van de arbeidskosten weliswaar afremmen maar tevens ten goede komen aan de werknemers in de vorm van een stijging van de brutolonen. Voor de nominale bruto-uurlonen betekent dat een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,3 %, zodat, gegeven een indexering van ongeveer 1,4 % per jaar, de groei van de bruto-uurlonen vóór indexering 0,9 % per jaar zou bedragen. Bij een jaarlijkse productiviteitsgroei in de marktsector van 1 % zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product tijdens de periode 2015-2019 stijgen met gemiddeld 1,3 % per jaar, wat iets trager is dan de groei van de deflator van de toegevoegde waarde. Het aandeel van de arbeidskosten in de totale toegevoegde waarde van de ondernemingen zou zo afnemen van 63,2 % in 2013 tot 62,2 % in 2019.

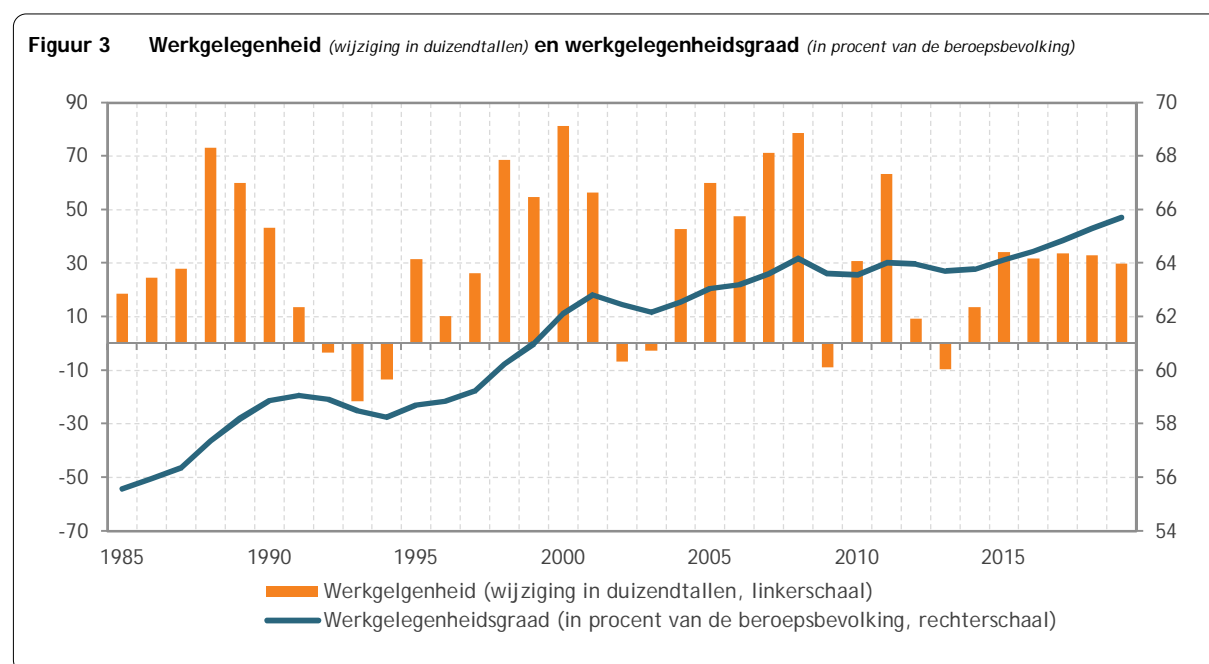
2.2.5. Inflatie

De Belgische inflatie, gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), bedroeg 1,1 % in 2013, tegenover 2,8 % het jaar voordien. Die afkoeling werd voornamelijk verklaard door de dalende energieprijzen, maar ook door de groeivertraging van de loonkosten per eenheid product en het in rekening brengen van de kortingen die worden toegekend tijdens de solden. Daarenboven was het tijdelijk opwaarts effect op de inflatie van het onderwerpen van de erelonen van de advocaten aan de btw (vanaf januari 2012) uitgewerkt. De gezondheidsindex (die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine, diesel, alcoholhoudende dranken en tabaksproducten) steeg met 1,2 %. De verdere afkoeling van de inflatie in 2014 (0,7 % zowel voor het NICP als voor de gezondheidsindex) zou opnieuw het gevolg zijn van het prijsverloop van de energieproducten, evenals van de niet-bewerkte levensmiddelen. De inflatie zou relatief laag blijven in 2015 (1,1 %), aangezien de energieprijzen blijven dalen. Op middellange termijn zou de groei van het NICP (en van de deflator van de particuliere consumptie) versnellen, maar gemiddeld niet meer dan 1,6 % per jaar bedragen. Dat groeitempo zou duidelijk lager blijven dan de inflatie over de periode 2008-2013, die gemiddeld 1,9 % bedroeg volgens de deflator van de particuliere consumptie en 2,3 % op basis van het NICP.

2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid

De binnenlandse werkgelegenheid viel ietwat terug in 2013 (-0,2 %), hoewel die aanzienlijk beter standhield voor de zelfstandigen (+0,9 %) dan voor de werknemers (-0,4 %). In 2014 zou de jobcreatie opnieuw voorzichtig toenemen, zowel voor de zelfstandige als de loontrekkende werkgelegenheid (stijging van 0,3 %). De verhandelbare diensten zouden daardoor een groei van 28 000 banen laten optekenen, terwijl de werkgelegenheid zou blijven krimpen in de andere bedrijfstakken, in het bijzonder in de verwerkende nijverheid (-10 000 banen). De netto-jobcreatie zou pas vanaf 2015 beduidend groot worden en gemiddeld 32 000 banen per jaar bedragen over de periode 2015-2019. In de verhandelbare diensten zou de werkgelegenheid in totaal met 192 000 eenheden toenemen, terwijl de daling in de verwerkende nijverheid beperkt zou blijven tot 30 000 eenheden. Al bij al zou de werkgelegenheidsgraad⁷ stijgen van 63,7 % in 2013 tot 65,7 % tegen 2019. Volgens de definitie die gehanteerd wordt in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar), zou de werkgelegenheidsgraad 69,2 % bedragen in 2019, wat aanzienlijk lager is dan de doelstelling van 73,2 % die België beoogt tegen 2020.

De zwakke jobcreatie in 2014 zou niet volstaan om de groei van de beroepsbevolking op te vangen, waardoor het aantal werklozen blijft toenemen (+9 000 personen, tegenover +18 000 personen in 2013). Vanaf het volgende jaar zou hun aantal echter beginnen dalen. Tijdens de periode 2015-2019 zou het aantal werklozen in totaal met 81 000 personen afnemen, zodat de werkloosheidsgraad zou terugvallen van 12,5 % in 2014 tot 10,8 % in 2019 en dus opnieuw het niveau van het begin van de jaren negentig zou bereiken. De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten) zou 7,3 % bedragen in 2019, tegenover 8,5 % in 2014.

⁷ Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totaal aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

2.2.7. Overheidsfinanciën

Het tekort van de gezamenlijke overheid daalde aanzienlijk in 2013 tot 2,6 % van het bbp⁸ en dook daarmee voor het eerst sinds 2009 onder de grens van 3 % van het bbp. De Ministerraad van de Europese Unie besliste op 20 juni jongstleden overigens om de procedure bij buitensporige tekorten, die aan België werd opgelegd in 2009, op te heffen. De daling van het vorderingensaldo gebeurde in economisch ongunstige omstandigheden en kan worden toegeschreven aan zowel structurele als eenmalige budgettaire maatregelen. De weerslag van de eenmalige maatregelen zou echter doorwegen op de evolutie van het overheidstekort in 2014 en 2015. Zonder bijkomende maatregelen en ondanks de aantrekkende economische groei en de verwachte daling van de rentelasten, zou het tekort licht toenemen (2,7 % in 2014 en 2,8 % in 2015). Daarna zou het langzaam krimpen van 2,5 % in 2016 tot 2,2 % in 2019.

De primaire finale uitgaven zouden zich stabiliseren vanaf 2016 (48,1 % à 48,2 % van het bbp), aangezien de forse stijging van de sociale uitgaven gecompenseerd wordt door de zeer gematigde groei van de overige overheidsuitgaven. De vergrijzing zou bijdragen tot de toename van de sociale uitgaven, in het bijzonder de pensioenuitgaven, vooral door de snelle stijging van het aantal gepensioneerden (gemiddeld +1,6 % per jaar tijdens de projectieperiode). De verplichte heffingen zouden licht toenemen (van 45,4 % van het bbp in 2014 tot 45,7 % in 2019) dankzij de evolutie van de belastingen op het gezinsinkomen en ondanks de reeds besliste bijkomende socialebijdrageverminderingen. In structurele termen, daarentegen, zou het vorderingensaldo niet verbeteren op middellange termijn.

Het Belgische Stabiliteitsprogramma beoogt een structureel begrotingsoverschot van 0,75 % van het bbp tegen 2017 en vertaalt die doelstelling in een traject van effectieve saldi: -2,1 % van het bbp in 2014, -1,4 % in 2015, -0,4 % in 2016 en 0,6 % in 2017. Dat traject zou beantwoorden aan de aanbevelingen geformuleerd door de Europese autoriteiten om de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn te verzekeren. Het verschil tussen de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma voor 2017 en het tekort in de projectie (2,4 %) bedraagt 3,0 % van het bbp. Om die kloof te overbruggen zijn aanzienlijke budgettaire maatregelen nodig.

Zonder informatie over de beleidsmaatregelen die de gefedereerde entiteiten zullen nemen in het kader van hun nieuwverkrege bevoegdheden als gevolg van de zesde staatshervorming, gaan deze vooruitzichten ervan uit dat de entiteiten de huidige maatregelen en bepalingen (voorlopig) handhaven. De hervorming heeft mits deze hypothese dus geen impact op het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid. Ze gaat evenwel gepaard met een overdracht van lasten naar de gefedereerde entiteiten van 0,3 % van het bbp in 2015 en 0,6 % vanaf 2016. Deze projectie veronderstelt dat die overdracht niet gecompenseerd wordt en dus leidt tot een herverdeling van de tekorten tussen de beleidsniveaus. In 2015 zou Entiteit II (gefedereerde entiteiten en lagere overheid) een tekort van 0,3 % van het bbp laten optekenen, tegenover 2,5 % van het bbp voor Entiteit I (federaal niveau, met inbegrip van de sociale zekerheid). De vermindering van het tekort op middellange termijn zou zich situeren in Entiteit I, waarvan het tekort zou afnemen tot 1,9 % van het bbp aan het einde van de projectieperiode. Het tekort van Entiteit II zou aanhouden (0,3 % van het bbp in 2019) en zelfs een piek

---

⁸ Volgens de definitie conform de procedure bij buitensporig tekorten.

van 0,6 % bereiken in 2016 in lijn met de investeringscyclus van de lagere overheid in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2018.

De overheidsschuld bereikte 101 % van het bbp in 2013 en zou nog ietwat toenemen in 2014. Daarna zou de schuld zeer geleidelijk dalen en tegen 2017 opnieuw onder de grens van 100 % uitkomen. De Europese wetgeving vereist evenwel dat België, na een overgangperiode van 3 jaar volgend op het verlaten van de procedure wegens een buitensporig tekort, zijn overheidsschuld jaarlijks terugschroeft met ongeveer 2 % van het bbp. Bij ongewijzigd beleid zou die doelstelling niet behaald worden in deze vooruitzichten.

Tabel 4: Vorderingsaldo¹
in procent van het bbp

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gezamenlijke overheid	-4,0	-2,6	-2,7	-2,8	-2,5	-2,4	-2,3	-2,2
Entiteit I	-3,5	-2,4	-2,7	-2,4	-1,9	-1,9	-1,8	-1,9
Federale overheid	-3,4	-2,5	-2,7	-2,4	-1,9	-1,9	-1,8	-1,9
Sociale zekerheid	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Entiteit II	-0,5	-0,2	-0,1	-0,3	-0,6	-0,5	-0,5	-0,3
Gemeenschappen en gewesten	-0,0	-0,0	-0,0	-0,3	-0,4	-0,3	-0,2	-0,1
Lagere overheid	-0,4	-0,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,1

1. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (PBT).

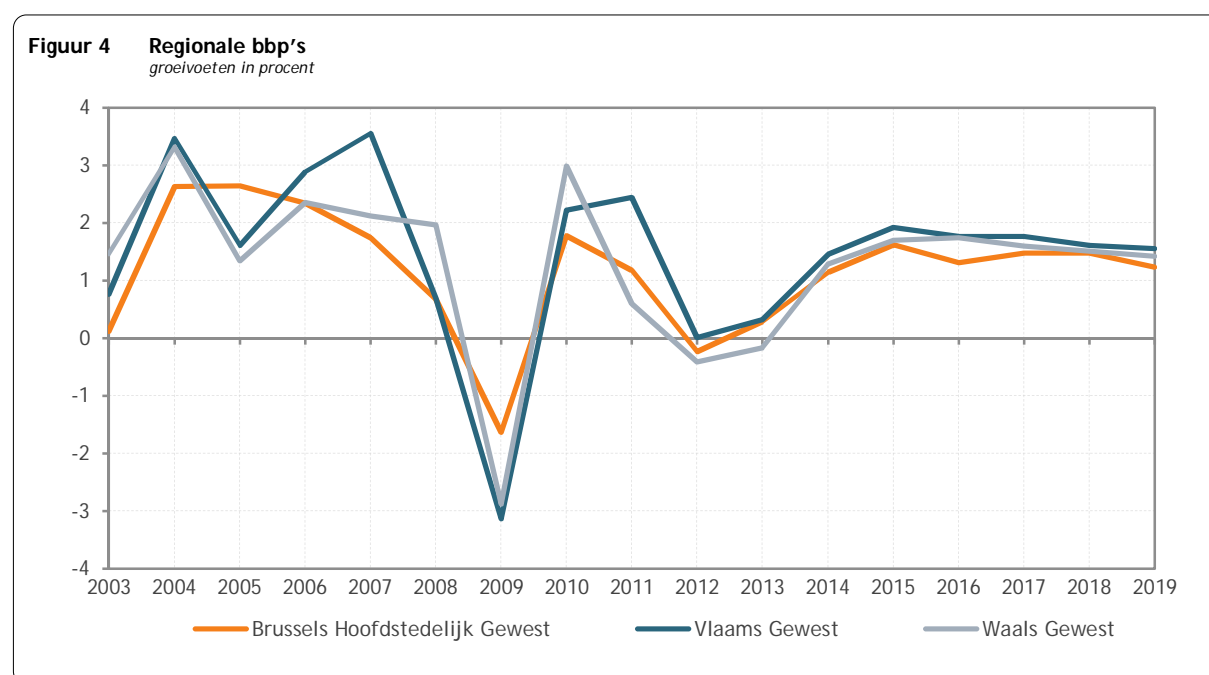
3. Synthese van de regionale macro-economische evoluties

Dit hoofdstuk vat de belangrijkste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten samen. Deel 3.1 toont de evoluties van de voornaamste geregionaliseerde macro-economische aggregaten: toegevoegde waarde (en bruto binnenlands product), investeringen, totale werkgelegenheid, productiviteit en loonkosten. De gedetailleerde resultaten voor de arbeidsmarkt komen aan bod in deel 3.2.

3.1. Macro-economische resultaten

Economische groei

In 2013 was de economische groei in Vlaanderen en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (+0,3 %), volgens onze ramingen, niet significant sterker dan het nationaal gemiddelde (0,2 %), terwijl ze heel licht negatief was in Wallonië (-0,2 %) (zie figuur 4 en tabel 5 hieronder)⁹.

In 2014 herstelt de binnenlandse vraag in België. Dit stimuleert de economische groei in elke regio omwille van de economische verwevenheid tussen de Belgische gewesten. Zo zou de groei van de regionale bbp's aantrekken en uitkomen op 1,1 % in Brussel, 1,3 % in Wallonië en 1,5 % in Vlaanderen.

⁹ De groei van het bbp in volume in 2013 is een schatting in HERMREG. De cijfers voor de regionale toegevoegde waarde van het laatste jaar van de regionale rekeningen (namelijk 2012 in deze uitgave van de regionale vooruitzichten) zijn berekend door het INR volgens een voorlopige methode en kunnen herzien worden in de toekomst. Elke herziening, van een onvoorziene omvang van de toegevoegde waarde over het recent verleden kan niet verwaarloosbare effecten hebben op de vooruitzichten van de regionale bbp's op korte en middellange termijn, rekening houdend met de dynamische econometrische modellering; zo werd de groei van de totale bruto toegevoegde waarde in Wallonië in 2011 significant naar beneden herzien (zie technische nota van het INR, p. 5 van het perscommuniqué 2014-01-31) in vergelijking met de uitgave van 2013 van de regionale rekeningen.

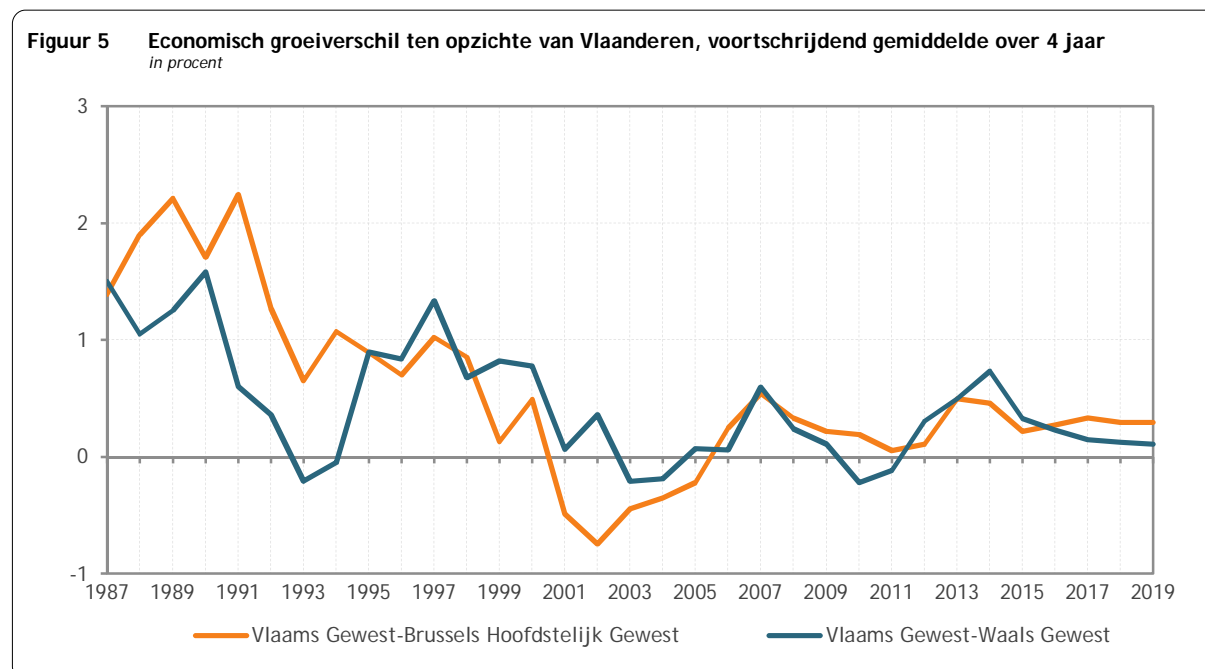
In 2015 zou de economische groei verder stijgen in de drie gewesten en dit het sterkst in Vlaanderen (zie tabel 5).

Op middellange termijn (2016-2019) zou Vlaanderen 0,1 ppt gemiddeld per jaar meer groei bewaren t.o.v. het Belgische gemiddelde (+1,6 %). De groei in Wallonië zou hier dicht bij aanleunen terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met een licht ongunstig groeiverschil kampt van 0,2 ppt.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zouden de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen', 'overige marktdiensten' en 'vervoer en communicatie' bijdragen tot het herstel van de Brusselse groei over de periode 2016-2019. Maar de bijdrage van de bedrijfstakken 'energie', 'overheidsdiensten en onderwijs' en 'krediet en verzekeringen' tot de totale groei zou er gevoelig geringer zijn dan vóór de crisis, ondanks een heropleving in de laatstgenoemde bedrijfstak.

In Vlaanderen en Wallonië zou de economische groei op middellange termijn ondersteund worden door de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'handel en horeca' en vooral, gegeven zijn gewicht in het bbp, 'overige marktdiensten' (zie ook hoofdstuk 4 voor meer resultaten per bedrijfstak en per gewest).

Het groeioverschot (bbp) van het Vlaamse Gewest ten opzichte van de twee andere Belgische gewesten is trendmatig afgenomen tot 2010. Rekening houdend met de matige evolutie van de economische activiteit in Brussel en Wallonië¹⁰ in het recente verleden – geobserveerde evolutie (2011) of geschat (2012, 2013)¹¹ – zou zich opnieuw een gunstig groeiverschil voor Vlaanderen aftekenen t.o.v. de twee andere gewesten (figuur 5).

¹⁰ Zo zou de jaarlijkse groei van het Waalse bbp, gemiddeld over de periode 2011-2013, nul geweest zijn, of 0,9 ppt minder dan in Vlaanderen volgens onze schattingen. Voor Brussel is het groeiverschil t.o.v. Vlaanderen -0,5 ppt over dezelfde periode.

¹¹ Zie voetnoot op bladzijde 9.

Hoewel het groeiverschil in Wallonië verkleint en zich stabiliseert in het Brussels Gewest vanaf 2014, wordt er een licht positief Vlaams groeiverschil geprojecteerd tegen 2019 (0,1 ppt in vergelijking met Wallonië, 0,3 ppt in vergelijking met het Brussels Gewest).

Investerings

Gegeven de sterke variabiliteit van de totale investeringen in volume (zonder investeringen in gebouwen), is het nuttig dit macroeconomisch aggregaat te analyseren met periodegemiddelden en niet jaar per jaar.

Over het geheel van de projectieperiode 2013-2019, zouden de totale investeringen aan eenzelfde ritme toenemen in Vlaanderen en het Brussels Gewest (2,2 % à 2,3 % per jaar). In Wallonië zou dit aggregaat minder snel groeien over dezelfde periode, zoals dit reeds geobserveerd werd in periodes in het verleden (zie hiervoor de periode 1999-2005 in tabel 5). Volgens onze schattingen, zou er toch een inhaalbeweging op gang komen vanaf 2015 (zie tabel 5) tot het einde van de projectieperiode, zodanig dat de gemiddelde groei van de totale investeringen in Wallonië over de periode 2016-2019 0,3 ppt (2,9 %) boven het Belgisch gemiddelde zou uitkomen.

Totale werkgelegenheid

In 2014 zou de binnenlandse werkgelegenheid toenemen in de drie gewesten. In Vlaanderen zou het niveau van de binnenlandse werkgelegenheid vanaf 2014 hoger zijn dan in 2012. In Brussel en in Wallonië zouden de jobverliezen van 2013 slechts in 2015 volledig gecompenseerd kunnen worden (zie tabel 5).

Op middellange termijn, samen met het geleidelijk aantrekken van de economische groei, zou de netto jobcreatie in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gelijk zijn aan het nationaal gemiddelde (0,7 % per jaar), terwijl in Wallonië de jobcreatie slechts heel licht minder zou zijn (0,6 % per jaar). Zo zou, in de periode 2015-2019, de netto jobcreatie 20 000 personen per jaar bedragen in Vlaanderen (100 000 gecumuleerd over de hele periode), 8 000 in Wallonië (40 000 gecumuleerd) en 5 000 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (25 000 gecumuleerd). Op middellange termijn zouden de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (inclusief dienstenchequewerkgelegenheid) in elk gewest de drijvende kracht vormen achter de werkgelegenheidsgroei, zoals geobserveerd in het recente verleden.

Productiviteit en lonen per gewest

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zou de verwachte reële productiviteitsgroei in de marktbedrijfstakken (0,6 % per jaar) de laagste zijn van alle gewesten zowel over de gehele projectieperiode als in de periode 2016-2019 (zie tabel 5). Dat staat in sterk contrast met wat vóór de crisis werd vastgesteld. In het bijzonder zou de productiviteit van de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' en 'vervoer en communicatie' (samen 28 % van de regionale Brusselse toegevoegde waarde) toenemen tegen een ritme dat nog lager is dan vóór de crisis. De groeivoet van de productiviteit van de Brusselse bedrijfstak 'vervoer en communicatie' herneemt weliswaar op het

einde van de projectieperiode tot 1,8 % per jaar over de periode 2017-2019. Dit is echter een groeivoet die duidelijk lager blijft dan vóór de crisis (bv. 3,1 % per jaar tussen 2002 en 2008).

Op middellange termijn zou de reële productiviteitsgroei tussen 0,9 % en 1 % per jaar bedragen in het Vlaamse en Waals Gewest (zie tabel 5); in Wallonië zou dat deels verklaard worden door een inhaalbeweging van een minder gunstige evolutie geobserveerd voor 2012 (zie bv. de gemiddelde jaarlijkse groei voor de periodes 1999-2005 en 2006-2012 in tabel 5).

Gelet op het relatief gecentraliseerd systeem voor loonoverleg in België, is het weinig verrassend dat de verwachte loonevolutie in tabel 5 vergelijkbaar is voor de drie gewesten: +0,6 % tot +0,7 % per jaar, in reële termen, over de volledige projectieperiode 2013-2019. In de drie gewesten zou de geprojecteerde reële productiviteitsgroei dus hoger liggen dan de toename van de reële loonkosten. Bijgevolg zouden in de drie gewesten de reële loonkosten per eenheid product dalen in de marktbedrijfstakingen met -0,1 % over de gehele periode 2013-2019.

Inkomens van de huishoudens

Tijdens de projectieperiode (2013-2019) zou het beschikbaar inkomen van de huishoudens sneller toenemen in Brussel (2,8 % gemiddeld per jaar, in nominale termen) dan in Vlaanderen (2,7 %) en Wallonië (2,5 %). Ondanks een relatief tragere groei van de totale sociale uitkeringen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zou het Brussels beschikbaar inkomen gemiddeld sneller toenemen dan in het Vlaamse en Waals Gewest¹². Dit komt door een hogere groei van de belangrijkste component (beloning van werknemers) van het primair inkomen, namelijk van het inkomen uit arbeid en kapitaal vóór verplichte heffingen. De groei van het Vlaams en het Waals primair inkomen zou quasi identiek zijn; het inkomen van de zelfstandigen zou sneller stijgen in Vlaanderen dan in Wallonië, terwijl het omgekeerde geldt voor de bezoldigingen van de loontrekkenden. Het groeitempo van de totale sociale uitkeringen zou in de periode 2013-2019 iets hoger zijn in Vlaanderen dan in Wallonië.

Gegeven de relatief sterkere groei van de Brusselse bevolking over de projectieperiode, leiden de verwachte evoluties van de inkomsten tot een snellere groei van het beschikbaar inkomen per inwoner in Vlaanderen (2,2 % per jaar tussen 2013 en 2019) en in Wallonië (2,0 %) dan in Brussel (1,6 %).

---

¹² Het rekeningensysteem van de regionale huishoudens zal in detail geanalyseerd worden in hoofdstuk 5. Dat systeem bestaat in de ESR95 in de registratie van de inkomsten uit economische activiteit en de behandeling van lopende overdrachten tussen de huishoudens en de overige economische actoren ('secundaire inkomensverdelingsrekening').

Tabel 5: Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten
groeivoeten in procent

	2012	2013	2014	2015	Gemiddelden			
					2016-2019	1999-2005	2006-2012	2013-2019
1. Bruto binnenlands product in volume (1)								
Het Rijk	-0,1	0,2	1,4	1,8	1,6	2,2	1,1	1,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,2	0,3	1,1	1,6	1,4	2,5	0,8	1,2
Vlaams Gewest	0,0	0,3	1,5	1,9	1,7	2,1	1,2	1,5
Waals Gewest	-0,4	-0,2	1,3	1,7	1,6	2,0	1,0	1,3
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)								
Het Rijk	-0,2	0,3	1,3	1,8	1,6	2,1	1,2	1,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,3	0,4	1,1	1,6	1,4	2,5	0,9	1,2
Vlaams Gewest	-0,1	0,5	1,4	1,9	1,7	2,1	1,3	1,5
Waals Gewest	-0,5	-0,0	1,2	1,6	1,6	1,9	1,0	1,3
3. Bruto-investeringen in volume (1) (2)								
Het Rijk	-1,6	-1,1	1,6	3,5	2,6	2,8	1,0	2,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-1,1	0,8	1,5	1,9	3,0	3,7	-0,8	2,3
Vlaams Gewest	-2,4	-0,2	1,8	3,8	2,5	2,8	1,1	2,2
Waals Gewest	0,4	-5,1	1,1	3,9	2,9	2,1	2,1	1,6
4. Totale binnenlandse werkgelegenheid (1)								
Het Rijk	0,2	-0,2	0,3	0,8	0,7	1,0	1,0	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	-0,2	0,1	0,9	0,7	0,9	0,7	0,5
Vlaams Gewest	0,3	-0,1	0,3	0,8	0,7	1,0	1,0	0,6
Waals Gewest	0,1	-0,5	0,4	0,7	0,6	1,0	1,0	0,4
5. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1)								
Het Rijk	-0,8	0,4	0,9	1,0	0,9	1,3	0,1	0,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,8	0,5	1,0	0,6	0,6	1,9	0,1	0,6
Vlaams Gewest	-0,7	0,4	1,0	1,1	0,9	1,3	0,3	0,9
Waals Gewest	-0,9	0,3	0,7	1,0	1,0	1,1	-0,2	0,9
6. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1) (3)								
Het Rijk	1,1	0,7	0,3	0,5	0,8	0,5	-0,1	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,2	0,4	0,2	0,3	0,7	0,6	-0,1	0,6
Vlaams Gewest	1,1	0,9	0,4	0,4	0,8	0,6	-0,0	0,7
Waals Gewest	1,2	0,6	-0,1	0,7	0,7	0,2	-0,1	0,6
7. Beschikbaar inkomen van de huishoudens (tegen lopende prijzen) (1)								
Het Rijk	3,7	1,6	2,0	2,7	3,1	2,9	3,4	2,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4,5	1,5	2,2	2,9	3,2	2,7	3,8	2,8
Vlaams Gewest	3,6	1,7	2,0	2,7	3,1	3,0	3,3	2,7
Waals Gewest	3,8	1,3	1,9	2,6	2,9	2,7	3,3	2,5

(1) Groeivoeten in %.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

(3) De loonkosten in het HERMREG-model zijn de loonkosten na aftrek van loonsubsidies (in tegenstelling tot de loonkosten op nationaal niveau zoals weergegeven in tabel 2).

3.2. Arbeidsmarkt

De werkgelegenheid in de productie-eenheden gevestigd op het grondgebied van een gewest, ongeacht het gewest van herkomst van de werknemers, noemen we 'regionale binnenlandse werkgelegenheid'. De werknemers die niet wonen in het gewest waarin ze werken, worden pendelarbeiders genoemd; zij die niet wonen in het land waarin ze werken, worden grensarbeiders genoemd. Door het saldo van de pendelarbeid en dat van de grensarbeid toe te voegen aan de totale binnenlandse werkgelegenheid van een gewest, verkrijgt men de 'regionale werkende beroepsbevolking' of de 'werkgelegenheid naar woonplaats', wat dus overeenstemt met de werkgelegenheid (of 'werkzaamheid') van de ingezetenen van een gewest.

De verwachte evoluties van het aantal werklozen en van de werkloosheidsgraad worden afgeleid uit een confrontatie van het arbeidsaanbod met de arbeidsvraag. De vooruitzichten voor het nationaal en regionaal arbeidsaanbod worden bottom-up berekend met behulp van een aparte sociodemografische module. Het resultaat op nationaal niveau is de som van de regionale ramingen. De resultaten van de sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod worden gebruikt als exogene hypothesen in de eigenlijke regionale economische projectie.

Al deze elementen – demografie en arbeidsaanbod, totale regionale binnenlandse werkgelegenheid¹³, pendelarbeid, saldo van de grensarbeid, regionale werkende beroepsbevolking – zullen achtereenvolgens beschreven worden in de onderstaande paragrafen. Tot slot worden de regionale ontwikkelingen van de werkgelegenheidsgraad op middellange termijn besproken en de vooruitzichten inzake het aantal werklozen en de werkloosheidsgraad geanalyseerd.

3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod

Uit de bevolkingscijfers voor 1 januari 2013 (de laatste officiële observatie) blijkt dat de januari-op-januari toename van de Belgische bevolking (+63 600 personen) nog verkleinde in vergelijking met 2010 (+111 400 personen) en 2011 (+84 700 personen). Dat is grotendeels het gevolg van de afname van het externe migratiesaldo, dat in 2010 – o.a. door een hoog aantal regulariseringen van mensen zonder papieren – nog een recordpeil had bereikt (79 500 personen), maar dat in de loop van 2011 en 2012 respectievelijk terugviel tot 62 200 en 44 400 personen. De terugval van het migratiesaldo wordt deels verklaard door een sterkere emigratie naar het buitenland, maar is vooral het gevolg van de minder sterke externe immigratie. Nochtans verhoogde de immigratie uit EU-lidstaten die zwaar getroffen werden door de financiële crisis (Griekenland, Ierland, Italië, Spanje en Portugal). Dat werd echter ruimschoots gecompenseerd door veel minder sterke immigratie uit niet-EU-landen, via een vermindering van het aantal toegekende verblijfsvergunningen om humanitaire en medische redenen en na strengere regels voor de toekenning van eerste verblijfsvergunningen in het kader van gezinsherenigingen.

---

¹³ Een diepgaandere analyse van de resultaten betreffende de werkgelegenheid per bedrijfstak wordt gemaakt in hoofdstuk 4.

Tabel 6: Scenario voor demografie en arbeidsaanbod
jaargemiddelden

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		2013- 2019
						1999- 2005	2006- 2012	
1. Totale bevolking								
<i>1a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	74,1	61,8	60,6	60,8	53,5	39,4	84,2	56,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	17,8	14,4	12,9	12,5	9,6	8,4	19,1	11,2
Vlaams Gewest	37,6	31,1	31,2	31,1	27,4	20,2	43,6	29,0
Waals Gewest	18,8	16,4	16,5	17,2	16,5	10,8	21,4	16,6
<i>1b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,8	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,6	1,3	1,1	1,1	0,8	0,9	1,8	0,9
Vlaams Gewest	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	0,7	0,4
Waals Gewest	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,3	0,6	0,5
2. Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)								
<i>2a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	21,9	14,8	13,2	14,6	4,5	24,3	52,6	8,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	11,6	9,1	8,0	8,0	5,3	7,0	14,2	6,6
Vlaams Gewest	7,3	4,3	3,5	3,4	-2,8	7,7	22,8	0,0
Waals Gewest	2,9	1,4	1,7	3,2	1,9	9,6	15,6	2,0
<i>2b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,4	0,7	0,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,5	1,2	1,0	1,0	0,7	1,1	2,0	0,8
Vlaams Gewest	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,1	0,2	0,6	0,0
Waals Gewest	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4	0,7	0,1
3. Activiteitsgraad, definitie FPB (1)(2)								
Het Rijk	72,8	72,7	72,9	73,0	73,7	71,9	72,8	73,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	72,9	72,3	72,1	71,8	71,6	73,6	73,7	71,9
Vlaams Gewest	74,0	74,1	74,4	74,7	75,6	72,7	73,7	74,9
Waals Gewest	70,5	70,3	70,5	70,5	71,1	70,1	70,7	70,7
4. Beroepsbevolking (15 jaar en meer), definitie FPB								
<i>4a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	19,1	8,8	22,5	19,1	15,5	51,1	32,2	16,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	6,9	2,7	4,2	3,4	3,4	10,2	7,4	3,4
Vlaams Gewest	8,2	8,7	12,6	14,4	7,4	23,7	17,2	9,3
Waals Gewest	4,0	-2,5	5,7	1,3	4,8	17,2	7,5	3,3
<i>4b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,4	0,2	0,4	0,4	0,3	1,1	0,6	0,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,2	0,5	0,7	0,6	0,6	2,2	1,4	0,6
Vlaams Gewest	0,3	0,3	0,4	0,5	0,2	0,8	0,6	0,3
Waals Gewest	0,2	-0,2	0,3	0,1	0,3	1,1	0,5	0,2

(1) Verhouding tussen beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) In de kolom 2016-2019 wordt de waarde op het einde van de periode (2019) weergegeven.

In jaargemiddelden viel de groei van de Belgische bevolking terug van 0,9 % in 2011 tot 0,67 % in 2012 (zie tabel 6). De terugval in de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (van 0,63 % tot 0,3 %) was nog sterker, omdat – bovenop de afname van het extern migratiesaldo – ook nog eens een omvangrijkere

bevolkingscohorte de kaap van 65 jaar bereikte, waardoor het 'natuurlijk verloop' van de bevolking op arbeidsleeftijd¹⁴ sterker negatief werd. De vergrijzing van de bevolking speelt sterker in Vlaanderen (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd verminderde van 0,42 % tot 0,18 %) en in Wallonië (afname van 0,47 % tot 0,13 %). Het minder sterke migratiesaldo heeft vooral gevolgen voor Brussel (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd terugviel van 2,3 % tot 1,53 %).

Het natuurlijk verloop van de bevolking op arbeidsleeftijd wordt op middellange termijn nauwelijks beïnvloed door de hypothesen die gehanteerd worden in de jongste Demografische vooruitzichten¹⁵. Het wordt vrijwel volledig bepaald door de huidige leeftijdspiramide van de bevolking. Op middellange termijn zou de natuurlijke evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd in Brussel nog iets positiever worden, die in Wallonië beduidend negatief blijven, maar min of meer op het niveau van 2012 blijven. Ook in Vlaanderen blijft het natuurlijk verloop van de bevolking tot en met 2016 op het niveau van 2012, maar wordt nadien negatiever, naarmate nog sterker bevolkte baby-boomcohorten 65 jaar worden.

De onzekere factor bij de projectie van de bevolking op arbeidsleeftijd ligt daarentegen bij de migratiestromen, vooral dan bij de externe immigratie. De hypothesen die daarvoor gehanteerd worden in de jongste Demografische vooruitzichten impliceren dat het externe migratiesaldo op arbeidsleeftijd nog verder gekrompen zou zijn in 2013, nagenoeg constant blijft tot en met 2015 en nadien geleidelijk verder afzwakt. In vergelijking met de vorige Demografische vooruitzichten wordt het externe migratiesaldo op arbeidsleeftijd daarmee (opnieuw) vrij fors naar beneden herzien. Indien ook rekening gehouden wordt met de verwachte evolutie van de intergewestelijke migratiestromen, dan blijkt dat het globale migratiesaldo op arbeidsleeftijd op middellange termijn slechts licht zou dalen in Wallonië, vrijwel halveert in Vlaanderen, maar het sterkst afneemt in Brussel.

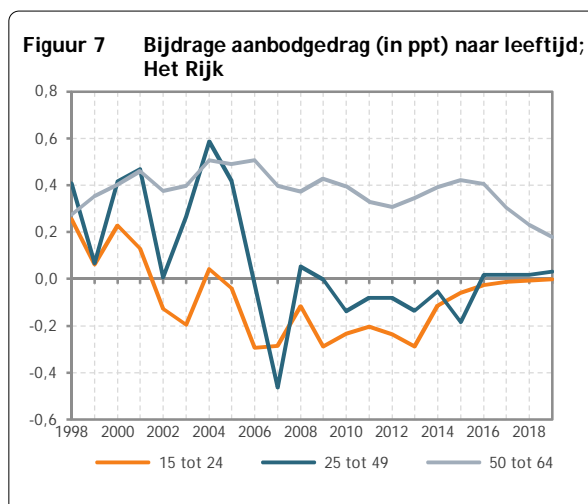
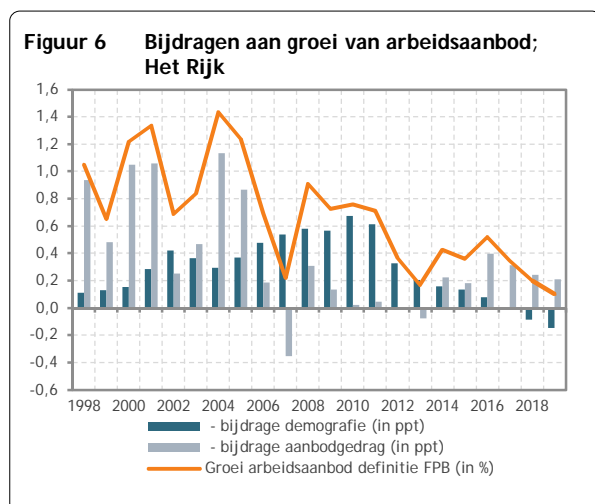
De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd zou vorig jaar al verder afgezwakt zijn in de drie gewesten, respectievelijk tot 1,18 % (Brussel), 0,1 % (Vlaanderen) en 0,06 % (Wallonië), en valt volgens de Demografische vooruitzichten nog verder terug op middellange termijn. In Vlaanderen wordt de groei zelfs negatief vanaf 2017 (-0,05 %) en zwakt hij af tot -0,14 % in 2019. In Wallonië is de terugval beperkter en blijft de groei nog net positief op het einde van de periode (0,02 %). In Brussel blijft de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd hoger (0,49 % in 2019), maar is de terugval in relatieve termen wel het sterkste. Het groeiverschil met beide andere gewesten – vooral dan met Wallonië – neemt op middellange termijn dus vrij aanzienlijk af. De groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd wordt licht negatief in 2019 (-0,02 %), onder de dubbele invloed van een minder positief extern migratiesaldo en een steeds negatiever natuurlijk verloop.

---

¹⁴ Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het 'natuurlijk verloop' van de bevolking, de toename in afwezigheid van migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohort die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohort die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.

¹⁵ Demografische vooruitzichten 2013-2060. Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftecoëfficiënten. FPB-ADSEI, april 2014.

Niet alleen neemt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd af, bovendien neemt ook nog eens het gewicht van bevolkingsgroepen met relatief lagere activiteitsgraden toe. Dat drukt de groei van de macro-economische activiteitsgraad, steeds meer naarmate de periode vordert. De globale demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod viel vorig jaar al terug van 0,33 procentpunt (ppt) tot 0,20 ppt, wordt negatief vanaf 2017 en valt zelfs terug tot -0,15 ppt op het einde van de periode (figuur 6).

Uit figuur 6 blijkt ook dat wijzigingen in het aanbodgedrag¹⁶ sinds 2006 nog nauwelijks bijdroegen tot de groei van de beroepsbevolking. Nochtans bleven zowel de toenemende participatie op de arbeidsmarkt van opeenvolgende generaties vrouwen als het overheidsbeleid ter aanmoediging van arbeidsmarktaandeel in de oudere leeftijdsklassen (optrekken pensioenleeftijd voor vrouwen; maatregelen op het vlak van brugpensioenen uit het generatiepact) tijdens die periode voor structurele positieve impulsen zorgen aan de groei van het arbeidsaanbod bij 50-plussers (figuur 7). Dat werd echter tenietgedaan door negatieve evoluties van de activiteitsgraden in de overige leeftijdsklassen. Bij jongeren speelt de verdere toename van de participatie in het hoger onderwijs en de verlenging van de studieduur die gepaard gaat met de Bolognahervormingen, eventueel nog versterkt door een negatief effect van de aanslepende economische crisis op het aanbodgedrag. Daarnaast lijken echter ook de strengere controles op actief zoekgedrag geleid te hebben tot méér schorsingen van uitkeringsgerechtigde werklozen en zouden zij op die manier zowel de administratief gemeten werkloosheid als beroepsbevolking neerwaarts beïnvloed hebben. De Belgische macro-economische activiteitsgraad¹⁷ bleef sinds 2007 op ongeveer hetzelfde niveau (72,7 %) hangen.

Vorig jaar was de globale bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden tot de groei van de beroepsbevolking licht negatief. Dat is opnieuw het gevolg van erg negatieve bijdragen onder 50 jaar, terwijl in de oudere leeftijdsklassen de eerste positieve gevolgen op de activiteitsgraden van de hervorming van het TBS-stelsel in het onderwijs (leeftijdsklasse 55-59 jaar) en van de verstrenging van

¹⁶ Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

¹⁷ Administratieve definitie. Gedefinieerd als de verhouding tussen de totale beroepsbevolking van 15 jaar en meer (op basis van cijfers over werkgelegenheid en werkloosheid van de sociale zekerheidsinstellingen, inclusief 'oudere werklozen') en de bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

de voorwaarden om op vervroegd pensioen te gaan (klasse 60-64 jaar) zichtbaar werden. Dat de groei van de beroepsbevolking in 2013 afnam van 0,36 % tot 0,17 % is voornamelijk toe te schrijven aan de afkalvende demografische bijdrage¹⁸.

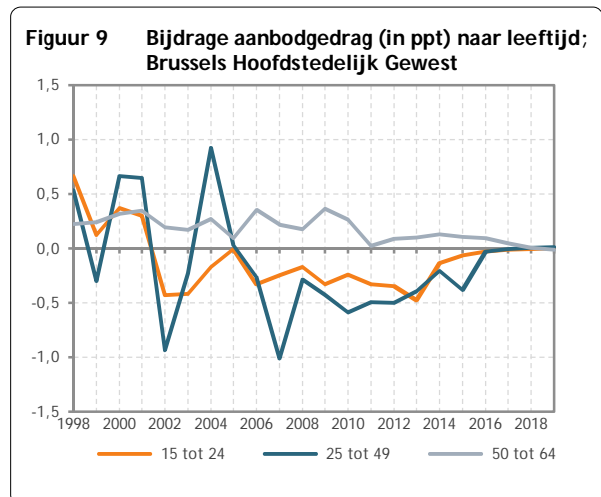
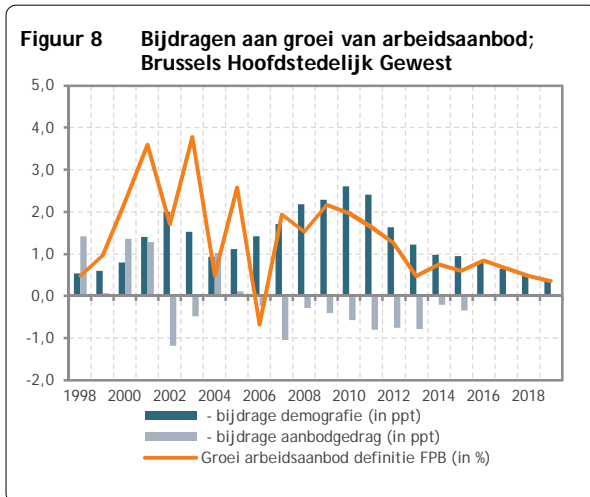
In 2014 zouden de negatieve evoluties van de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen minder sterk beginnen doorwegen en stijgen de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen sterker – onder invloed van de eerder vermelde eindeloopbaanmaatregelen –, zodat, bij een licht afnemende demografische impuls, de groei van de beroepsbevolking versnelt tot 0,43 %. In de periode 2015-2016 verzwakt de demografische bijdrage verder, maar geeft de verhoging van de instapleeftijd in het stelsel van werkloosheid met bedrijfstoeslag (de vroegere brugpensioenen) een nieuwe impuls aan de toename van de activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen. In 2015 speelt echter ook de beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen (de vroegere wachttuitkeringen) voor werkloze schoolverlaters. Daarvan verwachten we een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen: een gedeelte van de betrokkenen zou zich minstens tijdelijk terugtrekken uit de arbeidsmarkt (of minstens niet langer als werkzoekende geregistreerd worden). Bijgevolg groeit de beroepsbevolking sterker in 2016 (0,52 %) dan in 2015 (0,36 %).

Na 2016 brokkelt de demografische bijdrage verder af en vermindert ook het stuwend effect van de eindeloopbaanmaatregelen (de tbs-hervorming komt dicht tegen kruissnelheid in 2017, de brugpensioenhervorming in 2018), zodat ook de groei van de beroepsbevolking drastisch terugvalt en in 2019 nog nauwelijks 0,1 % bedraagt. Gemiddeld over de gehele projectieperiode groeit de beroepsbevolking met 0,3 % per jaar (een toename met 112 500 personen), gevoelig minder dan tijdens de afgelopen zeven jaar, toen een gemiddelde groei van 0,63 % per jaar en een toename met 225 100 personen werd opgetekend. De sterke terugval van de demografische bijdrage wordt immers slechts gedeeltelijk opgevangen door een globaal meer dynamisch verloop van de activiteitsgraden. Dat dynamischer verloop leidt er wel toe dat op middellange termijn de Belgische macro-economische activiteitsgraad klimt van 72,7 % in 2013 tot 73,7 % in 2019.

De zonet geschetste evoluties voor het Belgische arbeidsaanbod zijn het resultaat van een projectie die bottom-up is opgebouwd vanuit de gewesten. In Brussel (figuur 8) valt de sterke demografische stimulans op die tijdens het jongste decennium gegeven werd aan de groei van het arbeidsaanbod. Die impuls zwakte al sterk af tussen 2010 (bijdrage van 2,60 ppt) en 2012 (bijdrage van 1,64 ppt) en valt ook in de projectieperiode sterker terug dan in de beide andere gewesten (tot 0,37 ppt in 2019), grotendeels het resultaat van de hypothesen i.v.m. externe migratie. Nochtans blijven ook dan de demografische veranderingen het arbeidsaanbod sterker ondersteunen in Brussel dan in beide andere gewesten (met 0,78 ppt gemiddeld per jaar).

---

¹⁸ De opsplitsing naar demografische- en gedragsbijdragen in de figuren gelden voor de leeftijdsklasse 15-64 jaar. Vandaar dat beide bijdragen niet exact sommeren tot de groei van de beroepsbevolking (inclusief 64-plussers).

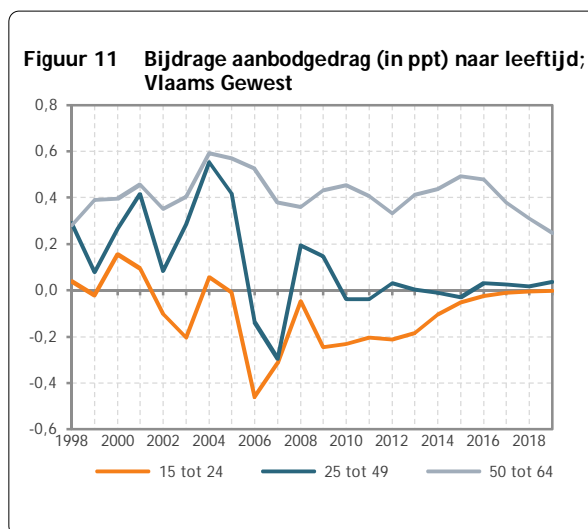
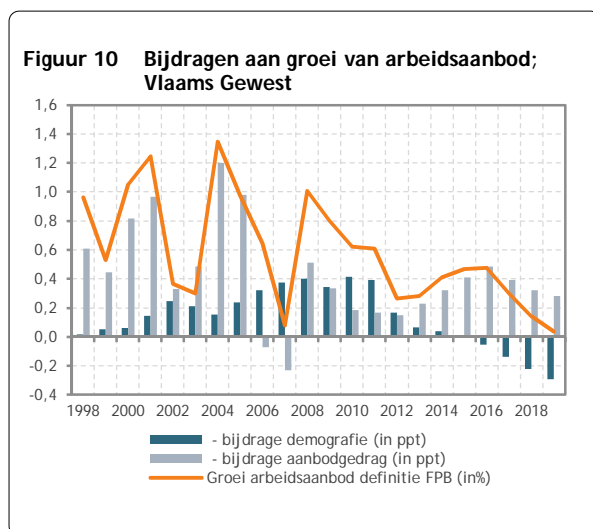

De forse bijdrage van de demografie aan de groei van het Brusselse arbeidsaanbod stond sinds het midden van de jaren 2000 in sterk contrast met de zwakke bijdrage van veranderingen in de activiteitsgraden (figuur 8¹⁹ en figuur 9 voor de opsplitsing van de gedragsbijdrage naar leeftijdsklassen), die tijdens de jongste acht jaar telkens significant negatief was. Het verschil in dynamiek met de andere gewesten was het grootst bij vrouwen in de midden- en oudere leeftijdsklassen, omdat cohorde-effecten (sterkere participatie op de arbeidsmarkt van opeenvolgende vrouwelijke generaties) een minder belangrijke rol hebben gespeeld in Brussel. De Brusselse macro-economische activiteitsgraad zakte van 75,9 % in 2005 tot 72,9 % in 2012. Nochtans groeide de beroepsbevolking tijdens die periode het sterkst in Brussel (1,4 % per jaar), louter en alleen dus dank zij de sterke demografische impulsen.

Ook vorig jaar zou – op basis van voorlopige gegevens – de bijdrage van veranderingen in activiteitsgraden in Brussel fors negatief gebleven zijn, zodat, bij een verdere daling van de globale activiteitsgraad (tot 72,3 %) en in het licht van een fors krimpende demografische bijdrage, de groei van de beroepsbevolking terugviel tot 0,47 % (komend van 1,97 % in 2010). Tijdens de projectieperiode zouden de bijdragen in de klassen onder 50 jaar geleidelijk minder negatief worden en zorgen de eindeloopbaanmaatregelen voor een lichte impuls aan de activiteitsgraden in de klasse 50-64 jaar, die echter verwatert na 2016 en bovendien nog steeds weinig steun ondervindt van cohorde-effecten bij vrouwen. De macro-economische activiteitsgraad blijft in die omstandigheden verder krimpen (tot 71,6 % in 2019), terwijl de groei van de Brusselse beroepsbevolking aantrekt in de periode 2014-2016 (0,73 % groei gemiddeld per jaar), maar terugvalt in de tweede helft van de projectieperiode (tot 0,36 % in 2019).

¹⁹ Voor de gewesten kan tijdens de observatieperiode de som van beide bijdragen sterker afwijken van de groei van de beroepsbevolking. Er is immers een verschil tussen de regionale beroepsbevolking volgens HERMREG-definitie en de regionale beroepsbevolking zoals geraamd in de sociodemografische databank die gebruikt wordt voor de projectie van het arbeidsaanbod (en voor de opsplitsing naar demografische- en gedragsbijdragen). In de HERMREG-databank wordt de gewestelijke werkende beroepsbevolking berekend als een identiteit: binnenlandse werkgelegenheid volgens gewest van werkplaats uit de Regionale Rekeningen (INR) plus ramingen van het gewestelijke saldo van de grensarbeid en het gewestelijke pendelsaldo. In de sociodemografische databank wordt de regionale werkende beroepsbevolking onmiddellijk geraamd naar woonplaats op basis van data van de instellingen van sociale zekerheid. Die statistische discrepantie kan vooral in Brussel belangrijke waarden aannemen.

In Vlaanderen lag de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod sinds 2006 net onder 0,40 ppt per jaar (figuur 10), maar viel hij in 2012 plots terug tot 0,17 ppt. Hij valt verder terug gedurende de gehele projectieperiode, zowel omdat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd vertraagt als omdat de (relatief oudere) leeftijdsstructuur van de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd sterker bevolkte cohorten naar de oudere leeftijdsklassen met lagere activiteitsgraden voert. De demografische bijdrage wordt negatief vanaf 2016 en valt zelfs terug tot -0,29 ppt in 2019.

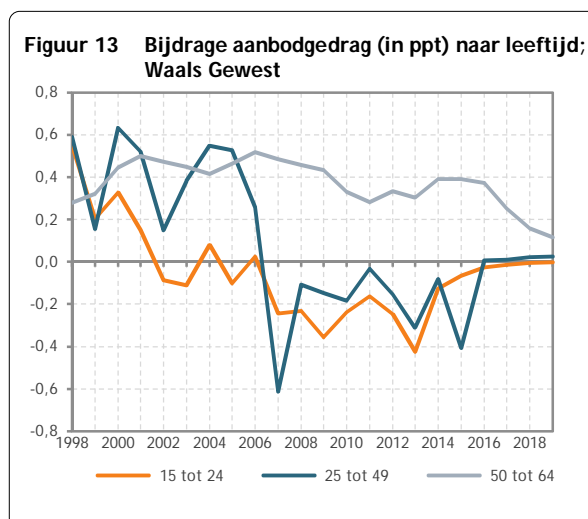
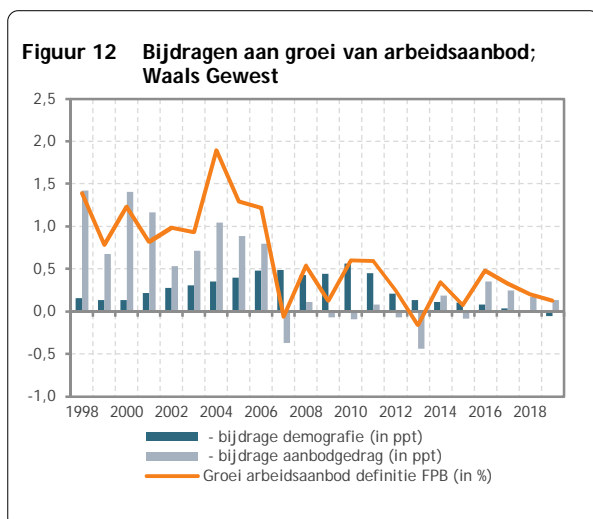
Ook in Vlaanderen was er in de tweede helft van de jaren 2000 sprake van een verlies aan dynamiek in de evolutie van de activiteitsgraden onder 50 jaar, maar dat verlies was minder groot dan in de beide andere gewesten en werd nog altijd gecompenseerd door sterke toenames van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen (figuur 11). Zo bleef – op de periode 2006-2007 na – de globale bijdrage van gedragsveranderingen positief. De Vlaamse macro-economische activiteitsgraad zakte van 73,9 % in 2005 tot 73,3 % in 2007, maar steeg gedurende de gehele periode 2008-2012, om uit te komen op 74 % in 2012.

De Vlaamse beroepsbevolking groeide gemiddeld met 0,57 % per jaar in de periode 2006-2012, groei die sinds 2008 ongeveer in gelijke mate ondersteund werd door demografische- en gedragsveranderingen.

Tijdens de periode 2013-2016 wordt de afname van de demografische bijdrage in Vlaanderen ruim gecompenseerd door een dynamischer verloop van de activiteitsgraden. De bijdrage in de jongste leeftijdsklassen wordt minder negatief en de eindeloopbaanmaatregelen spelen relatief sterker in Vlaanderen, zodat de bijdrage in de oudere leeftijdsklassen aanzienlijk toeneemt. De globale activiteitsgraad zou vorig jaar geklommen zijn tot 74,1 % en stijgt fors verder tot 75 % in 2016, zodat vorig jaar de groei van de beroepsbevolking al stabiliseerde (0,28 %) en die groei versnelt in de periode 2014-2016 tot gemiddeld 0,45 % per jaar. Na 2016 vermindert het stuwend effect van de eindeloopbaanmaatregelen, zodat de bijdrage van de oudere leeftijdsklassen halveert op drie jaar tijd. De macro-economische activiteitsgraad blijft ook nu nog verder stijgen (tot 75,6 % in 2019), zij het in een trager tempo. Wijzigingen in activiteitsgraden zijn nu steeds minder in staat om de sterke terugval

in de demografische bijdrage op te vangen, zodat de groei van de beroepsbevolking drastisch afneemt en tegen 2019 nog ternauwernood positief blijft (0,03 %).

In Wallonië lag de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod sinds 2006 nog iets hoger dan in Vlaanderen (figuur 12: net onder 0,5 ppt per jaar), maar volgde in 2012 eveneens een sterke terugval (tot 0,21 ppt). Tijdens de projectieperiode verliest de demografische bijdrage verder terrein, maar de terugval is minder uitgesproken dan in Vlaanderen en – vooral – dan in Brussel. Dat belet niet dat ook in Wallonië de demografische bijdrage aan het arbeidsaanbod licht negatief wordt vanaf 2018 en in 2019 nog -0,05 ppt bedraagt.

De plotse omslag in de evolutie van de activiteitsgraden tussen 25 en 49 jaar sinds het midden van het vorige decennium was in Wallonië nog veel frappanter dan in Vlaanderen (figuur 13). Bovendien bleven – net als in de beide andere gewesten – ook de activiteitsgraden in de jongste leeftijdsklassen (15-24 jaar) dalen tijdens die periode. De toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen was dan ook nauwelijks voldoende om de globale bijdrage van gedragsveranderingen te stabiliseren in die periode. De Waalse macro-economische activiteitsgraad zakte van 71,6 % in 2005 tot 70,5 % in 2012. De Waalse beroepsbevolking groeide gemiddeld met 0,47 % per jaar in de periode 2006-2012, en werd vrijwel uitsluitend gedragen door demografische stimuli.

Vorig jaar zou de bijdrage van gedragsveranderingen zelfs fors negatief zijn uitgevallen, zodat de macro-economische activiteitsgraad alweer zakte (tot 70,3 %) en – ook gegeven de verdere afname van de demografische bijdrage – de groei van de Waalse beroepsbevolking licht negatief werd (-0,17 %). Net zoals in Vlaanderen speelt tijdens de periode 2014-2016 volop de impact van de eindloopbaanhervormingen en komt die bovenop de bestaande coorte-effecten bij vrouwen, zodat de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen dan gevoelig stijgen. Net zoals in Brussel zorgt in 2015 de beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd echter voor een neerwaartse schok op de activiteitsgraden in de middenleeftijdsklassen. De macro-economische activiteitsgraad klimt van 70,3 % in 2013 tot 70,7 % in 2016, ondanks een lichte terugval in 2015. De Waalse beroepsbevolking groeit daardoor veel sterker in 2014 (0,35 %) en in 2016 (0,48 %) dan in 2015 (0,08 %).

Na 2016 stabiliseren de activiteitsgraden beneden 50 jaar en vertraagt de stijging van de activiteitsgraden in de oudere klassen. De macro-economische activiteitsgraad stijgt nu minder snel en komt uit op 71,1 % in 2019. Omdat na 2016 ook de demografische bijdrage licht verder afkalft, vertraagt de groei van de Waalse beroepsbevolking geleidelijk, tot 0,35 % in 2019.

Gemiddeld groeit de Waalse beroepsbevolking met 0,2 % per jaar tijdens de projectieperiode. Dat is minder dan in Vlaanderen (0,3 % per jaar), maar dat verschil wordt uitsluitend opgebouwd in de eerste helft van de projectieperiode. Het is nog altijd behoorlijk minder dan de groei in Brussel (groei van 0,59 % per jaar), hoewel dat groeiverschil sterk geslonken is in vergelijking met het recente verleden.

3.2.2. Regionale binnenlandse werkgelegenheid

In deel 3.1 werd de projectie van de totale binnenlandse werkgelegenheid per gewest reeds bestudeerd. In deel 4 zullen de resultaten per bedrijfstak – die hieraan ten grondslag liggen – nog uitgebreid aan bod komen. In wat nu volgt beperken we ons tot het onderscheid tussen de zelfstandige werkgelegenheid en de loontrekkende werkgelegenheid.

Vooreerst maken de loontrekkenden ongeveer 82,5 % uit van de totale werkgelegenheid, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, en 89,4 % in Brussel (2012). Daaruit volgt dat de geraamde ontwikkelingen van de loontrekkende werkgelegenheid in elk van de gewesten dicht aanleunt bij dat van de totale werkgelegenheid (reeds hiervoor beschreven). Zo zou tijdens de periode 2013-2019 de groei van het aantal loontrekkenden zowel in Vlaanderen als in Brussel (respectievelijk +0,6 % en +0,4 % per jaar) quasi gelijk zijn aan de respectievelijke groei van de totale werkgelegenheid. In Wallonië zou het aantal loontrekkenden toenemen met 0,6 % per jaar, dus iets sneller dan de totale werkgelegenheid in dit gewest (0,4 % per jaar).

In 2012 situeerde 61 % van de zelfstandige werkgelegenheid zich in Vlaanderen, 29 % in Wallonië en bijna 10 % in Brussel. Over de observatieperiode 1999-2012 nam de zelfstandige werkgelegenheid gemiddeld vooral toe in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1,6 % per jaar) en in mindere mate ook in Vlaanderen (0,5 % per jaar). In Wallonië is ondanks een heropleving tijdens de periode 2006-2012, het aantal zelfstandigen in 2012 (217 000) bijna gelijk aan het aantal in 1999 (een gemiddelde groei van -0,1 % per jaar).

In de meeste bedrijfstakken met een belangrijk aandeel zelfstandige werkgelegenheid, volgt de evolutie van die werkgelegenheid in alle gewesten een historische trend en is zij weinig conjunctuurgevoelig. Zo is de trend in de 'landbouw' en in de 'horeca en de handel' duidelijk neerwaarts in de drie gewesten, die in de 'overige marktdiensten' duidelijk opwaarts²⁰.

---

²⁰ De recente evolutie van de zelfstandige arbeid werd beïnvloed door een trendbreuk in bepaalde bedrijfstakken (in het bijzonder de bouw in Brussel), als gevolg van het groeiend aantal onderdanen van de nieuwe EU-lidstaten dat ervoor kiest zich onder dat statuut in België te vestigen wegens beperkingen op het vrij verkeer van loonarbeid. In de huidige vooruitzichten zou dit substitutie-effect slechts een zeer kleine rol spelen, aangezien die beperkingen werden opgeheven voor de meeste van die staten, inclusief Bulgarije en Roemenië. De loontrekkenden uit die twee laatste lidstaten zouden niet meer aan de verplichte werkvergunning onderworpen zijn vanaf 1 januari 2014 (bron: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, <http://www.werk.belgie.be>).

Volgens onze ramingen zou, over de volledige projectieperiode, de zelfstandige werkgelegenheid in elk gewest stijgen in een tempo dat gemiddeld duidelijk lager ligt dan in het recente verleden: +1,0 % per jaar in Brussel, +0,3 % in Vlaanderen en -0,2 % in Wallonië tijdens de periode 2013-2019 tegenover respectievelijk +3,0 %, +0,9 % en +0,6 % tijdens de periode 2006-2012.

3.2.3. Saldo van de grensarbeid en saldo van de pendelarbeid

Om de werkende beroepsbevolking per gewest te verkrijgen, dient men aan de hierboven besproken regionale binnenlandse werkgelegenheid het saldo van de regionale grensarbeid en het saldo van de regionale pendelarbeid toe te voegen. Daarbij speelt pendelarbeid in kwantitatieve termen duidelijk een belangrijkere rol dan grensarbeid.

Saldo van de grensarbeid

Het Belgisch saldo van de grensarbeid is positief, wat betekent dat het aantal Belgische ingezetenen die in het buitenland werken groter is dan het aantal buitenlandse ingezetenen die in België werken. In 2012 bedroeg het Belgisch saldo van de grensarbeid 80 500 personen, waarvan 35 % ten gunste van het Vlaamse Gewest, 34 % voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (hoofdzakelijk het personeel van ambassades en internationale instellingen dat in Brussel woont) en 31 % voor het Waalse Gewest. In deze vooruitzichten wordt het nationaal saldo van de grensarbeid constant gehouden op zijn laatst waargenomen niveau (2013). De regionale opdeling van dat saldo zou over de gehele projectieperiode overeenkomen met die van het laatst waargenomen jaar. In 2019 zou het positief saldo van de grensarbeid de Waalse werkende beroepsbevolking dan voeden met iets meer dan 25 000 personen, die van Vlaanderen met bijna 27 000 personen en die van Brussel met 28 000 personen.

Saldo van de pendelarbeid

De twee belangrijkste interregionale pendelstromen zijn de Vlaamse ingezetenen die in Brussel werken (ongeveer 215 000 personen in 2012) en de Waalse ingezetenen die in Brussel werken (bijna 116 000 personen in 2012). De vier overige stromen zijn sinds 1986 tendentieel toegenomen, maar blijven in relatieve termen eerder klein in vergelijking met de binnenlandse werkgelegenheid van het ontvangende gewest²¹.

In totaal wordt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gekenmerkt door een negatief pendelsaldo van ongeveer -275 700 in 2012 (zie tabel 7) omdat een groot deel van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid wordt ingenomen door werknemers uit Wallonië of Vlaanderen (zie verder). Het positief saldo van de Waalse pendelarbeid bedroeg ongeveer 114 300 personen in 2012, terwijl het positief saldo van de Vlaamse pendelarbeid bijna 161 400 personen bedroeg.

Volgens onze vooruitzichten zou het aandeel van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid dat wordt ingenomen door Vlaamse ingezetenen verder dalen op middellange termijn en de in 1999 begonnen trend voortzetten. Dat aandeel bedroeg in 1998 nog 35,1 % maar was gezakt tot 31 % in 2012;

---

²¹ In 2012 bedroeg het aandeel van de Vlaamse (respectievelijk Waalse) binnenlandse werkgelegenheid dat ingenomen wordt door Vlaamse (respectievelijk door Waalse) ingezetenen 97 %.

in 2019 zou het aandeel 30,1 % bedragen. Die afname volgt uit een quasi-stabilisatie op middellange termijn van het aantal Vlaamse pendelaars dat in Brussel werkt (216 200 personen in 2019 tegen 215 500 in 2012). De Waalse pendel naar Brussel zou daarentegen vrij aanzienlijk toenemen (121 600 personen in 2019 tegen 115 500 in 2012), waardoor zijn aandeel in de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid licht stijgt (van 16,6 % in 2012 tot 16,9 % in 2019). De overige vier interregionale pendelstromen – waarvan het niveau heel wat minder hoog is – zouden blijven toenemen op middellange termijn, samen met het geleidelijk aantrekken van de economische groei. Dat weerspiegelt de toenemende mobiliteit van de werknemers tussen de gewesten.

In totaal zou het positief saldo van de Waalse pendel, dat in ruime mate bepaald wordt door de stroom van Wallonië naar Brussel (en in mindere mate ook door die van Wallonië naar Vlaanderen), op middellange termijn stijgen (gemiddelde jaarlijkse groei van 0,8 % over de periode 2013-2019) tot 120 700 personen in 2019 (zie tabel 7) tegenover 114 300 personen in 2012, en dit ondanks de toename van de inkomende stromen uit Brussel en Vlaanderen.

Het positief saldo van de Vlaamse pendelarbeid, dat ruimschoots beïnvloed wordt door de stroom van Vlaanderen naar Brussel, zou echter dalen op middellange termijn (jaarlijks gemiddeld met 1,2 % tijdens de periode 2013-2019) tot slechts 148 600 personen in 2019, terwijl het in 2012 nog ging om 161 400 personen.

Het Brussels pendelsaldo zou op middellange termijn dus minder negatief worden en -269 300 personen bedragen in 2019, een verschil van 6 400 personen met 2012. Die toename zou resulteren uit iets meer dan 13 000 bijkomende pendelaars vanuit Brussel naar de twee andere Belgische gewesten, wat ruim voldoende is om de lichte toename van de totale inkomende stromen vanuit Vlaanderen en Wallonië (iets minder dan 7 000 pendelaars) te compenseren.

3.2.4. Regionale werkende beroepsbevolking

Zowel in Vlaanderen als in Wallonië is het aandeel van het interregionaal pendelsaldo in de werkende beroepsbevolking relatief laag (ongeveer 6 % in Vlaanderen en 8 % in Wallonië in 2012). Bijgevolg liggen in beide gewesten de toename van de binnenlandse werkgelegenheid en die van de werkende beroepsbevolking sterk in elkaars verlengde. In Brussel daarentegen kan de evolutie van de werkende beroepsbevolking gevoelig verschillen van die van de binnenlandse werkgelegenheid aangezien een belangrijk deel van de jobs in dit gewest ingenomen worden door Waalse of Vlaamse ingezetenen.

Over de projectieperiode (2013-2019) en rekening houdend met de evolutie van het hierboven beschreven interregionaal pendelsaldo, zou de werkende beroepsbevolking gemiddeld sneller stijgen in Brussel (1,0 %) dan in Vlaanderen (0,5 %) en Wallonië (0,4 %). De binnenlandse werkgelegenheid zou daarentegen in een vergelijkbaar ritme toenemen in de drie gewesten (jaarlijks gemiddeld met 0,5 % in Brussel, 0,6 % in Vlaanderen en 0,4 % in Wallonië).

De verhouding tussen die groeicijfers in projectie is vergelijkbaar met die uit het recente verleden aangezien tijdens de periode 1999-2012 (zie tabel 7), de werkende beroepsbevolking in Brussel meer dan twee keer sneller gestegen is dan de binnenlandse werkgelegenheid in dat gewest (gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk 1,8 % en 0,8 %), terwijl de groei van de Vlaamse en Waalse werkende

beroepsbevolking (0,9 % voor beide gewesten) aanleunde bij de binnenlandse werkgelegenheid in die twee gewesten (respectievelijk 1,0 % voor beide gewesten).

3.2.5. Werkgelegenheidsgraad

De werkgelegenheidsgraad is de verhouding van de werkende beroepsbevolking tot de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar). Rekening houdend met de verschillende regionale demografische evoluties, wordt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest apart besproken in de analyse van deze indicator.

In Vlaanderen en Wallonië vindt de quasi-stagnering van de werkende beroepsbevolking in 2012 (zie tabel 7) plaats bij een zeer zwakke groei of quasi-stagnering van de bevolking op arbeidsleeftijd (+0,2 % en +0,1 % respectievelijk, zie tabel 6) zodat de werkgelegenheidsgraad in beide gewesten stabiliseerde rond respectievelijk 68,1 % en 58,7 %. In 2013 zou de zwakke economische groei zich vertaald hebben in een afname van de werkende beroepsbevolking in Vlaanderen (-0,2 %) en meer nog in Wallonië (-0,4 %). Bij een evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd die vergelijkbaar is met die uit 2012 (+0,1 % in de beide gewesten in 2013), zakt de werkgelegenheidsgraad zowel in Vlaanderen (-0,2 ppt) als in Wallonië (-0,3 ppt). Gemiddeld tijdens de projectieperiode, zou de bevolking op arbeidsleeftijd niet langer groeien in Vlaanderen (0,0 % jaarlijkse groei) en slechts licht toenemen in Wallonië (+0,1 % per jaar). Bij een gestage groei van de werkende beroepsbevolking in de twee gewesten (gemiddeld +0,6 % per jaar) over dezelfde periode, zou de werkgelegenheidsgraad aanhoudend toenemen met 0,4 ppt per jaar in Vlaanderen en 0,3 ppt per jaar in Wallonië, om uiteindelijk respectievelijk 70,3 % en 60,2 % te bereiken tegen 2019.

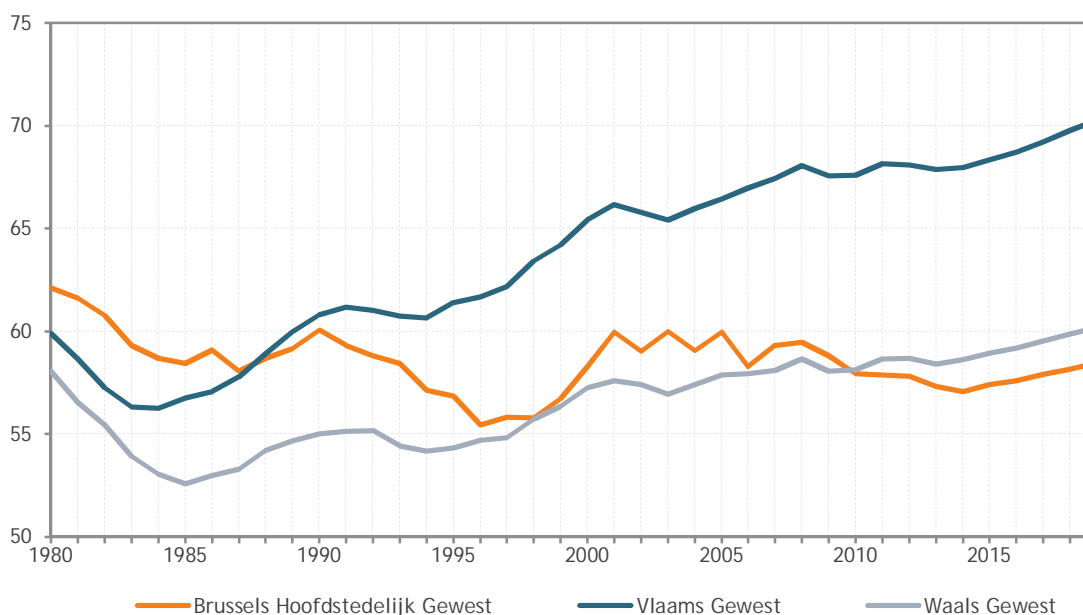
In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest groeiden de werkende beroepsbevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd in 2012 ongeveer even sterk (+1,4 % en +1,5 % respectievelijk) net zoals in 2011: de werkgelegenheidsgraad in Brussel bedroeg zo 57,8 % in 2012, nauwelijks 0,1 ppt minder dan in 2010.

In 2013 nam de Brusselse werkende beroepsbevolking slechts met 0,3 % toe, terwijl de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd nog steeds met 1,2 % groeide (zie punt 3.2.1), zodat de werkgelegenheidsgraad zakte met 0,5 ppt, tot 57,3 %. Ook dit jaar zou hij verder blijven afnemen (-0,2 ppt): de groei van de Brusselse werkende beroepsbevolking (+0,6 %), hoewel dynamischer dan in de twee andere gewesten, zou nog steeds lager blijven uitvallen dan die van de bevolking op arbeidsleeftijd (+1,0 %).

Van 2015 tot 2019 zou de groei van de werkende beroepsbevolking in Brussel (1,2 % per jaar) echter hoger liggen dan de – afkalvende – groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (0,7 % per jaar), zodat – net zoals in de twee andere gewesten – de Brusselse werkgelegenheidsgraad geleidelijk toeneemt (met ongeveer 0,3 ppt elk jaar).

In Vlaanderen en Wallonië zou de werkgelegenheidsgraad daarmee in 2019 op een aanzienlijk hoger niveau uitkomen dan in het verleden (periode 1980-2010) (zie grafiek 6). In Brussel daarentegen zou de werkgelegenheidsgraad ook in 2019 nog altijd onder het niveau blijven uit het begin van de jaren 2000.

Figuur 14 Regionale werkgelegenheidsgraden
in procent van de bevolking op arbeidsleeftijd 15-64 jaar

De geobserveerde evoluties van de werkgelegenheidsgraad volgens het administratieve concept komen over een periode van meerdere jaren doorgaans vrij goed overeen met de evoluties van de werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten, beperkt tot de leeftijdsklasse 20-64 jaar). Nochtans kunnen de jaarlijkse veranderingen in beide concepten wel sterk van elkaar verschillen. Terwijl de Brusselse werkgelegenheidsgraad in 2012 bv. vrijwel stabiel bleef volgens beide concepten, is hij in 2013 volgens de meetmethode van de EU2020-strategie veel sterker afgenomen (-1,4 ppt) dan de administratief gemeten werkgelegenheidsgraad (-0,5 ppt, zie tabel 7). Omgekeerd, was de evolutie van de werkgelegenheidsgraad in 2013 zowel in Vlaanderen als in Wallonië veel gunstiger volgens de meetmethode van de EU2020-strategie: lichte toename voor Vlaanderen met 0,4 ppt in plaats van een lichte daling (-0,2 ppt) volgens het administratief concept; kleinere daling voor Wallonië (-0,2 ppt in plaats van -0,3 ppt, zie tabel 7). In projectie (vanaf 2014) volgt de EU2020-grad de administratieve grad. Hij zou in 2019 uitkomen op 58,1 % in Brussel (+1,3 ppt ten opzichte van 2013), op 74,1 % in Vlaanderen (+2,2 ppt) en op 64,2 % in Wallonië (+1,8 ppt).

3.2.6. Werkloosheid²²

Op nationaal niveau liep de werkloosheid in de nasleep van de financiële crisis (periode 2009-2010) op met 53 100 eenheden. In 2011 daalde de werkloosheid aanzienlijk (met 26 000 eenheden). De recente conjunctuurverzwakking zorgde in 2012 en 2013 echter opnieuw voor een toename (met respectievelijk 8 500 en 18 200 eenheden). In 2013 waren er dus 53 800 meer werklozen dan in 2008. De werkloosheidsgraad bedroeg 11,8 % in 2008, 12,5 % in 2010 als gevolg van de eerste krimp en 12,4 % in 2013 na de meer recente vertraging.

²² Volgens FPB definitie: Werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus oudere werklozen.

Dat nationale beeld voor de periode 2009-2013 kan niet zomaar overgezet worden op regionaal vlak. Enerzijds werd Wallonië over het geheel van die periode minder zwaar getroffen dan Vlaanderen en Brussel; anderzijds verschilde binnen die periode ook de dynamiek van de werkloosheidsevolutie tussen de gewesten.

Zo was de toename van de werkloosheid in Brussel en Vlaanderen duidelijk groter (respectievelijk + 13 200 en + 33 700 eenheden of, in relatieve termen, +12,8 % en + 15,2 %) dan in Wallonië (+6 200 eenheden of +2,3 %) tijdens de periode 2009-2010. In 2011 daalde de werkloosheid aanzienlijk in Vlaanderen (-16 200 eenheden of -6,4 %) en in Wallonië (-9 300 eenheden of -3,3 %), maar nauwelijks in Brussel (-600 eenheden of -0,5 %). De periode van economische stagnering (2012-2013), ten slotte, resulteerde in een opnieuw forsere toename van de werkloosheid in het Vlaamse Gewest (+20 300 eenheden of +8,5 %), terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (+1 900 eenheden of +1,7 %) en het Waals Gewest (+4 600 eenheden of +1,7 %) minder zwaar werden getroffen. In 2013 lag het aantal werklozen in elk van de drie Belgische gewesten hoger dan in 2008, maar aanzienlijk meer in Brussel (+14 500 eenheden of +14,1 %) en Vlaanderen (+37 700 eenheden of +17,0 %) dan in Wallonië (+ 1 600 eenheden of +0,6 %). Terwijl de werkloosheidsgraad in Brussel en Vlaanderen in 2013 (respectievelijk 20,8 % en 8,4 %) hoger was dan in 2008 (stijging van respectievelijk 1,2 en 1,0 procentpunt), was die in Wallonië in 2013 dezelfde als in 2008 (17,1 %).

Desondanks blijkt dat de werkloosheid(sgraad) in alle gewesten uiteindelijk slechts bescheiden is gegroeid tijdens de periode 2009-2013, ondanks de zeer zwakke toename van de activiteit tijdens de voorbije vijf jaar. De verklarende factoren zijn dezelfde.

Allereerst heeft de zwakte (of de afwezigheid) van productiviteitswinsten in de drie gewesten in de loop van de periode 2009-2013²³ de binnenlandse werkgelegenheid toegelaten om gevoelig te stijgen (+17 800 eenheden of +2,6 % in Brussel, +41 900 eenheden of +1,6 % in Vlaanderen en +24 900 eenheden of +2,1 % in Wallonië).

Daarnaast hebben er zich ware neerwaartse "schokken" voorgedaan op de activiteitsgraden van de jongere- en middenleeftijdsklassen, vooral in het Brussels Hoofdstedelijk en het Waals Gewest (zie deel 3.2.1). Als gevolg daarvan nam de beroepsbevolking minder snel toe dan men had kunnen verwachten op basis van de demografische impulsen en de sterke stijging van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen.

Dit jaar zou de werkende beroepsbevolking in de drie gewesten opnieuw een positieve groei kennen (+2 600 eenheden in Brussel, +5 300 in Vlaanderen en +5 700 in Wallonië) dankzij de conjunctuuropleving. Die groei zou echter nauwelijks (voor Wallonië) of niet (voor Brussel en Vlaanderen) volstaan om de toename van de beroepsbevolking op te vangen (respectievelijk +5 700, +4 200 en +12 600 eenheden). Die laatste versnelt vooral in Vlaanderen en Wallonië, onder invloed van een dynamischer verloop van de activiteitsgraden (zie deel 3.2.1). Het aantal werklozen zou daardoor stijgen met gemiddeld 1 600 eenheden per jaar in Brussel en 7 300 eenheden in Vlaanderen, en

---

²³ Zo daalde de productiviteit in de marktbedrijfstakken tijdens de periode 2009-2013 met gemiddeld 0,5 % in Brussel en Wallonië en stagneerde hij in Vlaanderen (0,0 %).

stabiliseren in Wallonië. Bijgevolg zou de werkloosheidsgraad in 2014 zeer licht toenemen in die eerste twee gewesten en zeer licht dalen in Wallonië, tot respectievelijk 20,9 %, 8,6 % en 16,9 %.

In 2015 wordt de evolutie van de beroepsbevolking in elk gewest beïnvloed door de beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen, die – geaggregeerd op nationaal vlak – zou leiden tot een daling van het aantal personen dat een werkloosheidsuitkering ontvangt met ongeveer 27 000 eenheden. Die maatregel raakt Brussel en Wallonië aanzienlijk meer dan Vlaanderen. Bij hypothese zal een deel van de getroffen groep personen de arbeidsmarkt verlaten, zodat in dat jaar het positief effect van de maatregelen ter beperking van vervroegde uittreding op het arbeidsaanbod deels wordt tenietgedaan. Uiteindelijk zou de beroepsbevolking in 2015 trager toenemen dan in 2014 in Brussel (+3 400 eenheden) en vooral in Wallonië (+1 300 eenheden), maar sneller in Vlaanderen (+14 400 eenheden). Tegelijkertijd zou de werkende beroepsbevolking merkbaar sneller groeien (dan in 2014) in de drie gewesten: +7 100 eenheden in Brussel, +18 000 eenheden in Vlaanderen en +9 200 eenheden in Wallonië.

Het aantal werklozen zou in 2015 dus relatief fors dalen in Brussel en Wallonië (respectievelijk -3,1 % en -2,8 %). De werkloosheidsgraad in beide gewesten zou terugvallen met respectievelijk 0,8 ppt (tot 20,1 %) en 0,5 ppt (tot 16,4 %). In Vlaanderen zou de daling van het aantal werklozen volgend jaar beperkt blijven tot 1,3 %. De werkloosheidsgraad zou er dus nauwelijks verminderen (met 0,1 ppt) maar blijft wel op een duidelijk lager niveau (8,5 % van de beroepsbevolking).

In 2016 zou het positief effect van de eindeloopbaanhervormingen op het arbeidsaanbod ten volle spelen, terwijl de hervorming van de inschakelingsuitkeringen haar kruissnelheid reeds zou hebben bereikt. Op nationaal niveau zou de beroepsbevolking toenemen met 27 500 eenheden en de werkende beroepsbevolking blijven groeien (+31 700 eenheden voor België in zijn geheel). Bijgevolg zou de Belgische werkloosheid dalen, zij het minder snel in 2016 (-4 200 eenheden) dan in 2015.

In relatieve termen zou de groei van het arbeidsaanbod vergelijkbaar zijn in Vlaanderen en Wallonië (+0,5 %, zie tabel 6 en deel 3.2.1). Aangezien de werkende beroepsbevolking nauwelijks sneller zou toenemen in beide gewesten (telkens +0,6 %), zou de werkloosheidsgraad er met slechts 0,1 ppt dalen. Onder invloed van demografische impulsen (zie deel 3.2.1) zou de totale beroepsbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sneller stijgen (+0,8 %) dan in Vlaanderen en Wallonië. Dat geldt ook voor de werkende beroepsbevolking (+1,3 %), met een vrij matige daling van de werkloosheidsgraad (-0,3 ppt tot 19,8 %) als gevolg.

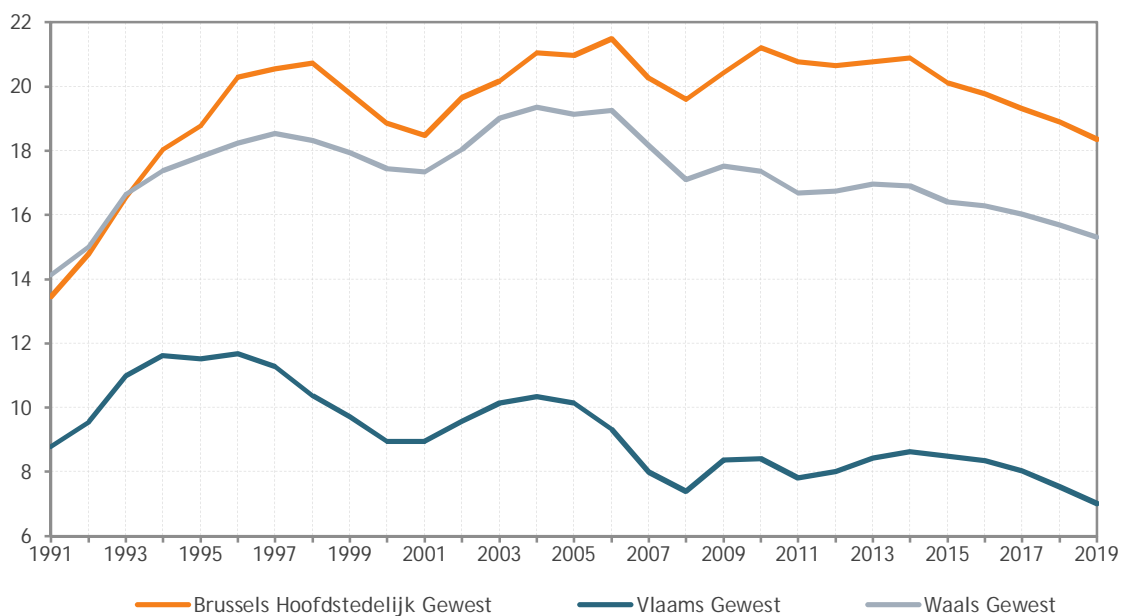
Vanaf 2017 zou de groei van het arbeidsaanbod aan kracht inboeten naarmate de hervormingen inzake brugpensioenen en terbeschikkingstellingen op kruissnelheid komen en de demografische impulsen volledig verdwijnen. De werkloosheid zou zodoende sneller afnemen en in drie jaar tijd (2017-2019) een daling met 61 800 eenheden laten optekenen.

Die daling zou gewestelijk als volgt kunnen worden opgesplitst: -40 600 eenheden in Vlaanderen, -14 600 eenheden in Wallonië en -6 600 eenheden in Brussel, of een vermindering van het aantal werklozen met respectievelijk 5,5 %, 1,8 % en 2,0 % per jaar. Enerzijds houdt de gemiddelde groei van de werkende beroepsbevolking stand op 0,6 % per jaar in Vlaanderen en Wallonië (d.w.z. zoals in 2015-2016), terwijl hij nog vrij krachtig is in Brussel (1,1 % per jaar). Anderzijds vertraagt de groei van

het arbeidsaanbod (omwille van reeds vermelde redenen) tot 0,2 % per jaar in Vlaanderen en Wallonië en tot 0,5 % per jaar in Brussel.

De werkloosheidsgraad zou dus geleidelijk afnemen in elk gewest en daardoor op Belgisch niveau uitkomen op 10,8 % aan het einde van de projectieperiode. Dat is de laagste waarde sinds het begin van de jaren 90 en aanzienlijk minder hoog dan de waarden die werden opgetekend aan het einde van de twee vorige periodes van hoogconjunctuur (12,5 % in 2001 en 11,7 % in 2008). In 2019 zou de werkloosheidsgraad 7,0 % bedragen in Vlaanderen, 15,3 % in Wallonië en 18,4 % in Brussel. Voor elk van de drie gewesten is dat lager dan vóór het uitbreken van de financiële crisis in 2008.

Figuur 15 Regionale werkloosheidsgraden
in procent van de beroepsbevolking; FPB-concept

Tabel 7: Regionale arbeidsmarktvooruitzichten

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		2013- 2019
						1999- 2005	2006- 2012	
1. Binnenlandse werkgelegenheid								
1.1. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4555,4	4545,8	4559,4	4593,6	4721,7	4158,5	4456,0	4628,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	693,9	692,2	692,7	698,6	718,6	649,8	677,1	704,2
Vlaams Gewest	2633,4	2631,4	2639,7	2660,0	2738,4	2398,4	2581,1	2681,0
Waals Gewest	1228,1	1222,2	1227,0	1235,0	1264,6	1110,4	1197,9	1242,8
1.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	9,4	-9,7	13,6	34,2	32,0	40,8	41,6	23,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,8	-1,7	0,5	5,9	5,0	5,9	4,6	3,5
Vlaams Gewest	7,1	-2,0	8,4	20,3	19,6	23,9	25,0	15,0
Waals Gewest	1,5	-5,9	4,8	8,1	7,4	11,0	12,1	5,2
1.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	0,2	-0,2	0,3	0,8	0,7	1,0	1,0	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	-0,2	0,1	0,9	0,7	0,9	0,7	0,5
Vlaams Gewest	0,3	-0,1	0,3	0,8	0,7	1,0	1,0	0,6
Waals Gewest	0,1	-0,5	0,4	0,7	0,6	1,0	1,0	0,4
2. Saldo van de grensarbeid (1)								
Het Rijk	80,5	80,7	80,7	80,7	80,7	67,6	78,3	80,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	27,3	28,1	28,2	28,3	28,4	23,2	27,3	28,3
Vlaams Gewest	28,1	26,8	26,8	26,8	26,8	23,5	28,0	26,8
Waals Gewest	25,1	25,8	25,7	25,6	25,5	20,9	23,0	25,6
3. Saldo van de pendelarbeid (1)								
Het Rijk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-275,7	-273,3	-271,3	-270,2	-269,3	-290,7	-280,1	-270,5
Vlaams Gewest	161,4	159,5	156,4	154,2	148,6	172,0	162,4	153,3
Waals Gewest	114,3	113,8	114,9	116,0	120,7	118,8	117,7	117,2
4. Werkende beroepsbevolking (15 jaar en ouder)								
4.1. Werkende beroepsbevolking, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4635,9	4626,5	4640,1	4674,3	4802,4	4226,1	4534,3	4708,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	445,5	447,0	449,6	456,7	477,7	382,2	424,3	462,1
Vlaams Gewest	2822,9	2817,7	2823,0	2841,0	2913,9	2593,8	2771,4	2861,1
Waals Gewest	1367,5	1361,8	1367,5	1376,7	1410,8	1250,0	1338,6	1385,6
4.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	10,5	-9,4	13,6	34,2	32,0	42,3	42,7	23,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	6,2	1,5	2,6	7,1	5,3	7,9	6,1	4,6
Vlaams Gewest	1,8	-5,3	5,3	18,0	18,2	22,1	24,9	13,0
Waals Gewest	2,6	-5,7	5,7	9,2	8,5	12,3	11,7	6,2
4.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	0,2	-0,2	0,3	0,7	0,7	1,0	1,0	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,4	0,3	0,6	1,6	1,1	2,2	1,5	1,0
Vlaams Gewest	0,1	-0,2	0,2	0,6	0,6	0,9	0,9	0,5
Waals Gewest	0,2	-0,4	0,4	0,7	0,6	1,0	0,9	0,4

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		2013- 2019
						1999- 2005	2006- 2012	
5. Werkgelegenheidsgraad (1)								
5.1. Werkgelegenheidsgraad, FPB-definitie (2)								
Het Rijk	64,0	63,7	63,8	64,1	65,7	62,3	63,7	64,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	57,8	57,3	57,1	57,4	58,5	59,0	58,5	57,7
Vlaams Gewest	68,1	67,9	68,0	68,3	70,3	65,6	67,7	68,9
Waals Gewest	58,7	58,4	58,6	58,9	60,2	57,3	58,3	59,2
5.2. Werkgelegenheidsgraad, EU2020 (1) (3)								
Het Rijk	67,2	67,2	67,3	67,6	69,2	65,3	67,3	68,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	58,2	56,8	56,6	57,0	58,1	58,7	59,0	57,3
Vlaams Gewest	71,5	71,9	71,9	72,3	74,1	69,0	71,7	72,8
Waals Gewest	62,5	62,3	62,5	62,9	64,2	60,6	62,2	63,2
6. Werkloosheid								
6.1. Werkloosheid, FPB-definitie, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	636,3	654,5	663,4	648,3	582,4	653,9	641,8	632,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	116,0	117,1	118,7	115,0	107,5	94,9	110,3	113,5
Vlaams Gewest	245,5	259,4	266,7	263,2	219,9	278,3	246,9	251,0
Waals Gewest	274,8	278,0	278,0	270,1	255,0	280,7	284,7	268,2
6.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	8,5	18,2	8,9	-15,1	-16,5	8,8	-10,5	-7,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,8	1,1	1,6	-3,7	-1,9	2,3	1,3	-1,2
Vlaams Gewest	6,3	14,0	7,3	-3,6	-10,8	1,5	-7,7	-3,6
Waals Gewest	1,5	3,2	-0,0	-7,9	-3,8	5,0	-4,2	-2,8
6.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	1,4	2,9	1,4	-2,3	-2,6	1,4	-1,4	-1,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,7	1,0	1,4	-3,1	-1,7	2,4	1,2	-1,1
Vlaams Gewest	2,6	5,7	2,8	-1,3	-4,4	0,7	-2,4	-1,5
Waals Gewest	0,5	1,2	-0,0	-2,8	-1,4	1,8	-1,4	-1,1
6.4. Werkloosheidsgraad, FPB-definitie (1)								
Het Rijk	12,1	12,4	12,5	12,2	10,8	13,4	12,4	11,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	20,7	20,8	20,9	20,1	18,4	19,9	20,6	19,7
Vlaams Gewest	8,0	8,4	8,6	8,5	7,0	9,7	8,2	8,1
Waals Gewest	16,7	17,0	16,9	16,4	15,3	18,3	17,5	16,2
6.5. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (1)								
Het Rijk	10,8	11,2	11,5	11,3	9,9	10,8	10,8	10,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	19,5	19,7	19,9	19,2	17,4	17,3	19,1	18,7
Vlaams Gewest	6,7	7,3	7,7	7,7	6,3	7,0	6,5	7,2
Waals Gewest	15,3	15,6	15,8	15,3	14,2	15,9	15,8	15,1

(1) In de kolom 2016-2019 wordt de waarde op het einde van de periode (2019) weergegeven.

(2) Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar

(3) Gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar.

4. Gedetailleerde resultaten per gewest

4.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

4.1.1. Macro-economische evoluties

De vertraging van de internationale economische activiteit begon in de loop van 2011, voornamelijk onder invloed van de Europese schuldencrisis en zette zich door in 2012. Het wantrouwen van de financiële markten en de saneringsinspanningen van de financiële instellingen hebben de economische groei van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat in het bijzonder gespecialiseerd is in de bedrijfstak "krediet en verzekeringen", aanzienlijk geschaad. Maar het sombere algemeen economisch klimaat heeft ook gewogen op de groei van de toegevoegde waarde van de "overige marktdiensten" en geleid tot een achteruitgang in de bedrijfstak "handel en horeca". In die context is het bbp van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gedaald in 2012 (-0,2 %), waarbij de bedrijfstakken "niet-verhandelbare diensten" en, in mindere mate, "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" als enigen positieve bijdragen hebben geleverd tot de regionale groei. Tot slot heeft de verslechtering van de vraagvooruitzichten al snel het herstel van de investeringen in Brussel afgeremd, zodat de investeringen eerst vrijwel zijn gestagneerd in 2011 en vervolgens gedaald (-1,1 %) in 2012.

Tabel 8: Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	-0,2	0,3	1,1	1,6	1,4	2,5	0,8	1,2
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	-0,3	0,4	1,1	1,6	1,4	2,5	0,9	1,2
3. Bruto-investeringen in volume (1) (2)	-1,1	0,8	1,5	1,9	3,0	3,7	-0,8	2,3
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	-0,8	0,6	1,0	0,6	0,6	1,9	0,1	0,6
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (3)	1,2	0,4	0,2	0,3	0,7	0,6	-0,1	0,6
6. Werkgelegenheid en werkloosheid								
6.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
6.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (4)	693,9	692,2	692,7	698,6	718,6	649,8	677,1	704,2
6.1.b. Wijziging in duizendtallen	0,8	-1,7	0,5	5,9	5,0	5,9	4,6	3,5
6.1.c. Wijziging in %	0,1	-0,2	0,1	0,9	0,7	0,9	0,7	0,5
6.2. Werkgelegenheidsgraad (4)	57,8	57,3	57,1	57,4	58,5	59,0	58,5	57,7
6.3. Werkloosheid								
6.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (4)	116,0	117,1	118,7	115,0	107,5	94,9	110,3	113,5
6.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (4)	107,8	109,4	111,9	108,5	100,3	80,0	100,4	106,5
6.3.c. Werkloosheidsraad, concept FPB (4)	20,7	20,8	20,9	20,1	18,4	19,9	20,6	19,7
6.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. Oudere werklozen (4)	19,5	19,7	19,9	19,2	17,4	17,3	19,1	18,7

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen

(3) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(4) In de kolom 2016-2019 wordt de waarde op het einde van de periode (2019) weergegeven.

In 2013 zou het geleidelijke vertrouwensherstel van de financiële markten ertoe hebben geleid dat de activiteiten m.b.t. de financiële diensten, die overigens de voornaamste motor van de groei van de toegevoegde waarde zijn in Brussel, opnieuw aantrekken. Zonder een positieve bijdrage van de overige marktbedrijfstakken zou de Brusselse bbp-groei echter zwak zijn gebleven in 2013 (0,3 %) en in 2014 weer zou aanknopen met een hoger groeitempo (1,1 %). De bevestiging van de heropleving dit jaar zou dan, net als in 2013, steunen op de dynamiek van de marktdiensten, in het bijzonder de financiële activiteiten maar ook de bedrijfstak "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening".

De bruto-investeringen van de Brusselse ondernemingen, die vroegtijdig worden beïnvloed door de conjuncturele omkering, zouden sneller herstellen dan in de twee andere gewesten en vanaf 2013 opnieuw een positieve groei (0,8 %) laten optekenen. Op middellange termijn zou het ontegensprekbaar groeiherstel van de Brusselse investeringen iets krachtiger zijn dan het nationaal gemiddelde (gemiddelde stijging van 3,0 % in Brussel in de periode 2016-2019, tegenover 2,6 % in het hele land).

In 2012 hebben de zwakke economische activiteit en het verlopen van de beleidsmaatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid die sinds het begin van de recessie in 2009 van kracht waren, de dynamiek van de Brusselse jobcreatie beperkt, die het jaar voordien nochtans sterk was. Door het banenverlies in de industrie, maar ook het stilvallen van de jobcreatie in de niet-verhandelbare diensten (0,0 %), in een context van budgettaire sanering, is de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid vrijwel gestagneerd (0,1 %).

De verslapping van de werkgelegenheid zou aanhouden in 2013-2014. De geleidelijke heropleving van de activiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, die gepaard zou kunnen gaan met meer aanwervingen in de "overige marktdiensten" en de sector "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening", zou zich echter pas later omzetten in een algemene herneming van de werkgelegenheid. De herstructureringsprogramma's van de banken zouden inderdaad moeten samengaan met een daling van hun personeel, terwijl een steeds restrictiever begrotingsbeleid zou bijdragen tot een vermindering van werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten in de hoofdstad. Tot slot zou de werkgelegenheid in de industrie en in activiteiten die verbonden zijn aan handel en horeca nog verder worden uitgehold. Algemeen genomen zou de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid op die manier in 2013 gedaald zijn met ongeveer 0,2 %. Dat sectoraal werkgelegenheidstraject zou zich nog doorzetten in 2014, zodat de voor dit jaar verwachte stabilisatie van de binnenlandse werkgelegenheid in Brussel (0,1 %) voornamelijk het resultaat zou zijn van meer aanwervingen in de "overige marktdiensten" en in de bedrijfstak "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening". De herneming van de economische activiteit zou bijgevolg gepaard gaan met een gedeeltelijk herstel van de arbeidsproductiviteit in de marktdiensten.

Op middellange termijn zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een groeipad volgen dat overeenstemt met de consolidatie van de verwachte heropleving in België en inde drie gewesten en iets lager zou liggen dan de regionale bbp-groei van vóór de crisis (gemiddeld 1,4 % over de periode 2016-2019, tegenover een gemiddelde stijging van ongeveer 2 % per jaar tussen 2000 en 2008). De evolutie aan het eind van de periode zou in het bijzonder steunen op de groeibijdrage van de financiële diensten, maar

ook op de vooruitgang in de activiteit van de "overige marktdiensten" en van de bedrijfstak "vervoer en communicatie".

Tussen 2016 en 2019 zou de groei van toegevoegde waarde in Brussel (gemiddeld 1,4 % per jaar) minder dan tijdens vorige periodes van economische groei leiden tot reële productiviteitswinsten per hoofd (gemiddeld 0,6 % per jaar). Onder invloed van die evolutie zou de regionale binnenlandse werkgelegenheid toenemen met gemiddeld 0,7 % per jaar, wat overeenkomt met 20 000 nieuwe arbeidsplaatsen tussen 2016 en 2019. Binnen die netto-werkgelegenheidscreatie zou de zelfstandige werkgelegenheid tekenen vertonen van terugval op middellange termijn, met een toename van gemiddeld 0,6 % per jaar in de periode 2016-2019, terwijl die aan het begin van de projectie (2013-2015) nog 1,7 % zou bedragen.

De economische heropleving in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou gestimuleerd kunnen worden door de uitgesproken verlaging van de arbeidskosten over de projectieperiode. De daling van de reële loonkosten per eenheid product tussen 2013 en 2015 (gemiddeld -0,6 % per jaar voor de marktbedrijfstakken) zou zo een verbetering van het concurrentievermogen van de Brusselse economie weerspiegelen. Na een herneming in 2006, zouden de loonkosten per eenheid product zich toch stabiliseren. In tegenstelling hiermee zou de toename van de loonkosten per hoofd in de marktbedrijfstakken (0,7 %) op middellange termijn hoger blijven dan de productiviteitswinsten (0,6 %)

Wat betreft het arbeidsaanbod en de werkloosheidsvooruitzichten op middellange termijn, ten slotte, moeten we er allereerst op wijzen dat de demografische evolutie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich van de twee andere Belgische gewesten onderscheidt (zie sectie 3.2.1). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kent immers sinds het midden van de jaren negentig een vrij sterke bevolkingsgroei en groei van de bevolking op arbeidleeftijd als gevolg van een sterk positieve netto immigratie en een hoge vruchtbaarheidsgraad (gemiddelden van respectievelijk 1,9 % en 2,1 % per jaar over de periode 2006-2012). In tegenstelling tot de rest van het Rijk verjongt de bevolking sinds 1991 in Brussel, onder invloed van een sterke immigratie uit het buitenland.

De regionale projecties van het arbeidsaanbod gaan uit van een gemiddelde groei van de bevolking op arbeidleeftijd in Brussel (0,8 % per jaar) die lichtjes lager ligt dan die van de totale bevolking (0,9 % per jaar) tijdens de periode 2013-2019 (zie deel 3.2.1). Voor de toename van de beroepsbevolking voorziet de projectie op middellange termijn een versnelling tot in 2017 en vervolgens een vertraging.

Met een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,6 % per jaar over de periode 2016-2019 (vooral door de recente arbeidsmarkthervormingen: zie deel 3.2.1), zou de beroepsbevolking tegen het einde van de projectieperiode minder snel groeien dan de werkende beroepsbevolking (stijging met 1,1 % tussen 2016 en 2019, tegenover 0,7 % in het Rijk). Die laatste zou voordeel halen uit een snelle toename van de regionale arbeidsvraag - de binnenlandse werkgelegenheid stijgt met gemiddeld 0,7 % per jaar. De Brusselse werkende beroepsbevolking zou nog verder stijgen door de daling van de netto-instroom van pendelaars. Na de forse werkloosheidsgroei in het begin van de projectieperiode, zou de Brusselse werkloosheidsgraad, als gevolg van de evolutie op middellange termijn van de beroepsbevolking en van de werkende beroepsbevolking in het gewest, op middellange termijn dalen en 18,4 %

(FPB-definitie) bereiken in 2019, of een niveau dat niet meer gezien is sinds 1995. De werkgelegenheidsgraad zou 58,5 % bedragen in 2019.

4.1.2. Evoluties per bedrijfstak

Tabel 9 bevat de sectorale structuur van de Brusselse economie, zowel naar bruto toegevoegde waarde als naar (binnenlandse) werkgelegenheid. Gegeven de duur van de projectieperiode zouden er geen aanzienlijke verschuivingen optreden in de economische structuur. Toch loont het de moeite om enkele ontwikkelingen van naderbij te bekijken.

Zo zou het belang van de secundaire bedrijfstakken (i.e. 'energie', de verwerkende nijverheid en 'bouw') in de totale Brusselse toegevoegde waarde zijn neerwaartse trend voortzetten: van 9,9 % in 2012 naar 9,4 % in 2019. Ook het aandeel van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou dalen, namelijk van 18,0 % in 2012 naar 17,4 % in 2019. Het zijn de marktdiensten waarvan het aandeel zou toenemen in de projectieperiode (van 72,0 % in 2012 naar 73,1 % in 2019), ondanks de daling van het aandeel van de bedrijfstak 'handel en horeca' (van 11,6 % in 2012 naar 11,3 % in 2019). Het belang van de tertiaire sector in de Brusselse economie zou daardoor stijgen tot 90,6 % in 2019 (tegenover 89,6 % in 2012).

Tabel 9: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2012	2019	1981	2012	2019
1. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
2. Energie	2,8	4,4	4,2	1,8	1,1	1,0
3. Verwerkende nijverheid	7,6	2,9	2,5	12,0	3,2	2,5
a. Intermediaire goederen	2,4	0,8	0,7	3,7	0,8	0,5
b. Uitrustingsgoederen	2,0	0,7	0,6	3,5	0,9	0,7
c. Verbruiksgoederen	3,4	1,4	1,3	4,8	1,5	1,2
4. Bouw	3,9	2,6	2,6	4,6	3,0	3,0
5. Marktdiensten	64,5	72,0	73,1	58,1	66,3	68,1
a. Vervoer en communicatie	6,4	10,0	10,3	9,4	6,9	6,8
b. Handel en horeca	26,8	11,6	11,3	19,1	14,2	13,6
c. Krediet en verzekeringen	9,1	18,2	19,2	10,1	8,9	8,3
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,2	5,0	5,2	5,3	9,2	9,9
e. Overige marktdiensten	24,3	27,0	27,0	14,1	27,1	29,6
6. Niet-verhandelbare diensten	21,7	18,0	17,4	23,5	26,4	25,3
7. Totaal	100,5	99,9	99,9	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Naast de daling van het aandeel van 'handel en horeca' en de niet-verhandelbare diensten zou ook het aandeel van de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' (van 0,7 % in 2012 naar 0,6 % in 2019), 'verbruiksgoederen' (van 1,4 % naar 1,3 %), 'intermediaire goederen' (van 0,8 % naar 0,7 %) en 'energie' (van 4,4 % naar 4,2 %) in beperkte mate terugvallen tijdens de projectieperiode. Het aandeel van de bedrijfstak 'bouw' zou stabiel blijven op 2,6 %.

De bedrijfstakken met toenemende aandelen in de bruto toegevoegde waarde zijn vooral terug te vinden in de marktdiensten. Het betreft voornamelijk de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (van 18,2 % in 2012 naar 19,2 % in 2019). Het aandeel van de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'vervoer en communicatie' zouden lichtjes stijgen tijdens de projectieperiode (respectievelijk met 0,2 ppt naar 5,2 % en 0,3 ppt naar 10,3 %). Het aandeel van de 'overige marktdiensten' zou stabiel blijven op 27,0 %.

Ook naar werkgelegenheid gemeten zou het aandeel van de industriële bedrijfstakken afnemen gedurende de projectieperiode. Het belang van de secundaire tewerkstelling zou dalen van 7,3 % in 2012 naar 6,5 % in 2019. Die daling zou vooral plaatsvinden in de verwerkende nijverheid; het aandeel van de bedrijfstakken 'energie' en 'bouw' zou vrij stabiel blijven tijdens de projectieperiode (respectievelijk een afname met 0,1 ppt tot 1,0 % en stabiel op 3,0 %). Het aandeel van de verwerkende nijverheid in de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid zou met 0,7 ppt dalen (van 3,2 % in 2012 naar 2,5 % in 2019). Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstakken 'verbruiksgoederen' en 'intermediaire goederen' zou met 0,3 ppt afnemen (tot respectievelijk 1,2 % en 0,5 % in 2019); het aandeel van de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zou dalen tot 0,7 % (-0,2 ppt).

Ook van een aantal tertiaire bedrijfstakken zou het aandeel in de totale werkgelegenheid dalen, met name van 'vervoer en communicatie' (-0,1 ppt), 'handel en horeca' (-0,6 ppt), 'krediet en verzekeringen' (-0,6 ppt) en de niet-verhandelbare diensten. Vooral die laatste zou gevoelig aan belang inboeten tijdens de projectieperiode (-1,1 ppt naar 25,3 % in 2019). In zijn geheel zou het aandeel van de tertiaire bedrijfstakken in de Brusselse werkgelegenheid echter stijgen van 92,7 % in 2012 naar 93,5 % in 2019. Vooral het aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zou fors toenemen (van 27,1 % in 2012 naar 29,6 % in 2019). Ook de het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou stijgen tijdens de projectieperiode (van 9,2 % in 2012 naar 9,9 % in 2019). De 'overige marktdiensten' zouden daarmee hun positie als bedrijfstak die het grootste aantal mensen tewerkstelt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestendigen.

In wat volgt wordt vooral de nadruk gelegd op een analyse van de bijdrages van de verschillende bedrijfstakken aan de Brusselse economische groei (zie tabel 33 in bijlage) en de groei van de werkgelegenheid en bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak (zie tabel 10).

In 2013 zou de groei van de Brusselse bruto toegevoegde waarde 0,4 % bedragen hebben. Het zouden voornamelijk de tertiaire bedrijfstakken zijn die bijgedragen hebben tot die groei. Alle secundaire bedrijfstakken zouden een negatieve groei(bijdrage) hebben opgetekend in 2013, evenals de tertiaire bedrijfstak 'vervoer en communicatie'. Het zouden voornamelijk de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (0,3 ppt) en de niet-verhandelbare diensten (0,2 ppt) zijn die bijdragen aan de creatie van toegevoegde waarde. Ook de bedrijfstak 'handel en horeca' (0,1 ppt) zou een bijdrage leveren (0,1 ppt). Verder valt ook de negatieve groeibijdrage op van de bedrijfstak 'energie' op (-0,1 ppt). De bijdrage van de verwerkende nijverheid aan de groei van de in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gecreëerde toegevoegde waarde zou licht negatief geweest zijn (-0,1 ppt).

De hoogste groeivoeten van de bruto toegevoegde waarde in volume zouden genoteerd worden in de tertiaire bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' (1,6 %) en 'handel en horeca' (1,3 %) en in mindere mate in de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de

'niet-verhandelbare diensten' (beide 0,8 %). De secundaire bedrijfstakken zouden allen een negatieve groei opgetekend hebben die lager was dan -2,0 %; de toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' zou licht gedaald zijn in 2013 (-0,4 %).

De werkgelegenheid zou licht gedaald zijn in 2013 (-0,2 %). In absolute aantallen zou de werkgelegenheid afgenomen zijn met ongeveer 1 700 personen. De werkgelegenheid in de secundaire sector zou verder gedaald zijn (ongeveer -1 100 personen), en dit zou vooral in de verwerkende nijverheid gebeurd zijn (-4,3 % of -900 personen). Ook in de tertiaire tewerkstelling zou er een achteruitgang geweest zijn (-600 personen). De meeste jobs zouden zijn gecreëerd in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,1 % of 2 000 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,5 % of 900 personen). De werkgelegenheid in de 'niet-verhandelbare diensten' zou verminderd zijn met 0,2 % (of -700 personen).

De bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou in 2014 toenemen met 1,1 %. Zowat alle bedrijfstakken zouden ofwel een positieve groeibijdrage ofwel een nulbijdrage leveren. De bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' zou de hoogste groeibijdrage leveren (0,3 ppt). Verder zouden ook de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de niet-verhandelbare diensten een hogere groeibijdrage noteren (beide 0,2 ppt) De marktdiensten als geheel zouden instaan voor iets meer dan 80 % van de groei van de toegevoegde waarde (of een groeibijdrage van 0,9 ppt).

De bruto toegevoegde waarde gecreëerd in de verwerkende nijverheid zou afnemen met 1,3 % in 2014; de afname zou het sterkst zijn in de bedrijfstak 'intermediaire goederen' (-1,9 % t.o.v. -1,2 % in 'uitrustingsgoederen' en 'verbruiksgoederen'). De andere secundaire bedrijfstakken zouden een positieve groei noteren. De marktdiensten zouden een groei van 1,3 % optekenen. De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (3,2 %) en 'krediet en verzekeringen' (2,5 %) zouden de hoogste groei neerzetten. Verder zou ook de bedrijfstak 'bouw' (1,7 %) een hogere groei kennen.

De binnenlandse werkgelegenheid zou in 2014 slechts lichtjes groeien, namelijk met 0,1 % (i.e. bijna 500 personen) en zo ongeveer 693 000 personen bedragen. Nieuwe jobs zouden vooral gecreëerd worden in de marktdiensten (2 000 personen), en meer in het bijzonder in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,3 % of 2 500 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,3 % of 1 500 personen). In de andere marktdiensten en ook in de niet-verhandelbare diensten zou de werkgelegenheid dalen. De grootste werkgelegenheidsdalingen zouden gebeuren in de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-1,2 % of -1 100 personen) en 'krediet en verzekeringen' (-1,3 % of -800 personen) en de niet-verhandelbare diensten (-0,3 % of -600 personen). In de gehele verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid verder afkalven en zouden er bijna 900 jobs verloren gaan (-4,1 %).

In 2015 zou de groei van de Brusselse bruto toegevoegde waarde verder toenemen tot 1,6 %. De marktdiensten zouden de belangrijkste motor zijn van deze toename in de economische activiteit. De groeibijdrage van de marktdiensten zou 1,4 ppt bedragen en daarmee voor ongeveer 85 % van de Brusselse economische groei zorgen. Het zouden de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' (groeibijdrage van 0,5 ppt) en 'overige marktdiensten' (0,4 ppt) zijn die de voornaamste groeibijdrages leveren. Daarnaast zouden de andere tertiaire bedrijfstakken (incl. de niet-verhandelbare diensten) elk een groeibijdrage van 0,1 ppt à 0,2 ppt leveren. De bedrijfstak 'bouw' zou ook een groeibijdrage van

0,1 ppt leveren. De bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' (2,6 %) en 'bouw' (2,1 %) zouden, naast de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'vervoer en communicatie' (respectievelijk 1,9 % en 1,8 %), de sterkste groeiprestatie neerzetten. Enkel in de verwerkende nijverheid zou de bruto toegevoegde waarde er op achteruitgaan (-1,3 %). De toegevoegde waarde zou het meest dalen in de bedrijfstak 'intermediaire goederen' (1,9 %).

De werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou in 2015 groeien met 0,9 % (5 900 personen). De werkgelegenheid zou het meest toenemen in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,5 % of 4 800 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 % of 1 200 personen). De werkgelegenheid zou verder afnemen in de verwerkende nijverheid (-2,7 % of -500 personen). In de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou de werkgelegenheidsgroei het laagst zijn (-5,6 %).

Op middellange termijn (2016-2019) zou de economische groei in het Brussels Gewest gemiddeld 1,4 % bedragen per jaar (bruto toegevoegde waarde in volume). De belangrijkste bijdragen tot deze groei zouden geleverd worden door de marktdiensten, en meer in het bijzonder door de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (groeibijdrage van 0,4 ppt) en 'krediet en verzekeringen' (0,3 ppt). Verder zouden ook de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' en de niet-verhandelbare diensten een hogere groeibijdrage hebben (beide 0,2 ppt). De andere tertiaire bedrijfstakken en de secundaire bedrijfstak 'bouw' zouden elk ongeveer 0,1 ppt bijdragen tot de groei van de toegevoegde waarde. Gezamenlijk zouden de marktdiensten verantwoordelijk zijn voor ongeveer 83 % van de groei van de bruto toegevoegde waarde (groeibijdrage van 1,2 ppt). De economische groei in de verwerkende nijverheid zou blijven slabakken (-0,1 % tijdens de periode 2016-2019), terwijl de groei in de marktdiensten gemiddeld 1,6 % zou bedragen. Hoge gemiddelde groeivoeten zouden genoteerd worden in de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' (2,3 %), 'bouw' (2,0 %) en 'krediet en verzekeringen' (1,8 %). Van de secundaire bedrijfstakken is het hoofdzakelijk de bedrijfstak 'bouw' die relatief goed zou presteren in de periode 2016-2019, terwijl de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou blijven achteruitgaan (-1,3 %).

De werkgelegenheidsgroei zou gemiddeld 0,7 % per jaar bedragen op het einde van de projectieperiode (2016-2019). De werkgelegenheid zou aldus toenemen met gemiddeld 5 000 personen per jaar. De werkgelegenheidscreatie zou voornamelijk plaatsvinden in de marktdiensten (1,1 % of bijna 5 400 personen). Bedrijfstakken met een hoge geraamde werkgelegenheidsgroei zijn de 'overige marktdiensten' (1,9 %) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,3 %). De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid zou in de periode 2016-2019 verder blijven achteruitgaan (-2,3 %).

Tabel 10: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	4,5	4,1	0,7	1,5	1,1	67,0	25,0	1,5
Bruto-investeringen in volume	9,4	-19,6	21,7	10,4	2,6	23,8	29,0	3,2
Werkgelegenheid	17,3	12,9	-9,0	-4,6	-1,7	1,4	-8,0	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	-10,9	-7,7	10,6	6,5	2,9	62,7	58,5	3,0
Reële loonkost per hoofd (1)	86,4	-2,0	17,7	-4,3	0,9	8,1	45,8	2,2
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	7,2	-2,4	0,8	1,1	0,8	7,9	2,4	0,4
Bruto-investeringen in volume	-6,5	-0,7	1,5	2,1	1,6	24,7	8,2	1,4
Werkgelegenheid	0,1	1,4	-1,9	-0,6	-0,7	1,0	2,6	-0,5
Reële productiviteit per hoofd	7,1	-3,8	2,8	1,8	1,5	6,8	-0,1	1,0
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,5	2,5	2,3	0,6	1,0	0,4	-1,2	1,4
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	-6,9	-2,2	-1,3	0,6	-0,1	1,8	-6,2	-0,5
Bruto-investeringen in volume	-10,0	9,4	0,2	7,6	3,6	-5,6	-7,7	4,5
Werkgelegenheid	-2,7	-4,3	-4,1	-2,7	-2,3	-2,5	-6,0	-2,9
Reële productiviteit per hoofd	-4,3	2,2	2,9	3,3	2,3	4,4	-0,2	2,5
Reële loonkost per hoofd (1)	1,5	-0,5	1,7	0,4	0,7	1,3	0,5	0,7
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	-3,5	-2,4	-1,9	-1,3	-1,3	-1,1	-5,1	-1,6
Bruto-investeringen in volume	-4,1	13,9	-3,9	2,2	4,3	-5,8	2,0	4,2
Werkgelegenheid	-0,4	-7,1	-7,0	-5,6	-4,0	-3,1	-6,0	-5,1
Reële productiviteit per hoofd	-3,1	5,0	5,5	4,5	2,7	2,1	0,7	3,7
Reële loonkost per hoofd (1)	6,1	-1,6	2,2	0,7	0,4	1,8	0,3	0,4
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	-9,7	-2,4	-1,2	0,1	1,0	5,0	-10,3	0,1
Bruto-investeringen in volume	12,4	-2,8	-0,4	-0,9	1,1	-3,8	2,5	0,0
Werkgelegenheid	-0,7	-4,5	-4,0	-0,8	-1,3	-2,2	-8,3	-2,0
Reële productiviteit per hoofd	-9,1	2,2	2,9	1,0	2,3	7,4	-2,2	2,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-3,4	0,4	1,5	1,8	0,6	1,1	4,8	0,9
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	-9,7	-2,4	-1,2	0,1	1,0	5,0	-10,3	0,1
Bruto-investeringen in volume	12,4	-2,8	-0,4	-0,9	1,1	-3,8	2,5	0,0
Werkgelegenheid	-0,7	-4,5	-4,0	-0,8	-1,3	-2,2	-8,3	-2,0
Reële productiviteit per hoofd	-9,1	2,2	2,9	1,0	2,3	7,4	-2,2	2,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-3,4	0,4	1,5	1,8	0,6	1,1	4,8	0,9
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	2,4	-2,1	1,7	2,1	2,0	1,8	3,1	1,4
Bruto-investeringen in volume	4,3	7,4	-1,8	0,8	7,7	25,9	-3,5	5,3
Werkgelegenheid	1,7	-1,4	0,5	1,2	0,5	-1,4	2,7	0,3
Reële productiviteit per hoofd	0,7	-0,7	1,2	0,9	1,4	3,3	0,4	1,0
Reële loonkost per hoofd (1)	0,2	3,1	-0,0	-0,6	0,9	0,6	0,1	0,8

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden 1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	-1,0	0,7	1,3	1,9	1,6	2,3	1,0	1,5
Bruto-investeringen in volume (2)	-1,4	1,3	2,4	1,5	3,0	4,1	-0,7	2,5
Werkgelegenheid	0,2	0,0	0,4	1,4	1,1	0,9	1,0	0,9
Reële productiviteit per hoofd	-1,2	0,7	0,8	0,5	0,5	1,4	0,0	0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	1,4	0,2	0,1	0,4	0,8	0,5	-0,1	0,5
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	0,5	-0,4	0,6	1,8	2,3	5,7	-0,7	1,6
Bruto-investeringen in volume	7,6	3,2	0,7	-3,0	2,7	1,2	0,1	1,7
Werkgelegenheid	-0,9	-1,6	-0,1	1,1	0,7	0,2	-1,1	0,3
Reële productiviteit per hoofd	1,4	1,3	0,8	0,7	1,6	5,4	0,4	1,3
Reële loonkost per hoofd (1)	4,7	-0,8	1,8	0,4	1,1	1,5	0,1	0,8
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	-2,4	1,3	0,9	1,4	0,7	-0,1	-0,6	0,9
Bruto-investeringen in volume	-4,0	-7,0	1,7	5,3	4,7	0,6	0,2	2,7
Werkgelegenheid	-0,6	-1,3	-1,2	-0,1	0,4	-0,3	-0,5	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	-1,8	2,6	2,1	1,5	0,3	0,3	-0,1	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	1,9	1,6	-0,6	-0,2	0,8	0,6	-0,0	0,6
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	-1,7	1,6	2,5	2,6	1,8	4,5	1,8	2,0
Bruto-investeringen in volume	-6,7	1,2	4,3	4,2	2,9	7,7	-0,6	3,0
Werkgelegenheid	-2,3	-1,4	-1,3	-0,2	-0,1	0,8	-1,6	-0,4
Reële productiviteit per hoofd	0,6	3,0	3,9	2,8	1,9	3,6	3,5	2,5
Reële loonkost per hoofd (1)	1,1	0,1	0,7	1,1	0,9	0,3	0,8	0,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	2,0	0,8	3,2	1,9	1,6	2,8	1,6	1,7
Bruto-investeringen in volume	10,7	0,9	3,3	4,3	2,6	2,4	1,9	2,7
Werkgelegenheid	1,9	1,5	2,3	1,9	1,3	2,5	2,0	1,6
Reële productiviteit per hoofd	0,1	-0,7	0,9	-0,0	0,2	0,3	-0,4	0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	1,3	0,3	0,7	0,6	1,2	0,4	0,2	0,9
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	-0,9	0,1	0,4	1,7	1,6	0,8	1,9	1,2
Bruto-investeringen in volume (2)	-3,6	2,4	2,4	1,2	2,8	7,6	-0,3	2,5
Werkgelegenheid	1,2	1,1	1,3	2,5	1,9	1,4	3,2	1,8
Reële productiviteit per hoofd	-2,1	-0,9	-0,9	-0,8	-0,2	-0,6	-1,3	-0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	0,9	0,2	0,1	0,7	0,8	0,4	-0,3	0,6
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,4	0,8	0,8	0,6	0,8	2,8	1,6	0,8
Bruto-investeringen in volume	7,6	-7,8	-7,7	5,2	1,7	21,3	13,1	-0,5
Werkgelegenheid	0,0	-0,4	-0,3	-0,1	0,0	2,3	0,8	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	1,4	1,2	1,1	0,7	0,8	0,6	0,8	0,9
Reële loonkost per hoofd (1)	1,8	2,5	0,3	1,1	0,8	1,7	1,5	1,0
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	-0,3	0,4	1,1	1,6	1,4	2,5	0,9	1,2
Bruto-investeringen in volume (2)	-1,1	0,8	1,5	1,9	3,0	3,7	-0,8	2,3
Werkgelegenheid	0,1	-0,2	0,1	0,9	0,7	0,9	0,7	0,5
Reële productiviteit per hoofd	-0,4	0,7	1,0	0,7	0,7	1,5	0,2	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	1,4	1,0	0,3	0,6	0,8	0,8	0,3	0,7

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

4.2. Vlaams Gewest

4.2.1. Macro-economische evoluties

Ondanks de internationale conjunctuurverzwakking die zich in het begin van het jaar begon, heeft het Vlaamse Gewest in 2011 nog een sterke bbp-groei laten optekenen. De duidelijke vertraging van de wereldhandel zette zich door in 2012 en remde uiteindelijk het herstel van de Vlaamse economische groei af, waarbij de industriële productie achteruitging door de terugval van de buitenlandse afzetmarkten. De groei van de toegevoegde waarde van de marktbedrijfstukken vertraagde aanzienlijk, in een onzeker algemeen economisch klimaat, vooral door de omvang van de Europese besparingsmaatregelen. Bovendien heeft de terugval van de groei en van de vraagvooruitzichten, samen met de kredietschaarste op Europese schaal, geleid tot een vermindering van de investeringsuitgaven van de Vlaamse bedrijven. In 2013 zou het traag economisch herstel in de eurozone een herneming van de groei in Vlaanderen belemmeren. Die groei zou niet vóór 2014 merkbaar worden. Het regionaal bbp, dat niet was gestegen in 2012 (0,0 %), zou in 2013 nauwelijks zijn gegroeid (0,3 %).

Tabel 11: Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	0,0	0,3	1,5	1,9	1,7	2,1	1,2	1,5
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	-0,1	0,5	1,4	1,9	1,7	2,1	1,3	1,5
2. Bruto investeringen in volume (1) (2)	-2,4	-0,2	1,8	3,8	2,5	2,8	1,1	2,2
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstukken) (1)	-0,7	0,4	1,0	1,1	0,9	1,3	0,3	0,9
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstukken) (1) (3)	1,1	0,9	0,4	0,4	0,8	0,6	-0,0	0,7
5. Werkgelegenheid en werkloosheid								
5.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
5.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (4)	2633,4	2631,4	2639,7	2660,0	2738,4	2398,4	2581,1	2681,0
5.1.b. Wijziging in duizendtallen	7,1	-2,0	8,4	20,3	19,6	23,9	25,0	15,0
5.1.c. Wijziging in %	0,3	-0,1	0,3	0,8	0,7	1,0	1,0	0,6
5.2. Werkgelegenheidsgraad (4)	68,1	67,9	68,0	68,3	70,3	65,6	67,7	68,9
5.3. Werkloosheid								
5.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	245,5	259,4	266,7	263,2	219,9	278,3	246,9	251,0
5.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (4)	203,9	221,7	235,5	235,4	196,5	196,7	193,9	222,7
5.3.c. Werkloosheidsgraad, definitie FPB (4)	8,0	8,4	8,6	8,5	7,0	9,7	8,2	8,1
5.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (4)	6,7	7,3	7,7	7,7	6,3	7,0	6,5	7,2

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen

(3) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(4) In de kolom 2016-2019 wordt de waarde op het einde van de periode (2019) weergegeven.

De snelle verslechtering van de vraagvooruitzichten vanaf eind 2011 en de stopzetting van de overheidsmaatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid zouden een aanhoudend laag jobcreatiетempo hebben teweeggebracht in Vlaanderen. Zo nam de binnenlandse werkgelegenheid toe

met niet meer dan 0,3 % in 2012 en zou die licht achteruit kunnen zijn gegaan in 2013 (-0,1 %). De geleidelijke herneming van de economische activiteit vanaf 2013 maar vooral in 2014 zou de Vlaamse industriebedrijven er overigens toe kunnen hebben aangezet om eerst hun productiviteit te herstellen en daarna opnieuw personeel aan te werven. In 2014 zou de aantrekkende groei (1,5 %) zich dan vertalen in een nettostijging met ongeveer 8 400 banen, wat overeenstemt met een groei van de binnenlandse werkgelegenheid met 0,3 %. De bedrijfstakken "overige marktdiensten" en "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" zouden het merendeel van die nieuwe banen leveren. Omgekeerd zou de krachtige productiviteitsgroei in de verwerkende nijverheid de neerwaartse trend van de industriële werkgelegenheid versterken.

De snellere groei van de reële loonkosten per hoofd dan die van de productiviteit per capita, zou echter doorwegen op het concurrentievermogen van Vlaanderen in het begin van de projectieperiode. De reële arbeidskosten per eenheid product in de marktbedrijfstakken, die in 2010 en 2011 daalden door de in de interprofessionele akkoorden voorziene loonmatiging, zouden aanzienlijk zijn gestegen in 2012 (1,8 %) en zich vervolgens hebben gestabiliseerd in 2013 (0,3 %).

In 2012 leidden de zwakke jobcreatie als gevolg van de conjunctuurvertraging alsook de duidelijke daling van het intergewestelijk pendelsaldo tot een toename van het aantal werklozen (2,6 %). De stijging van de werkloosheid zou nog groter zijn geweest in 2013 (5,7 %), omwille van de terugval van de binnenlandse werkgelegenheid, en zich doorzetten in 2014 (2,8 %). In 2014 zou het arbeidsaanbod sneller stijgen dan de werkende beroepsbevolking door een verdere uitgesproken daling van het pendelsaldo. Over de twee jaren 2013-2014 zou het aantal werkzoekenden zodoende gestegen kunnen zijn met 21 300 eenheden.

Vanaf 2016 zou de economische activiteit in het noorden van het land opnieuw aanknopen met een jaargroei van ongeveer 1,7 %, maar onder het langetermijngemiddelde blijven (afgezien van 2009). Tussen 2016 en 2019 zou de groeidynamiek vooral berusten op een nieuwe hoge bijdrage van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (0,6 ppt tot de groei van de toegevoegde waarde); de bijdrage van de verwerkende nijverheid bedraagt 0,3 ppt. De investeringen van de Vlaamse ondernemingen zijn gerustgesteld door de algemene economische context en zouden stijgen met gemiddeld 2,5 % per jaar in het tweede deel van de projectieperiode.

Op middellange termijn (2016-2019) zou de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid opnieuw een stabiele groei kennen van ongeveer 0,7 % per jaar. Die groei ligt onder het niveau van vóór de crisis, maar komt toch overeen met een nettotoename van 19 600 arbeidsplaatsen per jaar. De werkgelegenheid die de Vlaamse economische groei genereert - of de verdeling van die groei tussen productiviteit en werkgelegenheid - zou verhoudingsgewijs blijven overeenstemmen met de langdurige trend uit het verleden (ongeveer 11 500 banen per ppt bbp-groei). Binnen de Vlaamse werkgelegenheid zou het aantal zelfstandigen een positieve maar gematigde toename laten optekenen (gemiddeld 0,2 % per jaar over de periode 2016-2019), terwijl de loon- en weddetrekkende werkgelegenheid sneller zou stijgen (0,8 %), vooral ondersteund door een zeer krachtige groei binnen de marktdiensten en in het bijzonder in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'.

Tot slot zou de arbeidsmarkt in Vlaanderen op middellange termijn, meer dan in de andere twee gewesten, worden beïnvloed door de recente structurele hervormingen die eind 2011 werden ingezet door de federale regering. Het globaal expansief effect van die hervormingen zou namelijk bijdragen tot de stijging van de beroepsbevolking vanaf 2014 (zie deel 3.2.1.). Die toename zou aan het einde van de projectieperiode afzwakken naarmate de hervormingen op kruissnelheid komen en onder invloed van de vergrijzing. Tussen 2016 en 2019 zou de Vlaamse beroepsbevolking toenemen met 14 800 eenheden (of 0,2 % per jaar) en de werkende beroepsbevolking zou tussen 2016 en 2018 blijven aangroeien. Dat weerspiegelt de versnelling van de jobcreatie in Vlaanderen aan het einde van de projectieperiode, een evolutie die wordt afgezwakt door de evolutie van het saldo van de pendelarbeid (zie deel 3.2.3). In die context zou de daling van het aantal werkzoekenden pas vanaf 2016 merkbaar zijn en versnellen aan het einde van de projectieperiode. Tegen 2019 zou de Vlaamse werkloosheidsgraad (definitie FPB) 7,0 % bedragen en daarmee een historisch laag peil bereiken. Tegelijk zou de werkgelegenheidsgraad zich herstellen. Gestimuleerd door de groeivertraging van de bevolking op arbeidsleeftijd aan het einde van de periode, zou de werkgelegenheidsgraad de drempel van 70 % overschrijden in 2019.

4.2.2. Evoluties per bedrijfstak

In tabel 12 wordt de sectorale structuur van de Vlaamse bruto toegevoegde waarde en de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid weergegeven. Gegeven de relatief korte projectieperiode (7 jaar) zouden er zich geen fundamentele verschuivingen voordoen in de structuur van de Vlaamse economie, hoewel bepaalde trends uit het verleden zich zouden voortzetten.

Naar bruto toegevoegde waarde in volume (kettineuro's), zou het aandeel van de secundaire sector (i.e. 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw') verder afnemen tijdens de periode 2013-2019. Het aandeel van de secundaire bedrijfstakken zou dalen van 26,4 % in 2012 naar 26,0 % in 2019. Daartegenover staat een lichte stijging van het aandeel van de tertiaire bedrijfstakken (marktdiensten en niet-verhandelbare diensten), van 72,4 % in 2012 naar 72,9 % in 2019. Het belang van de marktdiensten zou relatief sterk toenemen en met 1,0 ppt stijgen (van 61,4 % in 2012 naar 62,4 % in 2019). De bruto toegevoegde waarde van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou aan belang inboeten (van 11 % in 2012 naar 10,5 % in 2019).

Tabel 12: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2012	2019	1981	2012	2019
1. Landbouw	1,1	1,0	1,0	3,6	1,6	1,2
2. Energie	5,6	3,4	3,1	2,5	1,1	1,0
3. Verwerkende nijverheid	18,0	16,6	16,5	27,0	14,1	12,3
a. Intermediaire goederen	6,3	7,7	8,0	8,3	5,4	4,8
b. Uitrustingsgoederen	4,2	2,8	2,8	6,6	3,1	2,7
c. Verbruiksgoederen	7,9	6,4	5,9	12,1	5,6	4,8
4. Bouw	7,8	6,4	6,3	7,6	6,6	6,4
5. Marktdiensten	50,7	61,4	62,4	41,3	61,3	64,4
a. Vervoer en communicatie	7,0	7,7	7,7	7,5	6,1	6,0
b. Handel en horeca	22,9	15,7	15,6	17,7	16,9	16,4
c. Krediet en verzekeringen	2,0	3,5	3,7	2,3	2,1	2,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5,6	7,1	7,3	5,6	12,3	13,6
e. Overige marktdiensten	15,8	27,3	28,0	8,1	24,0	26,5
6. Niet-verhandelbare diensten	17,1	11,0	10,5	18,1	14,5	13,9
7. Totaal	100,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten en van de bedrijfstak 'verbruiksgoederen', zou het meest achteruit gaan tijdens de projectieperiode (een verlies van 0,5 ppt). Verder zou ook het belang van de bedrijfstakken 'energie', 'handel en horeca' en 'bouw' achteruitgaan (respectievelijk een verlies van 0,3 ppt, 0,2 ppt en 0,1 ppt). De grootste stijging zou genoteerd worden bij de grootste Vlaamse bedrijfstak, de 'overige marktdiensten', met een stijging van 0,7 ppt (van 27,3 % in 2012 naar 28,9 % in 2019). Ook het aandeel van de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'krediet en verzekeringen' zou toenemen tijdens de projectieperiode.

Binnen de marktdiensten zouden enkel het aandeel van de bedrijfstak 'handel en horeca' verminderen (met 0,2 ppt naar 15,6 % in 2019). Het belang in de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' zou stabiel blijven tijdens de projectieperiode (op 7,7 %).

Naar de werkgelegenheidsstructuur (zie rechterhelft van tabel 12) zou het aandeel van de secundaire bedrijfstakken afnemen tijdens de projectieperiode. In 2019 zou 19,7 % van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid te vinden zijn in de secundaire sector, tegenover 21,8 % in 2012. Het aandeel van de bedrijfstakken 'bouw' en 'energie' zou relatief stabiel blijven op respectievelijk 6,4 % en 1,0 % in 2019 (daling met respectievelijk 0,2 ppt en 0,1 ppt). Het aandeel van de verwerkende nijverheid zou echter met 1,8 ppt dalen tegen 2019 (van 14,1 % in 2012 naar 12,3 % in 2019). Deze daling zou plaatsvinden in alle drie de bedrijfstakken, waarbij het verlies het grootst zou zijn in de bedrijfstak 'verbruiksgoederen' (-0,8 ppt naar 4,8 % in 2019). De aandelen van de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' en 'uitrustingsgoederen' zouden respectievelijk dalen met 0,6 ppt en 0,4 ppt en respectievelijk 4,8 % en 2,7 % bedragen in 2019.

Ook onder de tertiaire bedrijfstakken zouden er een aantal verliezers zijn. Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstakken 'handel en horeca', 'krediet en verzekeringen', 'vervoer en communicatie' en ook van de niet-verhandelbare diensten zou afnemen tijdens de projectieperiode (naar respectievelijk 16,4 %, 2,0 %, 6,0 % en 14,7 % in 2019). Met een afname van 0,7 ppt zouden de niet-verhandelbare diensten de grootste verliezer zijn in de tertiaire sector. Het aandeel van de tertiaire werkgelegenheid zou echter globaal wel toenemen van 76,7 % in 2012 naar 79,1 % in 2019. Het zijn de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die daarvoor zouden zorgen. Hun respectieve aandelen in de Vlaamse werkgelegenheid zou tijdens de projectieperiode stijgen met respectievelijk 2,4 ppt en 1,3 ppt. Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou in 2019 13,6 % bedragen (komende van 12,3 % in 2012). Het aandeel van de 'overige marktdiensten', de grootste bedrijfstak naar werkgelegenheid, zou 26,5 % bedragen in 2019 (komende van 24,0 % in 2012).

Via een analyse van de groeibijdragen (zie tabel 34 in bijlage) kunnen de bedrijfstakken geïdentificeerd worden die het meest zouden bijgedragen hebben tot de zwakke groei in 2013, en de lichte herneming van de groei in de jaren nadien.

De totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde zou met 0,5 % zijn toegenomen in 2013. De tertiaire sector zou een positieve groeibijdrage gekend hebben in 2013, in tegenstelling tot de secundaire sector. De groeibijdrage van de gezamenlijke verwerkende nijverheid – en ook van de bedrijfstak 'bouw' – zou -0,1 ppt bedragen hebben. De tertiaire sector zou een groeibijdrage van 0,7 ppt geleverd hebben in 2013, waarvan het grootste deel door de marktdiensten (0,6 ppt). De groei van de marktdiensten zou 0,9 % bedragen tegenover -0,4 % voor de verwerkende nijverheid (zie tabel 13). De bedrijfstakken 'handel en horeca' en 'overige marktdiensten' zouden het meest hebben bijgedragen tot de economische groei met beide een bijdrage van 0,2 ppt.

Bedrijfstakken met een negatieve groeibijdrage in 2013 zijn 'uitrustingsgoederen', 'verbruiksgoederen' en 'bouw' (telkens -0,1 ppt). Het zijn dan ook deze bedrijfstakken, samen met 'energie', die de meest negatieve groeivoeten zouden noteren in 2013 (tussen -1,1 % en -1,5 %). Ook de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' zou een negatieve groei gekend hebben in 2013 (-0,5 %). De hoogste groei van de bruto toegevoegde waarde zou plaatsgevonden hebben in de tertiaire bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' met een groei van 2,6 %. De toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'handel en horeca' zou gegroeid zijn met 1,4 %. De groei in de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' zou, evenals in de niet-verhandelbare diensten, slechts matig geweest zijn (telkens 0,8 %).

De binnenlandse werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest zou in 2013 licht gedaald zijn met 0,1 %, wat een afname met bijna 2 000 personen betekent. De hoogste werkgelegenheids groei zou genoteerd zijn in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,6 % of 10 400 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 % of 6 200 personen). In de verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid afgenomen zijn met 2,0 % (of 7 500 personen). De werkgelegenheid in de marktdiensten zou gestegen zijn met ongeveer 11 000 personen (0,7 %). Het grootste verlies aan jobs zou plaatsgevonden hebben in de bedrijfstak 'intermediaire goederen'. De werkgelegenheid in deze bedrijfstak zou gedaald zijn met 3 400 personen (-2,4 %).

Onder invloed van een algemene economische heropleving zou de in het Vlaamse Gewest gecreëerde toegevoegde waarde in 2014 toenemen met 1,4 %. De hoogste groeibijdrages zouden geleverd worden door de bedrijfstak 'overige marktdiensten' en de bedrijfstak 'handel en horeca' (beide 0,3 ppt). Die laatste vooral door een relatief hoge groei (1,8 %) en de eerste vooral door het belang van deze bedrijfstak voor de Vlaamse economie gecombineerd met een meer gematigde groei (1,2 %). Alle groeibijdragen zouden in 2014 trouwens positief zijn – op een heel licht negatieve groeibijdrage van de bedrijfstak 'energie' na. De bijdrage van de secundaire sector zou beperkt blijven tot 0,2 ppt tegenover 1,1 ppt van de tertiaire sector. De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (3,0 %) en 'krediet en verzekeringen' (3,0 %) zouden de hoogste groei neerzetten in 2014. De bedrijfstak 'energie' zou de enige zijn waarvan de toegevoegde waarde zou dalen (-0,6 %). De toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid zou met 0,9 % stijgen en in de marktdiensten met 1,7 % toenemen.

De binnenlandse werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest zou in 2014 licht toenemen (0,3 %). De werkgelegenheidsgroei zou negatief zijn in de verwerkende nijverheid (-1,9 %), de bedrijfstak 'handel en horeca' (-0,3 %), 'bouw' (-0,3 %) en de niet-verhandelbare diensten (-0,2 %). Het jobverlies in de verwerkende nijverheid zou uitkomen op ongeveer 6 900 personen. Daartegenover staat een geraamde toename van 17 500 personen (1,1 %) in de marktdiensten. Deze toename zou vooral plaatsvinden in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' met een surplus van respectievelijk 11 200 personen (1,7 %) en 7 300 personen (2,2 %). In een aantal andere tertiaire bedrijfstakken zou de werkgelegenheid ook dalen: in zowel de bedrijfstak 'handel en horeca' als de niet-verhandelbare diensten zouden jobs verloren gaan (respectievelijk 1 100 en 1 000). De totale werkgelegenheid in de tertiaire sector zou in 2014 toenemen met bijna 16 600 personen.

In 2015 zou de groei van de bruto toegevoegde waarde in volume toenemen en 1,9 % bedragen. De belangrijkste motor van deze Vlaamse groei zouden de marktdiensten zijn. De groeibijdrage van de marktdiensten zou 1,3 ppt bedragen. Ongeveer twee derden van de extra gecreëerde bruto toegevoegde waarde zou zijn oorsprong vinden in de marktdiensten. Van die marktdiensten zou de bedrijfstak 'overige marktdiensten' de hoogste groeibijdrage leveren (0,6 ppt). Ook de verwerkende nijverheid zou een significante groeibijdrage leveren, namelijk 0,4 ppt. Op de hoge groeibijdrage van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' na, zouden de andere groeibijdragen relatief gelijkmatig verdeeld zijn (rond 0,1 ppt-0,2 ppt). De bedrijfstakken met de hoogste geraamde groei van de bruto toegevoegde waarde in 2015 zijn te vinden in de verwerkende nijverheid, namelijk 'uitrustingsgoederen' (2,9 %) en 'intermediaire goederen' (2,8 %). Van de tertiaire bedrijfstakken zouden 'vervoer en communicatie', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' een hogere groei neerzetten (2,2 %-2,3 %).

De binnenlandse werkgelegenheid van het Vlaamse Gewest zou in 2015 aangroeien met 0,8 %, wat in absolute termen overeenkomt met een toename van 20 300 personen. Ondanks de relatief hoge groei van de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid, zouden er opnieuw banen verloren gaan (-1,4 % of -4 800 personen), terwijl er in de marktdiensten jobs zouden bijkomen (1,5 % of 24 800 personen). De tertiaire werkgelegenheid zou wel nog afnemen in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (-0,4 %) en ongeveer stabiel blijven in de niet-verhandelbare diensten (-0,0 %), terwijl de werkgelegenheid in de secundaire sector zou afnemen in alle bedrijfstakken behalve 'bouw' (0,8 %). De

toename van de werkgelegenheid in 2015 zou vooral gedragen worden door de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,3 % of 15 100 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,3 % of 7 700 personen). In de secundaire bedrijfstakken zouden 3 500 banen verloren gaan en in de tertiaire sector zouden er 16 600 jobs bijkomen.

Op middellange termijn (2016-2019) zou de economische groei in het Vlaamse Gewest gemiddeld 1,7 % per jaar bedragen (bruto toegevoegde waarde in volume). Opnieuw zouden de marktdiensten het meest bijdragen tot deze groei. Hun groeibijdrage in de periode 2016-2019 zou gemiddeld 1,2 ppt per jaar bedragen. Ongeveer de helft hiervan zou worden verwezenlijkt door de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (0,6 ppt). Ook de verwerkende nijverheid zou een relatief hoge groeibijdrage leveren (0,3 ppt). Op bedrijfstakniveau zouden verder de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'handel en horeca' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' iets hogere groeibijdragen leveren (telkens 0,2 ppt). De bedrijfstakken 'intermediaire goederen' (2,5 %) en 'overige marktdiensten' (2,2 %) zouden de hoogste gemiddelde jaarlijkse groeivoeten kennen in de periode 2016-2019. De bruto toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid zou in de periode 2016-2019 toenemen met gemiddeld 1,7 % per jaar wat iets minder is dan de gemiddelde jaarlijkse groei van de marktdiensten (1,9 %).

De werkgelegenheidsgroei zou op middellange termijn (2016-2019) 0,7 % gemiddeld per jaar bedragen. In absolute termen betekent dit een geraamde toename van ongeveer 19 600 personen per jaar. In de verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid nog steeds afnemen, evenals in de bedrijfstak 'energie'; enkel in de resterende secundaire bedrijfstak 'bouw' zou er een toename zijn (0,6 %). De tewerkstelling in de secundaire sector zou verder licht afnemen met gemiddeld ongeveer 3 200 jobs per jaar. De werkgelegenheidscreatie zou hoofdzakelijk plaatsvinden in de marktdiensten (1,4 % of 23 700 personen) en meer in het bijzonder in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (2,0 % of 13 800 personen) en de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,0 % of 7 100 personen).

Tabel 13: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest
jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	1,3	2,3	1,5	1,1	0,8	-0,8	2,5	1,2
Bruto-investeringen in volume	-0,2	-2,3	3,0	3,5	2,0	2,4	11,4	1,7
Werkgelegenheid	-3,7	-2,4	-1,8	-2,3	-2,9	-1,3	-3,3	-2,6
Reële productiviteit per hoofd	5,2	4,8	3,4	3,5	3,9	0,6	6,0	3,9
Reële loonkost per hoofd (1)	4,8	1,9	0,8	0,2	0,8	0,9	1,6	0,8
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	-7,4	-1,3	-0,6	1,1	0,8	-0,1	3,0	0,4
Bruto-investeringen in volume	-6,5	-0,7	1,5	2,1	1,6	-3,0	10,2	1,4
Werkgelegenheid	0,8	1,1	0,0	-0,4	-0,8	0,5	1,3	-0,4
Reële productiviteit per hoofd	-8,2	-2,4	-0,6	1,5	1,7	-0,6	1,7	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	-3,6	2,7	-0,1	0,8	1,5	0,1	-0,9	1,3
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	-1,9	-0,4	0,9	2,3	1,7	0,8	-0,9	1,4
Bruto-investeringen in volume	-0,4	0,1	4,4	4,7	2,1	-2,4	-1,9	2,5
Werkgelegenheid	-1,1	-2,0	-1,9	-1,4	-1,1	-1,3	-1,7	-1,4
Reële productiviteit per hoofd	-0,8	1,6	2,8	3,8	2,9	2,1	0,7	2,8
Reële loonkost per hoofd (1)	1,4	1,6	1,9	0,3	1,0	0,8	0,2	1,1
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	-2,9	0,7	1,4	2,8	2,5	0,8	-0,8	2,1
Bruto-investeringen in volume	-5,6	2,2	3,1	2,6	1,8	-1,7	-0,7	2,2
Werkgelegenheid	-0,9	-2,4	-1,5	-0,9	-1,0	-0,2	-1,2	-1,3
Reële productiviteit per hoofd	-2,0	3,2	3,0	3,8	3,5	1,0	0,4	3,4
Reële loonkost per hoofd (1)	2,2	1,8	2,3	-0,0	0,9	0,7	0,2	1,1
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	-5,2	-1,5	1,1	2,9	1,7	2,0	-4,6	1,3
Bruto-investeringen in volume	15,6	-4,4	3,5	3,0	2,3	0,8	-2,9	1,6
Werkgelegenheid	-0,8	-1,6	-2,8	-1,4	-1,0	-2,1	-2,4	-1,4
Reële productiviteit per hoofd	-4,5	0,1	4,0	4,3	2,8	4,2	-2,4	2,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,7	0,6	3,1	0,7	1,0	0,7	-0,4	1,2
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	1,9	-1,1	0,0	1,3	0,5	-0,1	1,7	0,3
Bruto-investeringen in volume	-0,1	-0,4	6,5	8,3	2,3	-3,3	-2,2	3,4
Werkgelegenheid	-1,5	-1,9	-1,8	-1,8	-1,4	-1,8	-1,7	-1,6
Reële productiviteit per hoofd	3,5	0,8	1,8	3,2	2,0	1,7	3,5	1,9
Reële loonkost per hoofd (1)	2,3	2,1	0,5	0,3	1,0	0,6	0,6	1,0
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	0,9	-1,5	1,4	2,1	1,7	3,5	2,7	1,3
Bruto-investeringen in volume	-12,0	2,1	3,0	5,6	2,8	7,1	3,5	3,2
Werkgelegenheid	0,3	-1,7	-0,3	0,8	0,6	0,3	2,0	0,2
Reële productiviteit per hoofd	0,6	0,1	1,8	1,2	1,1	3,2	0,6	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,1	1,5	0,4	0,9	1,1	1,2	0,7	1,0

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,3	0,9	1,7	2,0	1,9	2,9	1,9	1,7
Bruto-investeringen in volume (2)	-2,4	0,4	2,1	3,4	2,7	5,1	0,8	2,4
Werkgelegenheid	0,9	0,7	1,1	1,5	1,4	1,9	1,9	1,3
Reële productiviteit per hoofd	-0,5	0,2	0,6	0,5	0,5	1,0	-0,1	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	1,4	0,6	0,1	0,6	1,0	0,8	0,1	0,7
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	-1,0	-0,5	1,1	2,3	1,9	1,4	1,4	1,5
Bruto-investeringen in volume	-9,6	0,1	3,3	3,1	1,8	9,0	-6,0	2,0
Werkgelegenheid	-1,3	-1,4	-0,0	1,1	0,7	0,4	0,1	0,4
Reële productiviteit per hoofd	0,4	0,8	1,1	1,2	1,2	1,0	1,3	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	2,0	1,6	-0,2	0,7	0,9	0,9	0,4	0,8
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	-0,6	1,4	1,8	1,5	1,2	2,4	1,1	1,4
Bruto-investeringen in volume	-3,1	-0,1	4,2	6,1	5,5	2,9	0,4	4,6
Werkgelegenheid	-0,3	-0,6	-0,3	0,1	0,3	0,7	0,3	0,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,4	2,1	2,1	1,4	0,8	1,7	0,9	1,3
Reële loonkost per hoofd (1)	2,2	1,0	0,0	0,8	1,0	1,1	1,4	0,8
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	2,6	2,6	3,0	2,0	2,0	2,6	2,0	2,2
Bruto-investeringen in volume	-6,7	1,2	4,3	4,2	2,9	1,3	4,8	3,0
Werkgelegenheid	1,4	-1,0	0,2	-0,4	0,1	-1,8	0,6	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	1,2	3,7	2,8	2,4	1,9	4,6	1,3	2,3
Reële loonkost per hoofd (1)	1,0	0,7	1,1	-0,2	1,1	0,6	0,1	0,9
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	2,7	0,8	3,0	2,2	2,0	2,5	1,9	2,0
Bruto-investeringen in volume	10,1	-1,8	0,9	0,4	2,0	2,5	3,0	1,1
Werkgelegenheid	2,2	1,9	2,2	2,3	2,0	3,4	3,0	2,1
Reële productiviteit per hoofd	0,5	-1,1	0,7	-0,1	-0,0	-0,8	-1,1	-0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,9	-0,3	0,3	0,9	1,1	-0,0	-0,3	0,8
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,3	0,8	1,2	2,2	2,2	3,8	2,4	1,9
Bruto-investeringen in volume (2)	-0,7	1,3	0,7	2,9	1,7	5,9	5,9	1,7
Werkgelegenheid	1,6	1,6	1,7	2,3	2,0	3,4	3,3	2,0
Reële productiviteit per hoofd	-1,3	-0,9	-0,5	-0,1	0,2	0,4	-0,9	-0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	1,1	0,9	0,5	0,6	1,1	1,8	-0,8	0,9
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,7	0,8	0,8	0,6	0,8	0,9	0,8	0,8
Bruto-investeringen in volume	7,6	-7,8	-7,7	5,2	1,7	7,5	3,2	-0,5
Werkgelegenheid	-0,5	-0,5	-0,2	-0,0	0,0	1,3	0,3	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	2,2	1,3	1,1	0,6	0,8	-0,4	0,5	0,9
Reële loonkost per hoofd (1)	1,9	2,6	0,3	1,1	0,8	1,0	1,3	1,0
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	-0,1	0,5	1,4	1,9	1,7	2,1	1,3	1,5
Bruto-investeringen in volume (2)	-2,4	-0,2	1,8	3,8	2,5	2,8	1,1	2,2
Werkgelegenheid	0,3	-0,1	0,3	0,8	0,7	1,0	1,0	0,6
Reële productiviteit per hoofd	-0,3	0,6	1,1	1,1	0,9	1,1	0,3	0,9
Reële loonkost per hoofd (1)	1,3	1,2	0,4	0,5	0,8	0,7	0,2	0,8

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen

4.3. Waals Gewest

4.3.1. Macro-economische evoluties

In 2012 zou de aanhoudende vertraging van de economische activiteit in Europa de heropleving van de Waalse economie belemmeren. In een nog erg onzeker klimaat als gevolg van de evolutie van de budgettaire crisis in de eurozone, zou de Waalse bbp-groei afnemen (-0,4 %). De verwerkende nijverheid, waarvan de activiteit sterk afhangt van de buitenlandse handel, zou lijden onder een daling van de toegevoegde waarde, maar minder uitgesproken dan het jaar voordien. Toch zou het wantrouwen van de economische actoren, dat slechts langzaam zou zijn verdwenen tegen het einde van het jaar, de volledige Waalse productiestructuur hebben aangetast, met uitzondering van de bedrijfstak "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" en de bouwsector. De zwakke binnen- en buitenlandse afzetmarkten maar ook een nieuwe verstrenging van verstrekingsvoorwaarden voor bankkredieten zouden bovendien een einde hebben gemaakt aan de investeringsplannen van de Waalse bedrijven. De bruto-investeringen van het gewest, die vorig jaar nog dynamisch waren, zouden daarentegen weinig gestegen zijn in 2012.

Tabel 14: Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	-0,4	-0,2	1,3	1,7	1,6	2,0	1,0	1,3
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	-0,5	-0,0	1,2	1,6	1,6	1,9	1,0	1,3
3. Bruto investeringen in volume (1) (2)	0,4	-5,1	1,1	3,9	2,9	2,1	2,1	1,6
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	-0,9	0,3	0,7	1,0	1,0	1,1	-0,2	0,9
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (3)	1,2	0,6	-0,1	0,7	0,7	0,2	-0,1	0,6
6. Werkgelegenheid en werkloosheid								
6.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
6.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (4)	1228,1	1222,2	1227,0	1235,0	1264,6	1110,4	1197,9	1242,8
6.1.b. Wijziging in duizendtallen	1,5	-5,9	4,8	8,1	7,4	11,0	12,1	5,2
6.1.c. Wijziging in procent	0,1	-0,5	0,4	0,7	0,6	1,0	1,0	0,4
6.2. Werkgelegenheidsgraad (4)	58,7	58,4	58,6	58,9	60,2	57,3	58,3	59,2
6.3. Werkloosheid								
6.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (4)	274,8	278,0	278,0	270,1	255,0	280,7	284,7	268,2
6.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (4)	247,5	252,6	256,0	249,4	233,3	236,7	252,0	246,2
6.3.c. Werkloosheidsgraad, concept FPB (4)	16,7	17,0	16,9	16,4	15,3	18,3	17,5	16,2
6.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (4)	15,3	15,6	15,8	15,3	14,2	15,9	15,8	15,1

(1) Groeivoeten in procent

(2) Excl. investeringen in woongebouwen

(3) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(4) In de kolom 2016-2019 wordt de waarde op het einde van de periode (2019) weergegeven.

Omwille van een negatief overloopeffect zou het Waals in 2013 bbp ter plaatse zijn blijven trappelen (-0,2 %). De verwerkende nijverheid (vooral de productie van intermediaire goederen) zou verder hebben geleden onder de zwakte van de belangrijkste Waalse uitvoermarkten, terwijl de zeer

geleidelijke versterking van het wereldwijde economische klimaat niet echt zou hebben gezorgd voor een heropleving van creatie van toegevoegde waarde in de marktdiensten. Op dezelfde wijze zou de zeer trage herneming van de globale vraag en van het vertrouwen van de economische actoren niet volstaan om een opleving van de productieve investeringen teweeg te brengen in Wallonië. In een context van herstructurering van de Europese financiële instellingen, zouden de investeringsuitgaven van de Waalse ondernemingen fors zijn teruggelopen in 2013 (-5,1 %) en vanaf 2014 voorzichtig aantrekken (1,1 %).

In 2010 en 2011 leidden het snelle groeiherstel en de verlenging van de anticrisismaatregelen door de overheid tijdens de financiële crisis tot een vroegtijdige herneming van de Waalse werkgelegenheid. Vanaf 2012 zou de verzwakking van de economische groei, naast de stopzetting van de overheidsprogramma's ter ondersteuning van de werkgelegenheid, die sterke dynamiek van jobcreatie bestendig hebben gefnuikt. De Waalse binnenlandse werkgelegenheid zou nauwelijks zijn gestegen in 2012 (0,1 %) en zijn afgenomen zijn in 2013 (-0,5 %), wat overeenkomt met een verlies van 4 400 banen in de twee jaren 2012-2013. Die afname zou vooral het gevolg zijn van een zwakke werkgelegenheids groei in de overige marktdiensten, maar ook van de werkgelegenheidskrimp in de niet-marktdiensten. Die laatste is het gevolg van het strikt begrotingsbeleid. De uitholling van de industriële werkloosheid zou zich hebben voortgezet in Wallonië en in Vlaanderen, aangezien de verwerkende industrie streeft naar hoge productiviteitswinsten, een trend die zich nog zou hebben versterkt in 2012-2013 door de vertraging van de handel. In 2014 zou de aantrekkende Waalse groei gepaard moeten gaan met een nog matige aanwervingsgroei (0,4 %), in het bijzonder in de overige marktdiensten en dan vooral in de sector 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. In drie jaar tijd (2012-2014) zou de Waalse binnenlandse werkgelegenheid nauwelijks zijn gestegen (+400 nieuwe banen netto).

In 2012 zou de krachteloze evolutie van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid zich situeren in een context van een relatief matige groei van de regionale beroepsbevolking (zie deel 3.2.1), waarbij het arbeidsaanbod toeneemt met 0,2 %. De malaise op de arbeidsmarkt heeft zich bijgevolg vertaald in een relatief beperkte stijging van de werkloosheid. In 2013 zou de beroepsbevolking verminderd zijn (-0,2 %). Bijgevolg zou de werkloosheid, ondanks het jobverlies in de jaren 2012-2013, slechts licht zijn gestegen, met ongeveer 1,7 % in twee jaar tijd (0,5 % in 2012 en 1,2 % in 2013). Dat betekent een totale stijging met 4 700 werkzoekenden. De Waalse werkloosheidsgraad zou vervolgens 17,0 % hebben bereikt in 2013. In 2014 en 2015 zou het aanhoudend kwijnende arbeidsaanbod, met de terugkeer van de aanwervingen, bijdragen tot een daling van de werkloosheid.

Op middellange termijn (2016-2019) zou het Waals bbp opnieuw aanknopen met een groei die schommelt rond 1,6 % per jaar tot aan het einde van de projectieperiode. De Waalse economie zou gemiddeld even snel groeien als de nationale en, net als in de andere gewesten, lager blijven dan die van vóór het uitbreken van de crisis (gemiddeld 1,9 % tussen 2005 en 2008) of die van eind jaren 1990 (gemiddeld 2,0 % tussen 1999 en 2005).

Gelijklopend met het herstel van de vraagvooruitzichten, zouden de Waalse investeringen gemiddeld een relatief hoge jaarlijkse groei laten optekenen. Zo zouden de bruto-investeringen tijdens de periode 2016-2019 rond de 2,9 % per jaar liggen.

De werkgelegenheid als gevolg van de Waalse economische groei zou lager zijn gedurende de projectieperiode (jaarlijks gemiddeld 4 600 eenheden per ppt groei tussen 2016 en 2019), zowel ten opzichte van de periode 2006-2012 (12 100 eenheden per ppt groei) als in vergelijking met de jaren voorafgaand aan de crisis (2002-2008). Het zijn de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die het meest zouden bijdragen tot de werkgelegenheidsgroei op middellange termijn. De grote productiviteitswinsten in de verwerkende nijverheid, die structureel noodzakelijk zijn voor activiteiten die meer blootgesteld zijn aan internationale concurrentie, nadelig blijven voor de werkgelegenheid in die bedrijfstak (gemiddeld -0,9 % per jaar tussen 2016 en 2019). Net als in het noorden van het land zou de tertiërisering van de Waalse economie aanhouden, zowel in termen van werkgelegenheid als toegevoegde waarde, maar in een veel trager tempo dan tijdens de vorige periodes. Ten slotte zou de zelfstandige werkgelegenheid verder afbrokkelen met een verlies van 3 200 eenheden tussen 2016 en 2019.

Zoals in de andere gewesten, valt het herstel van de activiteit in Wallonië samen met een groei van de reële loonkosten, terwijl die laatste relatief weinig geëvolueerd zijn in de periode 2006-2012. In de marktbedrijfstakken zou de gemiddelde stijging van de reële loonkosten per hoofd in Wallonië 0,7 % bedragen tijdens de periode 2016-2019. Ondanks die verwachte groei, zouden de reële loonkosten per eenheid product in het zuiden van het land licht afnemen (gemiddeld -0,1 % per jaar) door relatief belangrijke reële productiviteitswinsten per persoon die verwacht worden aan het einde van de projectieperiode (1,0 %).

Ten slotte zou de Waalse beroepsbevolking tijdens de periode 2016-2019 gemiddeld met 4 500 eenheden per jaar groeien (0,3 %), deels als gevolg van de recente arbeidsmarkthervormingen (zie deel 3.2.1). Die gemiddelde stijging verhuult echter een daling van de groei ritme van de beroepsbevolking aan het einde van de periode, naarmate de hervormingsmaatregelen hun kruissnelheid bereiken en de demografische impulsen afnemen. De toename van de binnenlandse werkgelegenheid en de lichte stijging van het Waals pendelsaldo (gemiddeld 1 200 werknemers per jaar) zouden het hogere arbeidsaanbod opvangen, zodat het aantal werklozen op middellange termijn aanzienlijk zou dalen (met gemiddeld 3 800 eenheden per jaar tussen 2016 en 2019). De Waalse werkloosheidsgraad (definitie FPB) zou 15,3 % bedragen in 2019. Dat percentage is weliswaar nog steeds hoog, maar werd in het gewest niet meer genoteerd sinds 1992. De Waalse werkgelegenheidsgraad zou opnieuw langzaam stijgen, na een breuk in 2009, en aan het einde van de projectieperiode uitkomen op 60,2 %.

4.3.2. Evoluties per bedrijfstak

De sectorale structuur van de Waalse economie, zowel wat betreft de bruto toegevoegde waarde als de binnenlandse werkgelegenheid, wordt weergegeven in tabel 15. Aangezien de projectieperiode relatief kort is zouden er uiteraard geen al te grote verschuivingen zijn.

Wat de sectorale structuur van de bruto toegevoegde waarde betreft is een eerste vaststelling dat het aandeel van de secundaire sector (i.e. 'energie', verwerkende nijverheid en 'bouw') licht zou afnemen en het aandeel van de tertiaire sector licht zou toenemen tussen 2012 en 2019. Het aandeel van de secundaire sector zou dalen van 23,5 % in 2012 naar 23,3 % in 2019, terwijl het aandeel van de tertiaire sector zou stijgen van 75,1 % in 2012 naar 75,5 % in 2019. Het belang van de marktdiensten zou stijgen

met 0,9 ppt van 57,7 % in 2012 naar 58,6 % in 2019. Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou afnemen met 0,6 ppt en zo 16,8 % bedragen in 2019.

Tabel 15: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2012	2019	1981	2012	2019
1. Landbouw	1,2	1,2	1,1	3,5	1,5	1,2
2. Energie	2,9	3,3	3,1	1,8	1,2	1,1
3. Verwerkende nijverheid	17,0	14,2	14,1	23,1	11,3	9,9
a. Intermediaire goederen	8,2	7,6	7,7	12,5	5,6	4,9
b. Uitrustingsgoederen	4,3	2,2	2,2	4,2	1,9	1,7
c. Verbruiksgoederen	4,7	4,4	4,2	6,4	3,7	3,4
4. Bouw	7,7	6,1	6,1	7,9	7,1	6,9
5. Marktdiensten	48,5	57,7	58,6	41,1	57,7	60,3
a. Vervoer en communicatie	6,0	7,1	7,2	7,8	5,6	5,5
b. Handel en horeca	17,6	12,5	12,3	17,4	16,3	15,8
c. Krediet en verzekeringen	2,3	3,4	3,6	2,1	1,7	1,6
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	7,6	9,5	9,8	6,5	14,0	15,6
e. Overige marktdiensten	16,6	24,7	25,3	7,4	20,2	21,7
6. Niet-verhandelbare diensten	22,7	17,4	16,8	22,6	21,2	20,5
7. Totaal	99,9	99,8	99,9	100,0	100,0	100,0

1. Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

In de secundaire sector, zou het aandeel van de verwerkende nijverheid lichtjes afnemen tijdens de projectieperiode (van 14,2 % in 2012 naar 14,1 % in 2019). De aandelen van de bedrijfstakken 'energie' (-0,2 ppt) en 'verbruiksgoederen' (-0,2 ppt) zouden afnemen. De 'intermediaire goederen' zouden de grootste industriële bedrijfstak blijven tijdens de volledige projectieperiode.

In de marktdiensten zou de bedrijfstak 'handel en horeca' de enige zijn waarvan het aandeel terugvalt in de projectieperiode, maar dit slechts relatief zwak (met 0,2 ppt tot 12,3 % in 2019). De grootste stijging zou plaatsvinden in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' met een stijging van 0,5 ppt naar 25,7 % in 2019. De aandelen van de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,3 ppt) en in mindere mate 'krediet en verzekeringen' en 'vervoer en communicatie' (beide 0,1 ppt) zouden toenemen. Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten zou terugvallen met 0,6 ppt tot 16,8 % in 2019.

Ondanks het slechts licht afnemend belang van de secundaire sector in termen van bruto toegevoegde waarde, zou het belang van deze sector in termen van werkgelegenheid verder afnemen (zie rechterhelft van tabel 15). In 2019 zou 18,0 % van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid zich situeren in de secundaire sector, terwijl dit nog 19,6 % was in 2012. Het aandeel van de bedrijfstakken 'energie' en 'bouw' zou slechts lichtjes dalen (beide met -0,1 ppt). De afname van het werkgelegenheidsaandeel van de secundaire sector zou vooral plaatsvinden in de verwerkende nijverheid, met een verlies van 1,3 ppt (tot 9,9 % in 2019). Het belang van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou met een verlies van 0,7 ppt het meest afnemen (tot 4,9 % in 2019), terwijl ook het aandeel

van de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' en 'verbruiksgoederen' zou verminderen met respectievelijk 0,2 ppt en 0,4 ppt tot respectievelijk 1,7 % en 3,4 % in 2019.

Het aandeel van de tewerkstelling in de tertiaire sector zou toenemen met 1,9 ppt van 78,9 % in 2012 naar 80,8 % in 2019. Ondanks dit globale positieve beeld zou het belang van een aantal tertiaire bedrijfstakken toch afnemen. Vooreerst, en voornamelijk, zou het aandeel van de niet-verhandelbare diensten met 0,7 ppt afnemen en zo 20,5 % bedragen in 2019. Ook het belang van de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-0,4 ppt), 'vervoer en communicatie' (-0,1 ppt) en 'krediet en verzekeringen' (-0,1 ppt) zou afnemen tijdens de projectieperiode (tot respectievelijk 15,8 %, 5,5 % en 1,6 %). De stijging van het aandeel van de tertiaire sector is te danken aan de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Het belang van deze bedrijfstakken zou gevoelig toenemen met respectievelijk 1,5 ppt en 1,7 ppt. Het aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid zou 21,7 % bedragen in 2019 en hiermee zou dit de belangrijkste werkgever worden in de Waalse economie, waar dat in 2012 nog de niet-verhandelbare diensten zijn (met 21,2 % t.o.v. 20,2 % voor de 'overige marktdiensten' in 2012). Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou in 2019 15,6 % bedragen. Over alle bedrijfstakken heen zouden het de niet-verhandelbare diensten en de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zijn waarvan het aandeel in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid het meest afneemt tijdens de projectieperiode (beide met een verlies van 0,7 ppt).

De volgende alinea's bespreken de groei van de bruto toegevoegde waarde en de werkgelegenheidsgroei op bedrijfstakniveau (zie tabel 16). Voor de toegevoegde waarde zullen via een analyse van de groeibijdragen de bedrijfstakken (zie tabel 35 in bijlage) geïdentificeerd worden die de belangrijkste motor zijn van de Waalse economische groei.

De Waalse bruto toegevoegde waarde zou stabiel gebleven zijn in 2013. Hoewel de tertiaire bedrijfstakken een positieve groeibijdrage zouden geleverd hebben van 0,4 ppt zou dit teniet gedaan zijn door een even grote negatieve groeibijdrage van de secundaire bedrijfstakken. Iets meer nog als Vlaanderen zou de verwerkende nijverheid in Wallonië niet gespaard blijven van de zwakke conjunctuur en negatief hebben bijgedragen tot de Waalse economische groei (bijdrage van -0,2 ppt). Van de dienstenbedrijfstakken zou 'vervoer en communicatie' de enige geweest zijn met een negatieve groeibijdrage in 2013 (-0,1 ppt). In 2013 zou de toegevoegde waarde het sterkst gegroeid zijn in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (2,0 %), gevolgd door de bedrijfstak 'handel en horeca' (0,9 %) en de niet-verhandelbare diensten (0,8 %). De meest negatieve groeivoeten zouden genoteerd zijn in de bedrijfstakken 'energie' (-3,4 %) en 'bouw' (-1,9 %).

De binnenlandse werkgelegenheid in het Waals Gewest zou, gezien de toegevoegde waarde in volume, zijn afgenomen in 2013 (-0,5 % of ongeveer -5 900 personen). De afname zou vooral hebben plaatsgevonden in de secundaire sector (-5 400 personen), maar ook in de tertiaire sector (-400 personen). De enigste jobcreatie zou gebeurd zijn in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,1 % of 2 800 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,4 % of 2 300 personen) en zou onvoldoende geweest zijn om de jobdestructie in alle andere bedrijfstakken te compenseren. De hoogste jobverliezen zouden gebeurd zijn in de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-2,3 % of -2 500 jobs) en 'intermediaire goederen' (-3,1 % of -2 100 jobs).

In 2014 zou de Waalse bruto toegevoegde waarde in volume toenemen met 1,2 %. Die groei zou vooral gecreëerd worden in de marktdiensten (groei bijdrage van 0,8 ppt). De hoogste groei bijdragen zouden afkomstig zijn van de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (beide 0,3 ppt). De secundaire sector zou terug een positieve groei bijdrage leveren die ongeveer even groot is als die van de niet-verhandelbare diensten (0,2 ppt). De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'intermediaire goederen' zouden de hoogste groei noteren (respectievelijk 2,8 % en 2,3 %).

Met de heropleving van de economische groei in Wallonië zou tevens de binnenlandse werkgelegenheid terug stijgen in 2014 (met 0,5 % of ongeveer 4 800 personen). Alle secundaire bedrijfstakken zouden nog jobs verliezen (in totaal -2 800 jobs), maar de jobcreatie in de tertiaire sector zou groter zijn (+7 900 jobs). De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,9 % of 4 900 personen) en 'overige marktdiensten' (1,4 % of 3 600 personen) zouden de hoogste werkgelegenheidsstename noteren.

In navolging van de twee andere Belgische gewesten zou de Waalse economische groei in 2015 verder aantrekken tot 1,6 % (bruto toegevoegde waarde in volume). Alle bedrijfstakken zouden dan positief bijdragen tot de Waalse groei. De marktdiensten (1,1 ppt) zouden bijna twee derde van de economische groei voor hun rekening nemen, terwijl een groot deel van het resterende derde afkomstig zou zijn van de verwerkende nijverheid (0,3 ppt). De hoogste groei bijdrage zou komen van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (0,4 ppt).

In lijn met de hogere economische groei zou de groei van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid toenemen tot 0,7 % in 2015, wat overeenstemt met een netto jobcreatie van ongeveer 8 100 banen. De bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zouden de drijvende kracht vormen van de Waalse werkgelegenheid (respectievelijk 1,9 % of 4 800 jobs en 2,6 % of 4 700 jobs). Verder zou er ook een toename zijn in de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' (1,0 %) terwijl de werkgelegenheid eerder zou stagneren in de overige tertiaire bedrijfstakken en blijven afnemen in zowat alle secundaire bedrijfstakken (in totaal -1 500 jobs) behalve 'bouw' (+ 700 jobs).

Op middellange termijn (2016-2019) zou de Waalse economische groei gemiddeld 1,8 % per jaar bedragen en vooral ondersteund worden door de verhandelbare diensten (groei bijdrage van 1,1 ppt) en, in mindere mate, door de industrie in ruime zin (groei bijdrage van 0,5 ppt van de secundaire sector). Wat de HERMREG-sectoren betreft, zouden de 'overige verhandelbare diensten' de grootste bijdrage leveren (0,6 ppt), gevolgd door 'intermediaire goederen' (0,3 ppt), 'handel en horeca' (0,2 ppt) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,2 ppt).

Op middellange termijn (2015-2018) zou de Waalse economische groei gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen en vooral ondersteund worden door de marktdiensten (groei bijdrage van 1,0 ppt) en, in mindere mate, door de secundaire bedrijfstakken (0,4 ppt). De voornaamste motor van de economische groei zou de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zijn (0,5 ppt), gevolgd door 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'vervoer en communicatie' en niet-verhandelbare diensten (telkens 0,2 ppt).

De werkgelegenheidsgroei op het einde van de projectieperiode (2016-2019) zou gemiddeld 0,6 % per jaar bedragen, wat neerkomt op een gemiddelde jaarlijkse toename van 7 400 eenheden. De jobcreatie in Wallonië zou vooral ondersteund worden door de marktdiensten (1,2 % of 8 600 jobs). In de secundaire sector zouden er enkel bijkomende jobs gecreëerd worden in de bedrijfstak 'bouw' (0,7 % of 600 jobs); de totale werkgelegenheid in de secundaire sector zou terugvallen met bijna 800 eenheden. De bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,5 % of 3 900 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 % of 3 600 personen) zouden als ware motor van de Waalse werkgelegenheid bevestigd worden.

Tabel 16: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest
jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	4,4	0,0	-0,1	1,8	1,7	-2,6	2,7	1,2
Bruto-investeringen in volume	2,1	-3,6	0,6	-0,1	2,2	3,0	12,2	0,8
Werkgelegenheid	-0,9	-1,2	-1,8	-2,8	-2,9	-2,3	-2,9	-2,5
Reële productiviteit per hoofd	5,3	1,2	1,8	4,7	4,7	-0,3	5,7	3,8
Reële loonkost per hoofd (1)	4,5	4,2	1,3	1,2	1,5	-0,9	2,1	1,8
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	-2,9	-3,4	0,0	1,3	1,1	2,7	2,2	0,3
Bruto-investeringen in volume	-6,5	-0,7	1,5	2,1	1,6	2,4	4,8	1,4
Werkgelegenheid	0,8	-0,0	-0,4	-0,7	-0,9	-1,2	3,1	-0,7
Reële productiviteit per hoofd	-3,7	-3,3	0,4	2,0	2,0	4,0	-0,8	1,0
Reële loonkost per hoofd (1)	-5,7	4,0	1,7	0,9	0,7	0,1	-2,3	1,3
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	-2,4	-1,5	1,5	2,2	1,6	1,6	-0,7	1,2
Bruto-investeringen in volume	1,8	-4,3	2,4	4,4	3,4	-1,6	-0,1	2,3
Werkgelegenheid	-1,0	-2,6	-1,6	-1,6	-1,0	-0,8	-0,6	-1,4
Reële productiviteit per hoofd	-1,5	1,2	3,1	3,8	2,6	2,4	-0,2	2,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,7	1,1	-1,6	1,3	0,8	0,4	0,4	0,6
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	-3,8	-1,7	2,3	2,0	2,0	2,7	-1,8	1,5
Bruto-investeringen in volume	-1,6	-7,8	3,0	0,8	3,3	-2,4	0,9	1,3
Werkgelegenheid	-1,0	-3,1	-1,5	-1,8	-1,2	-0,4	-0,7	-1,6
Reële productiviteit per hoofd	-2,8	1,4	3,9	3,9	3,3	3,1	-1,1	3,2
Reële loonkost per hoofd (1)	1,1	1,3	-2,5	1,6	1,0	0,8	0,6	0,6
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	-3,3	-1,3	0,7	3,4	1,5	0,8	-0,5	1,2
Bruto-investeringen in volume	5,7	9,0	-9,7	11,1	1,4	3,3	1,3	2,3
Werkgelegenheid	-0,3	-2,4	-3,2	-2,1	-0,7	-1,1	-0,5	-1,5
Reële productiviteit per hoofd	-3,0	1,1	4,1	5,6	2,2	1,9	-0,1	2,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,3	0,3	-0,6	1,8	0,8	0,0	-0,1	0,6
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	1,0	-1,0	0,3	1,7	0,9	-0,1	2,4	0,6
Bruto-investeringen in volume	8,9	-2,6	7,7	9,0	4,6	-0,5	-2,2	4,7
Werkgelegenheid	-1,4	-1,9	-0,8	-1,0	-0,8	-1,2	-0,5	-1,0
Reële productiviteit per hoofd	2,5	1,0	1,1	2,7	1,7	1,2	2,9	1,7
Reële loonkost per hoofd (1)	1,8	1,4	0,1	0,4	0,5	-0,2	0,2	0,5
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	0,8	-1,9	1,6	2,2	1,9	2,7	2,9	1,4
Bruto-investeringen in volume	-15,6	-9,9	2,4	6,0	3,1	4,1	0,8	1,6
Werkgelegenheid	0,7	-2,0	-0,8	0,9	0,7	0,6	2,3	0,1
Reële productiviteit per hoofd	0,1	0,2	2,4	1,4	1,2	2,1	0,6	1,2
Reële loonkost per hoofd (1)	0,5	1,1	-0,0	0,4	0,8	0,5	0,6	0,7

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	-0,3	0,4	1,3	1,8	1,8	2,3	1,4	1,5
Bruto-investeringen in volume (2)	1,5	-5,2	1,9	3,8	3,2	4,6	2,2	1,9
Werkgelegenheid	0,6	0,1	1,2	1,4	1,2	1,7	1,7	1,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,8	0,3	0,1	0,4	0,6	0,6	-0,3	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	2,0	0,5	0,6	0,9	0,8	0,6	0,0	0,8
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	-1,8	-0,9	0,7	1,8	2,3	1,4	0,9	1,6
Bruto-investeringen in volume	-4,2	-5,7	1,3	3,7	2,1	0,1	-0,4	1,1
Werkgelegenheid	-2,5	-2,3	-0,3	1,0	0,7	0,1	-0,6	0,2
Reële productiviteit per hoofd	0,7	1,4	1,0	0,8	1,7	1,3	1,5	1,4
Reële loonkost per hoofd (1)	3,7	0,1	0,9	0,6	0,8	1,1	0,5	0,7
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	-1,5	0,9	1,0	1,7	1,0	1,4	0,6	1,1
Bruto-investeringen in volume	-2,4	-7,3	3,5	6,4	6,3	3,8	0,3	4,0
Werkgelegenheid	-0,4	-1,2	0,2	0,1	0,3	0,7	0,3	0,1
Reële productiviteit per hoofd	-1,1	2,2	0,7	1,6	0,7	0,8	0,3	1,0
Reële loonkost per hoofd (1)	2,2	0,9	0,4	1,0	0,9	0,6	1,0	0,9
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	-1,9	2,0	1,9	2,1	1,8	1,8	2,3	1,9
Bruto-investeringen in volume	-6,7	1,2	4,3	4,2	2,9	2,4	6,7	3,0
Werkgelegenheid	-0,4	-2,0	-0,3	-0,7	-0,2	-1,1	-0,0	-0,5
Reële productiviteit per hoofd	-1,5	4,1	2,2	2,8	2,0	2,9	2,4	2,5
Reële loonkost per hoofd (1)	2,2	1,8	-0,6	0,3	1,0	0,2	0,4	0,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	2,6	0,7	2,8	2,0	1,7	2,5	2,5	1,8
Bruto-investeringen in volume	7,8	-0,4	1,1	0,4	2,0	2,0	2,5	1,3
Werkgelegenheid	2,0	1,4	2,9	2,6	1,9	2,9	2,7	2,1
Reële productiviteit per hoofd	0,6	-0,7	-0,1	-0,6	-0,1	-0,5	-0,2	-0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	1,1	0,1	0,5	0,6	0,8	0,1	0,1	0,6
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	-0,1	0,1	1,0	1,8	2,1	3,1	1,5	1,6
Bruto-investeringen in volume (2)	7,4	-6,4	1,4	3,5	2,4	15,9	5,6	1,1
Werkgelegenheid	1,3	1,1	1,4	1,9	1,5	2,7	3,1	1,5
Reële productiviteit per hoofd	-1,4	-1,0	-0,4	-0,1	0,6	0,3	-1,6	0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	1,9	0,9	1,5	1,7	1,1	1,8	-0,9	1,2
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	-0,1	0,8	0,8	0,6	0,8	1,4	0,4	0,8
Bruto-investeringen in volume	7,6	-7,8	-7,7	5,2	1,7	1,2	4,1	-0,5
Werkgelegenheid	-0,6	-0,4	-0,3	-0,0	0,0	1,1	0,1	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	0,6	1,2	1,1	0,6	0,8	0,2	0,3	0,9
Reële loonkost per hoofd (1)	1,8	2,5	0,3	1,1	0,8	0,8	1,5	1,0
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	-0,5	-0,0	1,2	1,6	1,6	1,9	1,0	1,3
Bruto-investeringen in volume (2)	0,4	-5,1	1,1	3,9	2,9	2,1	2,1	1,6
Werkgelegenheid	0,1	-0,5	0,4	0,7	0,6	1,0	1,0	0,4
Reële productiviteit per hoofd	-0,6	0,5	0,8	1,0	1,0	0,9	-0,0	0,9
Reële loonkost per hoofd (1)	1,4	1,2	-0,0	0,8	0,7	0,4	0,4	0,7

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

5. Inkomensrekeningen van de huishoudens

5.1. Inleiding

Dit hoofdstuk geeft de resultaten van de middellangetermijnprojecties voor de voornaamste aggregaten van de inkomensrekeningen van de huishoudens volgens woonplaats.

Die projecties steunen op de rekeningen die door het INR werden gepubliceerd voor de periode 1995-2011²⁴ en door ons werden geretropoleerd tot 1985. De regionale ESR95-boekhouding onderscheidt twee rekeningen voor de huishoudens. De eerste rekening, "de rekening voor bestemming van primaire inkomens", omvat de inkomens en lasten van de ingezetenen van een gewest die rechtstreeks voortvloeien uit een economische activiteit, hetzij de bezoldigingen van de werknemers, het gemengd inkomen van de zelfstandigen, het exploitatieoverschot en het netto-inkomen uit vermogen. Het saldo van die rekening vormt het primaire inkomen van de huishoudens. De tweede rekening, "de secundaire inkomensverdelingsrekening", heeft betrekking op de lopende overdrachten tussen de huishoudens en andere economische agenten (vooral de overheid). Wat de bestedingen betreft, omvat ze de belastingen op inkomen en vermogen, de sociale bijdragen en overige overdrachten. Wat de inkomsten betreft, omvat ze de sociale uitkeringen waar de huishoudens van genieten (meer bepaald werkloosheidsuitkeringen, brugpensioenen²⁵, pensioenen, kinderbijslag, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, leefloon, tegemoetkomingen voor personen met een handicap...²⁶). Wanneer we al die lopende overdrachten bij het saldo van de primaire inkomens van de huishoudens tellen, krijgen we het beschikbaar inkomen.

In dit hoofdstuk stellen we de geobserveerde en geraamde evoluties voor van de voornaamste rubrieken van de inkomensrekeningen van de huishoudens, in eerste instantie op nationaal niveau en vervolgens voor elk van de drie gewesten afzonderlijk. Alle bedragen in dit hoofdstuk zijn nominale bedragen (euro tegen lopende prijzen). Alle gedetailleerde resultaten per gewest worden gegeven in de bijlage.

5.2. Nationale context

Op nationaal niveau zou het beschikbaar inkomen van de huishoudens over de periode 2013-2019 gemiddeld met 2,6 % per jaar toenemen; dat is aanzienlijk minder dan in de voorgaande periode (3,4 % van 2006 tot 2012).

De groei van de primaire inkomens zou inderdaad vertragen, van gemiddeld 3,2 % per jaar tussen 2006 en 2012 tot 2,7 % in de huidige projectieperiode. Die vertraging zou uitsluitend verklaard worden door de historisch zwakke evolutie van de werknemerslonen (+2,7 % per jaar van 2013 tot 2019, of 1,1 ppt

---

²⁴ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2014).

²⁵ Voortaan bekend onder de naam "werkloosheid met bedrijfstoeslag".

²⁶ Volgens het ESR worden de terugbetalingen voor gezondheidszorg beschouwd als uitkeringen in natura, en niet in geld. Ze worden dus in de nationale boekhouding opgenomen in een derde rekening, die van de "inkomensverdeling in natura", die op dit ogenblik niet opgesplitst is per gewest, noch door het INR, noch in dit model.

lager dan het gemiddelde van de periode 2006-2012). Vooral in het begin van de projectieperiode zou de groei van de totale loonmassa nog gering zijn (slechts +2,0 % per jaar van 2013 tot 2015). Daarna zou ze op middellange termijn aantrekken (+3,2 % tussen 2016 en 2019). Alle overige bestanddelen van het primair inkomen zouden daarentegen sneller groeien dan tijdens de voorgaande periode (2006-2012). De projecties gaan ervan uit dat het netto-inkomen uit vermogen tussen 2013 en 2019 elk jaar met 3,9 % zal stijgen, met een merkbare versnelling aan het eind van de periode. Het exploitatieoverschot van de gezinnen en, in mindere mate, het gemengd inkomen van de zelfstandigen, zouden ook aantrekken volgens de projectie, met een gemiddelde jaargroei van respectievelijk 0,9 % en 2,1 % over de periode 2013-2019.

De evolutie van de overdrachten die zijn opgenomen in de secundaire inkomensverdelingsrekening zou ook bijdragen tot de geraamde groeivertraging van het beschikbaar inkomen. Aan de middelenzijde zou het totaalbedrag van alle sociale uitkeringen namelijk tussen 2013 en 2019 elk jaar stijgen met 3,4 %, tegenover een groei van 4,4 % in de vorige periode. Vrijwel alle uitgavenrubrieken in dit gebied zouden een groeivertraging kennen in vergelijking met de periode 2006-2012. Dat zou in het bijzonder het geval zijn voor de werkloosheidsuitkeringen (+0,5 % per jaar in de projectie, tegenover +1,8 % voordien), de kinderbijslag (+2,5 %, tegenover +3,7 %) en voor alle sociale bijstandsuitkeringen (+2,9 %, tegenover +4,2 %). Onder die laatste valt vooral de forse groeidaling van het leefloon en de inkomensgarantie voor ouderen op. Ook de pensioenuitgaven zouden aanzienlijk minder snel stijgen dan in de vorige periode, zowel in het openbaar ambt (+2,5 % per jaar tussen 2013 en 2019) als in de zelfstandigenregeling (+3,7 %). Voor de grootste rubriek, de werknemerspensioenen, zou de geraamde lichte groeivertraging over de hele periode (gemiddeld +4,4 % over de periode 2013-2019) voornamelijk toe te schrijven zijn aan de lichte toename die wordt verwacht voor 2014.

Als we kijken naar de bestedingsrubrieken, zien we dat het totaalbedrag van de belastingen op inkomen en vermogen sneller zou stijgen dan in de periode 2006-2012, met een jaarlijkse stijging van 4,0 % tussen 2013 en 2019. In de projectie stellen we verschillende evoluties vast: enerzijds stijgen de belastingen sneller dan in het verleden en anderzijds vertraagt de groei van de werknemerslonen. De versnelde stijging van de personenbelasting zou dus verband houden met het herstel van het netto-inkomen uit vermogen, gecombineerd met nieuwe fiscale maatregelen die de regering heeft ingevoerd op het vlak van de roerende voorheffing, bedrijfswagens en de belasting op het inkomen van bedrijfsleiders. Omgekeerd zouden de sociale bijdragen tussen 2013 en 2019 duidelijk minder sterk stijgen (+2,7 %) dan in de voorgaande periodes, in lijn met de evolutie van de werknemerslonen en op die manier de impact verminderen van de snellere stijging van de fiscale heffingen op de groei van het beschikbaar inkomen.

Die resultaten worden uitgedrukt in periodegemiddelden en tonen dus niet de jaarlijkse evoluties van het in de projectieperiode geraamde beschikbaar inkomen van de Belgische huishoudens. De projectieperiode kan worden opgesplitst in twee deelperiodes. In het eerste deel van de projectie zou de nominale groei van het beschikbaar inkomen geleidelijk aantrekken, van 1,6 % in 2013 tot 2,7 % in 2015, in een context van economisch herstel in België vanaf 2014. Ondanks een minder snelle stijging van de primaire inkomens (+1,5 %) en van alle sociale uitkeringen (+2,1 %) in 2014, zou het beschikbaar inkomen sneller moeten stijgen dan in 2013, omdat de belastingen en sociale bijdragen duidelijk trager stijgen. Vanaf 2015 zouden de primaire inkomens een forsere groei kennen (+2,8 %), maar de positieve

invloed daarvan op het beschikbaar inkomen zou worden afgezwakt door de sterke stijging van de fiscale heffingen (+4,9 %) en, in mindere mate, van de parafiscale heffingen (+2,4 %). In het tweede deel van de projectieperiode zou het beschikbaar inkomen stabiliseren met een gemiddelde jaargroei van 3,1 % tussen 2016 en 2019. Die terugkeer naar een snellere groei zou te verklaren zijn door de gunstige evolutie van de primaire inkomens (in het bijzonder de netto-inkomens uit vermogen die zouden profiteren van het herstel van de middellangetermijnrente), waardoor het beschikbaar inkomen verbetert, terwijl het groeitempo van de belastingen en sociale premies gemiddeld zou consolideren in de laatste jaren van de projectie. Voor de grootste rubrieken van overheidsuitgaven – de uitgaven voor de sociale uitkeringen – zouden de bedragen voor de pensioenen sterker stijgen in het tweede deel van de projectie, en dat voor elk stelsel. We wijzen er in het bijzonder op dat de pensioenuitgaven voor de werknemers uit de privésector tussen 2016 en 2019 elk jaar met 4,6 % zouden stijgen, tegenover een stijging van 4,0 % per jaar in de periode 2013-2015. Voor de overheidssector zouden die percentages respectievelijk 3,8 % en 0,7 % bedragen. De uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen zouden nog fors zijn gestegen in 2013 (+5,2 %) en vervolgens aanzienlijk vertragen in het zog van de verbetering van het economische klimaat, alsook door het behoud van bepaalde besparingsmaatregelen (met name de verlenging van de beroepsinschakelingstijd, de toenemende degressiviteit van de uitkeringen, de strengere toegangsvoorwaarden enz.). In de periode 2016-2019 zou het bedrag van de werkloosheidsuitkeringen in België gemiddeld slechts 0,3 % stijgen op jaarbasis.

In de structuur van de inkomensrekeningen van de huishoudens zou het aandeel van de primaire inkomens in het nationaal beschikbaar inkomen stabiel blijven tussen 2011 (laatste observatie) en 2019 (laatste jaar van de projectie), namelijk 125,4 %. De werknemerslonen, die de grootste rubriek vormen, zouden 0,2 ppt stijgen, en 96,1 % uitmaken van het beschikbaar inkomen in 2019. Aan de kant van de secundaire inkomensverdelingsrekening stellen we sinds 2010 vast dat de belastingen op inkomen en vermogen zwaarder doorwegen op het beschikbaar inkomen, een trend die zich ook op middellange termijn zou voortzetten (+2,0 ppt tussen 2011 en 2019). Volgens een trend die werd ingezet in 2009 zou het aandeel van alle sociale uitkeringen verder toenemen tot 37,7 % in 2019 (2,2 ppt hoger dan in 2011). Die evolutie zou hoofdzakelijk toe te schrijven zijn aan de uitgaven voor pensioenen en ziekte- en invaliditeitsuitkeringen in de werknemersregeling. Tot slot zou het aandeel van de sociale premies in de projectie stabiel blijven, rond 37,0 %.

Tabel 17: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Rijk

	Structuur (in % van het beschikbaar inkomen)			Groevoeten (%) gemiddelden			
	2003	2011	2019	1999-2005	2006-2012	2013-2019	2016-2019
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	18,4	15,6	14,1	2,0	0,6	1,7	1,7
Beloning van werknemers (D.1)	91,8	95,9	96,1	4,0	3,8	2,7	3,2
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	15,7	13,9	15,2	-0,6	2,2	3,9	4,5
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	126,0	125,4	125,4	3,0	3,2	2,7	3,2
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (D.62)	32,9	35,5	37,7	3,7	4,4	3,4	3,6
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	23,4	23,5	25,5	3,7	2,8	4,0	4,1
Sociale premies (D.61)	35,0	36,9	37,0	3,6	4,1	2,7	3,2
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,6	0,5	0,5				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	2,9	3,4	2,6	3,1

5.3. Structuur en evolutie per gewest

5.3.1. Algemene overwegingen

De lonen vormen de belangrijkste post in de samenstelling van het beschikbaar inkomen van de huishoudens. Het macro-economisch luik van het HERMREG-model geeft, in een eerste fase, regionale resultaten volgens werkplaats. Bijgevolg spelen de modellering van de pendelstromen - die de bewegingen van de werknemers tussen de gewesten weergeven - een belangrijke rol om de lonen volgens woonplaats te bepalen. Dat is vooral zo voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De pendelstromen worden beschreven in hoofdstuk 3.

Een andere moeilijkheid betreft het relatieve bezoldigingsniveau van de pendelaars en de ingezetenen in elk gewest. De eenvoudigste hypothese volgens welke een pendelaar en een ingezetene die in hetzelfde gewest werken een identiek loon ontvangen, is onverenigbaar met de observaties. Het probleem betreft vooral het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar de binnenlandse werkgelegenheid voor ongeveer de helft is ingenomen door werknemers die in de twee andere gewesten wonen. De eerste analyses van de RSZ-Kruispuntbankgegevens volgens woonplaats en werkplaats bevestigen de ontoereikendheid van die hypothese voor Brussel. Hoewel de beschikbare gegevens momenteel nog te beperkt zijn voor een volledige modellering, geven ze duidelijk aan dat de lonen van de Waalse pendelaars en – nog meer uitgesproken – van de Vlaamse pendelaars die in Brussel werken, hoger zijn dan die van de Brusselaars die in hun eigen gewest werken. We integreren in deze modellering dus een geraamde coëfficiënt van het positief loonverschil dat de inkomende pendelaars in Brussel ontvangen. In dit stadium veronderstellen we dat die "hogere loon-coëfficiënt" gelijk is voor de Vlaamse en Waalse pendelaars die in Brussel werken. De ramingen geven aan dat die parameter toeneemt in de tijd, met een vertraging aan het einde van de periode. Daarom verlengen we in onze projecties de trendmatige stijging, die geleidelijk aan afvlakt en stagneert op het einde van de projectie. De resultaten in termen van lonen per hoofd die volgens deze methode worden verkregen, worden weergegeven in tabel 18.

Tabel 18: Evolutie van de lonen per hoofd

	Gemiddelde jaarlijkse groei (in %)			
	1999-2005	2006-2012	2013-2019	2016-2019
1. Volgens woonplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,2	3,2	2,0	2,2
Vlaams Gewest	2,9	2,8	2,1	2,4
Waals Gewest	2,7	2,9	2,1	2,3
2. Volgens werkplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,7	2,6	2,0	2,3
Vlaams Gewest	2,6	2,5	2,1	2,4
Waals Gewest	2,3	2,6	2,0	2,2

5.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Tussen 2013 en 2019 zou het beschikbaar inkomen van de Brusselse huishoudens gemiddeld 2,8 % per jaar stijgen, wat 0,2 ppt meer is dan het nationaal percentage. Merk op dat die groei een duidelijke vertraging vertoont ten opzichte van de voorgaande periode (gemiddeld -1,1 ppt). Volgens de projecties zou het verschil met België aanzienlijk verkleinen in vergelijking met de waarnemingen tijdens de laatste jaren. De totale massa van het beschikbaar inkomen van de Brusselaars zou een evolutie kennen zoals die ook voor hele land wordt verwacht, namelijk een geleidelijke versnelling in het begin, gevolgd door een stabilisatie in het tweede deel van de projectieperiode. Tijdens de periode 2016-2019 zou het beschikbaar inkomen in Brussel op jaarbasis met 3,2 % stijgen.

Alle componenten van het primair inkomen zouden sneller stijgen in Brussel dan op nationaal niveau. Vooral de werknemerslonen vallen daarbij op, met een jaargroei van 3,0 % tussen 2013 en 2019, of 0,3 ppt meer dan op Belgische niveau. De loonmassa van de inwoners van Brussel zou in 2013 en 2014 een gematigde groei moeten laten optekenen (respectievelijk +2,0 % en +1,4 %), in een context van een weinig dynamische arbeidsmarkt, en later sneller groeien. Aangezien de lonen per hoofd in Brussel nauwelijks trager stijgen dan in de rest van het land, zou het verschil in loonstijging in het voordeel van het Brussels Gewest verklaard worden door een sterkere toename van het aantal werknemers dat op het grondgebied van dit gewest woont. De groei van het netto-inkomen uit vermogen van de Brusselse ingezetenen zou eveneens vertragen in 2014 (+2,4 %), maar minder uitgesproken dan op nationaal niveau. Vervolgens zou de groei aantrekken, tot 4,5 % per jaar tussen 2016 en 2019 (0,2 ppt meer dan in het hele land). Tot slot houden de projecties rekening met een stijging van het gemengd inkomen van zelfstandigen en van het exploitatieoverschot van de huishoudens, naar rato van 1,8 % per jaar tussen 2013 en 2019. Dat is een snellere stijging dan in de voorgaande periodes en die bovendien meer aansluit bij het nationaal gemiddelde. Voor de zelfstandigen zou dat verschil eerder het gevolg zijn van een aanzienlijke toename van het aantal zelfstandigen in Brussel dan van een stijging van de gemiddelde bedragen.

De analyse van de secundaire inkomensverdelingsrekening toont de rol aan van de verschillende overdrachts- en solidariteitsmechanismen in de samenstelling van het beschikbaar inkomen.

Aan middelenzijde zou het totaalbedrag van de sociale uitkeringen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aanzienlijk minder snel stijgen dan op nationaal niveau, met gemiddelde percentages van respectievelijk 3,0 % en 3,4 % per jaar in de periode 2013-2019. Het verschil zou vooral groot zijn in de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en voor de pensioenen. Volgens de projectie zouden de Brusselse pensioenuitgaven voor de overheidssector elk jaar met 1,4 % stijgen (dat is 1,1 ppt minder dan in het hele land). In het stelsel voor werknemers uit de privésector zouden de pensioenuitgaven toenemen met 3,3 % per jaar, wat eveneens 1,1 ppt minder is dan het nationaal niveau. Omgekeerd zouden de uitgaven voor de Brusselse werkloosheidsuitkeringen duidelijk sneller toenemen dan in heel België (respectievelijk 1,5 % en 0,5 % per jaar in de projectie). In 2013 zou het Gewest er echter in geslaagd zijn de stijging van de werkloosheidsuitgaven in bedwang te houden, met een groei die twee keer langzamer is dan het nationaal gemiddelde. Toch verwacht men daarna voor het hele land een duidelijk gunstiger evolutie dan voor het Gewest. In 2014 dalen de totale werkloosheidsuitkeringen in België, terwijl die uitgaven verder zouden stijgen in Brussel, zij het in een trager tempo dan vorig jaar.

Dat verschil in het nadeel van Brussel zou nog meer uitgesproken moeten zijn op middellange termijn, omdat de werkloosheidsuitkeringen in de periode 2016-2019 op regionaal niveau met 2,3 % per jaar zou stijgen, tegenover met slechts 0,5 % op nationaal niveau.

Aan de bestedingszijde van de secundaire inkomensverdelingsrekening zou het totaalbedrag van de belastingen per jaar en over de hele projectieperiode met gemiddeld 4,1 % toenemen. Die toename zou versnellen aan het eind van de projectie (4,4 % tussen 2016 en 2019) en het verschil met de verwachte evolutie voor heel België nog lichtjes vergroten. Op dezelfde wijze zou in het tweede deel van de projectie de groei van de sociale bijdragen in Brussel versnellen, met 3,5 % per jaar tussen 2016 en 2019, een percentage dat hoger is dan het nationaal percentage. De evolutie van de fiscale en parafiscale heffingen zou in lijn zijn met de hierboven beschreven evolutie van de primaire inkomens, die er de belangrijkste determinant van zijn.

Gezien die resultaten zou de structuur van de rekening van de Brusselse huishoudens in de komende jaren een aantal veranderingen ondergaan.

Het aandeel van de primaire inkomens in de samenstelling van het beschikbaar inkomen in Brussel zou op middellange termijn groter worden, omwille van de sterkere stijging van de werknemerslonen (dat aandeel zou 1,7 ppt stijgen tussen 2011 en 2019) en van de netto-inkomens uit vermogen (+1,4 ppt). Tegen 2019 zou de loonmassa die de Brusselse werknemers ontvangen goed zijn voor 95 % van het regionaal beschikbaar inkomen, tegenover een aandeel van 15,3 % voor de netto-inkomens uit vermogen. Zoals sinds het begin van de jaren negentig wordt vastgesteld, is het aandeel van de lonen kleiner in Brussel dan in heel België (96,1 % op het einde van de projectie), terwijl het aandeel van de netto-inkomens uit vermogen vrijwel identiek is. Het aandeel van het exploitatieoverschot en van het gemengd inkomen van de zelfstandigen zou in de loop van de projectieperiode dan weer kleiner worden, tot 14,2 % in 2019 (-1,5 ppt in vergelijking met 2011).

In 2011 bedroeg het totaal bedrag van de sociale uitkeringen voor de Brusselse huishoudens 34,1 % van het beschikbaar inkomen in het Gewest en dat aandeel zou met 0,4 ppt toenemen tegen 2019. Toch wegen ze heel wat minder door dan in heel België, waar het aandeel overigens nog meer zou vergroten en over diezelfde periode zou toenemen van 35,5 % tot 37,7 %. Dat zou voornamelijk te wijten zijn aan de bijzondere situatie van Brussel voor wat betreft de pensioenuitgaven. Zo zou het aandeel van de pensioenen uit de werknemersregeling, dat al kleiner is dan het Belgisch gemiddelde, in de projectie slechts licht groeien tot 7,8 % in 2019, terwijl het op nationaal niveau meer zou doorwegen, tot 10,7 % aan het einde van de periode. Het aandeel van de uitgaven bestemd voor de overheidspensioenen is eveneens kleiner in Brussel en zou op middellange termijn nog meer afnemen dan het Belgische percentage (respectievelijk 3,3 % en 4,7 % tegen 2019). Andersom wegen de werkloosheidsuitkeringen in Brussel zwaarder door op het regionaal beschikbaar inkomen (5,2 % in 2011, tegenover 3,2 % voor het hele land). Volgens de projecties zou het aandeel van de uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen in beide gevallen teruglopen op middellange termijn, tot 4,7 % in Brussel in 2019 en tot 2,8 % op nationaal niveau. We wijzen er ook op dat de aandelen van de uitgaven voor het leefloon en de inkomensgarantie voor ouderen groter zouden blijven in Brussel en tijdens de projectie zelfs nog zouden toenemen. Tot slot zouden de belastingen zwaarder doorwegen op het beschikbaar inkomen, met een aandeel tot 22,7 % in 2019, een percentage dat evenwel aanzienlijk lager is dan de raming voor

het hele land (25,5 %). De sociale bijdragen worden eerder verwacht vrijwel te zullen stagneren op middellange termijn, zowel op nationaal als op regionaal niveau.

Tabel 19: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Structuur (in % van het beschikbaar inkomen)			Groeivoeten (%) gemiddelden			
	2003	2011	2019	1999-2005	2006-2012	2013-2019	2016-2019
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	17,7	15,7	14,2	1,3	1,3	1,8	1,7
Beloning van werknemers (D.1)	90,2	93,3	95,0	3,8	4,4	3,0	3,6
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	17,3	13,9	15,3	-1,4	2,2	4,1	4,5
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)							
	125,2	122,9	124,5	2,6	3,7	3,0	3,5
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (D.62)	33,6	34,1	34,5	3,1	3,8	3,0	3,3
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	21,9	20,8	22,7	2,8	2,9	4,1	4,4
Sociale premies (D.61)	34,4	35,3	35,4	3,1	4,4	2,9	3,5
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	2,5	0,8	0,8				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)							
	100,0	100,0	100,0	2,7	3,9	2,8	3,2

5.3.3. Vlaams Gewest

In de periode 2013-2019 zouden de primaire inkomens in Vlaanderen gemiddeld met 2,7 % per jaar stijgen, wat vrijwel identiek is aan de raming voor België. Die groei zou daarmee vertragen ten opzichte van de voorgaande periodes (toen iets boven 3 %). Net als op nationaal niveau zou die vertraging uitsluitend te verklaren zijn door de werknemerslonen, terwijl de andere componenten sneller zouden groeien dan in de voorgaande periode. Zo zou de loonmassa van de Vlaamse werknemers tussen 2013 en 2019 per jaar met 2,6 % toenemen (1,1 ppt minder dan in de periode 2006-2012). Verder zou de geraamde groei voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen van zelfstandigen 1,2 ppt toenemen en jaarlijks gemiddeld 1,8 % bedragen over de projectieperiode. Voor de zelfstandigen zou die evolutie eerder een weerspiegeling zijn van een sterkere stijging van het gemiddeld gemengd inkomen dan van een toename van het aantal zelfstandigen. De netto-inkomens uit vermogen zouden zich herstellen na de slechte resultaten die werden opgetekend na de crisis van 2009. Ze zouden groeien in een tempo van gemiddeld 4,0 % per jaar tussen 2013 en 2019, tegenover 2,5 % tijdens de vorige periode. Voor elk van de belangrijkste componenten van het primair inkomen zou het verschil met België erg klein zijn. Op middellange termijn zou hun groei krachtiger zijn, vooral voor het netto-inkomen uit vermogen (+4,6 % tussen 2016 en 2019) en in mindere mate voor de bezoldigingen van werknemers (+3,1 % per jaar). De groei van het Vlaams primair inkomen zou bijgevolg in de tweede helft van de projectieperiode aantrekken tot gemiddeld 3,2 % in de periode 2016-2019.

De projecties in verband met de secundaire inkomensverdelingsrekening van de huishoudens tonen aan dat het totaalbedrag van de sociale uitkeringen tussen 2013 en 2019 jaarlijks zou stijgen met 3,5 % (+3,4 % voor het land), wat minder sterk is dan vroeger. Merk vooral op dat de pensioenuitgaven voor

alle stelsels samen minder snel zullen stijgen dan vroeger. In de overheidssector zou het bedrag dat wordt uitgekeerd aan in Vlaanderen wonende gepensioneerden stijgen met 2,5 % per jaar in de periode 2013-2019 (-2,7 ppt ten opzichte van de periode 2006-2012). De stijging zou gemiddeld 4,4 % bedragen in het stelsel van de werknemers uit de privésector (-1,0 pp). Ook de rubrieken die minder zwaar doorwegen, zoals de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en de kinderbijslag, zouden diezelfde vertraging kennen. De projecties gaan ervan uit dat de totale werkloosheidsuitkeringen in Vlaanderen jaarlijks met 1,1 % stijgen tegen 2019, een percentage dat hoger ligt dan de nationale raming (+0,5 %). Dat verschil kan voor het grootste deel worden verklaard door de sprong van 7,4 % die in Vlaanderen werd opgetekend in 2014. Op middellange termijn zou de situatie in Vlaanderen op het gebied van werkloosheidsuitgaven aanmerkelijk moeten verbeteren, met in het bijzonder een vrij sterke daling in de twee laatste projectiejaren. In de periode 2016-2019 zouden de werkloosheidsuitkeringen in Vlaanderen elk jaar met gemiddeld 0,1 % dalen (tegenover een stijging van 0,3 % op Belgisch niveau). Daarbij wijzen we erop dat er in de projectie in Vlaanderen één rubriek in de categorieën van sociale uitkeringen sneller zou groeien dan in de voorgaande periode, namelijk de uitkeringen die worden toegekend na een bedrijfssluiting. Die uitgaven zouden gemiddeld 2,3 % toenemen per jaar tussen 2013 en 2019 en zelfs met 3,5 % over de periode 2016-2019. De invloed van de belastingen op het inkomen en vermogen op de inkomens van de Vlaamse huishoudens zouden in de projectie sneller stijgen dan in de voorgaande periode. Zo zouden de fiscale heffingen op het inkomen en vermogen van particulieren jaarlijks met 3,9 % stijgen tussen 2013 en 2019, een ritme dat vergelijkbaar is met het ritme dat wordt verwacht op nationaal niveau. De groei van de sociale bijdragen zou dan weer vertragen tot 2,7 % per jaar over eenzelfde periode, en dat ligt in lijn met de zwakkere groei van de loonmassa in het noorden van het land.

Ten slotte zou het totaal beschikbaar inkomen in het Vlaamse Gewest elk jaar met 2,5 % stijgen in de periode 2013-2019, net onder het nationaal percentage. Het eerste deel van de projectie zou worden gekenmerkt door een matige groei die geleidelijk zou versterken van 1,7 % in 2013 tot 2,7 % in 2015. In de tweede helft zou de groei stabiliseren rond een gemiddelde van 3,1 % op jaarbasis tussen 2016 en 2019.

Door de hierboven beschreven evoluties wijzigt op middellange termijn de structuur van de inkomensrekeningen van de Vlaamse huishoudens licht.

De werknemerslonen vormen het belangrijkste bestanddeel in de samenstelling van het beschikbaar inkomen, met een aandeel van 97,0 % in Vlaanderen in 2011, of 1,1 ppt meer dan het nationaal niveau. Terwijl dit aandeel voor België heel licht zou toenemen, zou het in het Vlaamse Gewest met 0,4 ppt dalen tegen het einde van de projectie. Het aandeel van de andere componenten van het primair inkomen zou evolueren op dezelfde wijze als voor heel België: het exploitatieoverschot van de huishoudens en het gemengd inkomen van de zelfstandigen zou in 2019 in Vlaanderen 1,5 ppt gedaald zijn ten opzichte van 2011, terwijl de netto-inkomens uit vermogen hun relatieve positie zouden versterken (vooral in het tweede deel van de projectieperiode) om te komen tot 16,4 % in 2019. Algemeen genomen zou het aandeel van alle primaire inkomens met 0,4 ppt dalen tussen 2011 en 2019, terwijl het constant zou blijven voor heel België.

In het Vlaamse Gewest wegen de overheidsuitgaven voor sociale uitkeringen heel wat minder zwaar door op het beschikbaar inkomen (33,7 % in 2011) dan in heel België (35,5 %). Volgens de projecties zou het aandeel van die uitgaven in beide gevallen merkbaar toenemen tegen 2019 (respectievelijk +2,4 ppt en +2,2 ppt). Die toename zou voornamelijk kunnen worden verklaard door het fors gestegen aandeel van de pensioenen van het werknemersstelsel, dat op het einde van de projectie voor Vlaanderen 10,9 % van het beschikbaar inkomen zou bedragen (+1,5 ppt ten opzichte van 2011). Het aandeel van het bedrag dat bestemd is voor de pensioenen van de overheidssector zou vrijwel constant blijven gedurende de hele projectieperiode (4,6 % in 2019). In vergelijking met België is het aandeel van de werkloosheidsuitkeringen in Vlaanderen lager. Die uitgaven vertegenwoordigden in 2011 in het Gewest slechts 2,2 % van het beschikbaar inkomen, tegenover 3,2 % op nationaal niveau. Het aandeel van de werkloosheidsuitgaven zou in Vlaanderen met 0,2 ppt dalen tijdens de projectie, terwijl ze 0,4 ppt zou afnemen voor het hele land. Die evolutie hangt samen met de verwachte evolutie van de respectievelijke werkloosheidsgraden (zie hoofdstuk 3). Het aandeel van de uitkeringen sociale voorziening ten gunste van de Vlaamse huishoudens zou in de projectieperiode stagneren op 1,6 %, wat ongeveer 0,5 ppt lager is dan de nationale raming. Ten slotte merken we op dat de fiscale en parafiscale componenten van het beschikbaar inkomen relatief belangrijker zijn voor Vlaanderen dan voor België, wat strookt met het hogere aandeel van de bezoldigingen van werknemers en de netto-inkomens uit vermogen in het noorden van het land. Net als op nationaal niveau zou het aandeel van de belastingen op inkomen en vermogen voor de Vlaamse ingezetenen op middellange termijn duidelijk toenemen, van 24,1 % in 2011 tot 26,2 % in 2019. Wat de sociale bijdragen betreft, verwachten we dat het aandeel relatief stabiel zal blijven op middellange termijn (37,3 % op het einde van de projectie), een trend die ook voor het hele land wordt vastgesteld.

Tabel 20: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest

	Structuur (in % van het beschikbaar inkomen)			Groeivoeten (%) gemiddelden			
	2003	2011	2019	1999-2005	2006-2012	2013-2019	2016-2019
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	19,2	16,3	14,8	2,4	0,6	1,8	1,8
Beloning van werknemers (D.1)	93,4	97,0	96,6	4,0	3,7	2,6	3,1
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	16,4	15,1	16,4	-0,3	2,5	4,0	4,6
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)							
	129,0	128,3	127,9	3,1	3,1	2,7	3,2
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (D.62)	31,0	33,7	36,2	4,1	4,6	3,5	3,6
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	24,0	24,1	26,2	3,9	2,8	3,9	4,1
Sociale premies (D.61)	35,5	37,3	37,3	3,7	4,0	2,7	3,2
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,6	0,6	0,6				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)							
	100,0	100,0	100,0	3,0	3,3	2,7	3,1

5.3.4. Waals Gewest

Volgens de projecties zou het gemiddeld groeitempo van het beschikbaar inkomen van de Waalse huishoudens nauwelijks lager liggen dan dat van de geraamde groei voor België, met een jaargroei van 2,5 % tijdens de periode 2013-2019. Dat cijfer ligt lager dan de prestaties van het gewest in de voorgaande periode. Alleen voor 2013 zien we een groter verschil met de nationale waarde: dat jaar is het beschikbaar inkomen in Wallonië slechts 1,3 % gestegen, terwijl het in het hele land met 1,6 % was gestegen. De groei zou daarna aantrekken om zich te stabiliseren rond gemiddeld 2,9 % per jaar in de periode 2016-2019 (0,2 ppt lager dan het Belgische resultaat).

Het saldo van de primaire inkomens in het Waals Gewest zou ook minder snel evolueren in de huidige projectieperiode dan in de voorgaande periode. Zo zou de groei tussen 2013 en 2019 jaarlijks gemiddeld 2,6 % bedragen (-0,6 ppt tegenover 2006-2012). Dankzij de verwachte heropleving van de economische activiteit, zouden de Waalse primaire inkomens geleidelijk sneller moeten toenemen in 2014 en 2015 om daarna in het tweede deel van de projectie te groeien met een hoger gemiddelde (+3,1 % per jaar in de periode 2016-2019).

Op basis van een geraamde gemiddelde jaargroei van 2,7 % tussen 2013 en 2019, zou de stijging van de bezoldigingen van loontrekkenden die in Wallonië wonen aanzienlijk geringer moeten zijn dan in de voorgaande periode. Na de verwachte vertraging in 2014 zou de situatie moeten verbeteren vanaf 2015, in een context van een duidelijke herneming van de bezoldigde arbeid. Zo gaan de projecties uit van een jaarlijkse stijging van de Waalse loonmassa met 3,1 % tussen 2016 en 2019.

Voor de overige componenten van het primair inkomen verwacht men voor Wallonië dan weer dat die sneller zullen evolueren dan in het verleden: +1,5 % per jaar voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen van zelfstandigen tussen 2013 en 2019 en +3,7 % voor de netto-inkomens uit vermogen. In vergelijking met de vorige periode zou het voor die laatste en voor het gemengd inkomen van de zelfstandigen om een bijzonder forse versnelling gaan. Hun respectievelijke groei zou evenwel lager blijven dan verwacht voor België, zoals vroeger reeds het geval was. Voor het gemengd inkomen zou de stijging uitsluitend het gevolg zijn van een stijging van het gemiddeld bedrag per zelfstandige, in die zin dat het aantal Waalse zelfstandigen gemiddeld heel licht zou afnemen tijdens de projectieperiode. De stijging van de netto-inkomens uit vermogen zou op middellange termijn nog versnellen, omdat ze elk jaar met 4,1 % stijgen tussen 2016 en 2019.

De analyse van de secundaire inkomensverdelingsrekening van de Waalse huishoudens laat ons toe de impact te ramen van de verschillende overdrachts- en solidariteitsmechanismen op de verwachte evolutie van hun beschikbaar inkomen.

Wat de middelen betreft, zou Wallonië een groei van de gezamenlijke sociale uitkeringen noteren van jaarlijks 3,3 % tussen 2013 en 2019, wat net onder het nationaal resultaat ligt en veel lager is dan het gemiddelde van de voorgaande periode (-1,1 ppt). Om die vertraging te verklaren, kan men in het bijzonder verwijzen naar de minder snelle groei van de pensioenen in de overheidssector (+2,7 % per jaar in de periode 2013-2019) en in de zelfstandigenregeling. De projectie geeft ook voor andere rubrieken een tragere evolutie, in het bijzonder voor de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, de kinderbijslag, en voor de uitkeringen die worden toegekend in het kader van bedrijfssluitingen, of ook

de uitgaven voor uitkeringen sociale voorziening (met onder meer de inkomensgarantie voor ouderen en het leefloon). Hier vermelden we vooral de lichte krimp op middellange termijn van het totaalbedrag voor de Waalse werkloosheidsuitkeringen. Die zouden gemiddeld met 0,5 % per jaar dalen in de periode 2013-2019. Na de verwachte stijging van 4,1 % in 2013 zouden de werkloosheidsuitgaven in Wallonië immers opnieuw dalen vanaf 2014 (vanaf 2015 op nationaal niveau), waarbij ze dat jaar met 2,4 % dalen en het jaar daarop zelfs met 4,2 %. Die daling zou minder uitgesproken zijn in het tweede deel van de projectieperiode (-0,2 % per jaar tussen 2016 en 2019, tegenover een stijging van 0,3 % voor België).

Aan bestedingszijde zou de verwachte evolutie van de fiscale en parafiscale heffingen op de Waalse huishoudens gemiddeld nagenoeg gelijk zijn aan de voor België verwachte evolutie. Tussen 2013 en 2019 zouden de belastingen op inkomen en vermogen voor de ingezetenen van het Gewest jaarlijks stijgen met 4,1 %, wat aanzienlijk meer is dan tijdens de vorige periode (+2,8 %). Omgekeerd zouden de sociale premies trager groeien dan in het verleden, in lijn met de geraamde vertraging van de bezoldigingen van de werknemers. Zo zou de groei van de Waalse sociale bijdragen jaarlijks met 2,7 % dalen over de periode 2013-2019, tegenover met 4,2 % tussen 2006 en 2012.

De hierboven vermelde resultaten voor de verschillende aggregaten zouden op middellange termijn inhouden dat de structuur van de inkomensrekeningen van de Waalse huishoudens wijzigingen ondergaat.

Het saldo van de primaire inkomens in Wallonië droeg minder bij tot de vorming van het beschikbaar inkomen dan op nationaal niveau, met een aandeel van 120,3 % in 2012, tegenover 125,4 % voor België. In beide gevallen zou dit aandeel vrijwel onveranderd blijven in de projectieperiode. De verwachting is nochtans dat het aandeel van de bezoldigingen van de Waalse werknemers op middellange termijn zou toenemen tot 95,4 % in 2019 (+0,8 ppt ten opzichte van 2011), terwijl het slechts met 0,2 ppt zou stijgen op Belgisch niveau. Het aandeel van de netto-inkomens uit vermogen zou in de komende jaren eveneens moeten toenemen (12,6 % van het Waals beschikbaar inkomen in 2019), net als op nationaal niveau, maar toch aanzienlijk lager blijven dan de nationale raming (15,2 % in 2019). Tot slot zou het aandeel van het exploitatieoverschot van de huishoudens en van het gemengd inkomen van de zelfstandigen geleidelijk blijven dalen op middellange termijn tot 12,5 % tegen 2019 (-1,7 ppt ten opzichte van 2011).

Voor wat de sociale uitkeringen betreft, zou het totaalbedrag van de uitgaven zwaarder doorwegen op het beschikbaar inkomen van de Walen dan in heel België, met respectievelijk 39,5 % en 35,5 % in 2011. Die aandelen zouden in de projectie sterk stijgen, met 2,4 ppt in Wallonië voor de periode 2011-2019 (+2,2 ppt op nationaal niveau).

Het verschil met het nationale niveau is hoofdzakelijk te zien bij de pensioenen en nog meer bij de werkloosheidsuitkeringen. De bedragen die worden uitgekeerd aan gepensioneerden uit de overheidssector en aan loontrekkenden uit de privésector vertegenwoordigden een groter aandeel van het totale beschikbaar inkomen in Wallonië, met respectievelijke totalen van 5,5 % en 9,7 % in 2011. Het relatieve belang van de pensioenen uit de werknemersregeling zou bovendien sterk stijgen op middellange termijn, tot 11,3 % in 2019 (10,7 % voor België). Het verschil dat in 2011 werd waargenomen voor de werkloosheidsuitgaven valt nog meer op doordat hun aandeel 4,8 % bedroeg

voor het Gewest, tegenover 3,2 % op nationaal niveau. Volgens de projecties krimpt het aandeel van de werkloosheidsuitkeringen echter sterker in Wallonië (3,8 % van het beschikbaar inkomen in 2019), zodat het verschil met het land kleiner wordt. We merken ook op dat in Wallonië de uitgaven voor ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en de uitgaven sociale voorziening (meer bepaald de leeflonen) ook een groter aandeel vertegenwoordigen dan op nationaal niveau.

Tot slot tonen de projecties een toename van het aandeel van de belastingen op inkomen en vermogen voor de Waalse ingezetenen, van 23,1 % in 2011 tot 25,2 % in 2019. Voor het Rijk wordt een soortgelijke evolutie vastgesteld. Het aandeel van de sociale bijdragen zou licht moeten stijgen in Wallonië, terwijl het op nationaal niveau vrijwel gelijk zou blijven, in beide gevallen in lijn met de verwachte evolutie van de bezoldigingen van de werknemers. Tegen 2019 zouden de sociale premies 36,8 % van het Waals beschikbaar inkomen voor hun rekening nemen, zodat het Gewest dan meer in de buurt komt van het geraamde percentage voor België.

Tabel 21: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest

	Structuur (in % van het beschikbaar inkomen)			Groeivoeten (%) gemiddelden			
	2003	2011	2019	1999-2005	2006-2012	2013-2019	2016-2019
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	17,0	14,2	12,5	1,2	0,4	1,5	1,5
Beloning van werknemers (D.1)	89,1	94,5	95,4	4,0	3,9	2,7	3,1
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	13,9	11,5	12,6	-1,1	1,4	3,7	4,1
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	120,0	120,3	120,4	2,9	3,2	2,6	3,1
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (D.62)	36,7	39,5	42,0	3,3	4,4	3,3	3,5
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	22,6	23,1	25,2	3,6	2,8	4,1	4,0
Sociale premies (D.61)	34,1	36,4	36,8	3,5	4,2	2,7	3,3
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,0	0,3	0,3				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	2,7	3,3	2,5	2,9

5.4. Inkomen per hoofd

Om de resultaten van onze projecties in perspectief te plaatsen, is het interessant om de twee grote saldi van de inkomensrekeningen van de huishoudens, uitgedrukt in nominale termen, te bestuderen in verhouding tot de bevolking van elk gewest.

Hierboven stelden we vast dat de verwachte groei van het saldo van de primaire inkomens van de huishoudens in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sneller zou zijn dan in de naburige gewesten. Rekening houdend met de sterkere groei van de Brusselse bevolking over de projectieperiode (zie hoofdstuk 3), zou het verschil met de twee andere gewesten negatief worden wanneer we de bedragen per hoofd vergelijken. Zo zou de groei van het saldo van de primaire inkomens per inwoner over de periode 2013-2019 kleiner zijn in Brussel (2,0 % per jaar) dan in Vlaanderen en Wallonië (telkens 2,2 %). In het tweede deel van de projectieperiode zou de groei in Brussel echter versnellen, waardoor het op gelijke hoogte komt met Wallonië (2,6 % per jaar tussen 2016 en 2019) maar nog altijd licht lager

uitkomt dan Vlaanderen (2,7 %). We merken bovendien op dat het groeitempo van het primaire inkomen per hoofd in het Vlaamse en Waals Gewest in de huidige projectieperiode lager is dan in de twee voorgaande periodes, terwijl zich in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het omgekeerde zou voordoen.

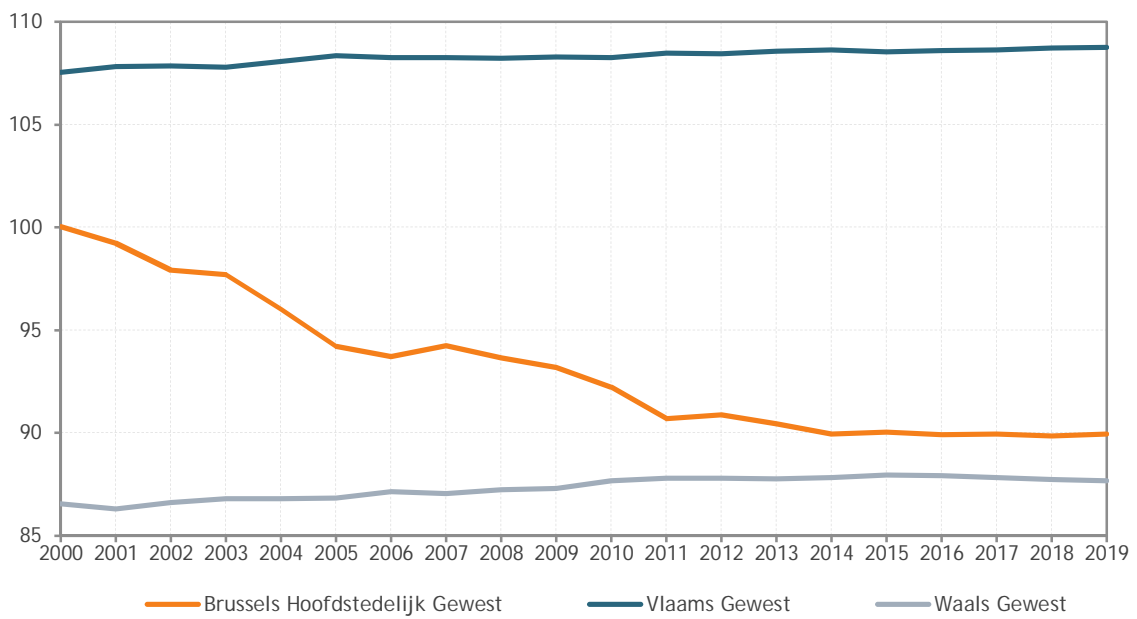
Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou eveneens een negatief groeiverschil voor het beschikbaar inkomen per inwoner kennen ten opzichte van de twee andere gewesten. Tussen 2013 en 2019 zou het beschikbaar inkomen per hoofd in Brussel elk jaar gemiddeld met 1,8 % stijgen, tegenover 2,2 % in Vlaanderen en 2,0 % in Wallonië. Voor die twee laatste gewesten betreft het een merkbare achteruitgang in vergelijking met hun gemiddelde prestaties tijdens de voorgaande periode (2006-2012). Brussel zou ook een vertraging vertonen ten opzichte van vroeger, zij het minder uitgesproken. Op middellange termijn zouden de drie gewesten opnieuw een snellere groei van het beschikbaar inkomen per hoofd kennen, met tussen 2016 en 2019 een stijging van 2,4 % per jaar in Brussel, 2,7 % in Vlaanderen en 2,5 % in Wallonië.

Tabel 22: Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd

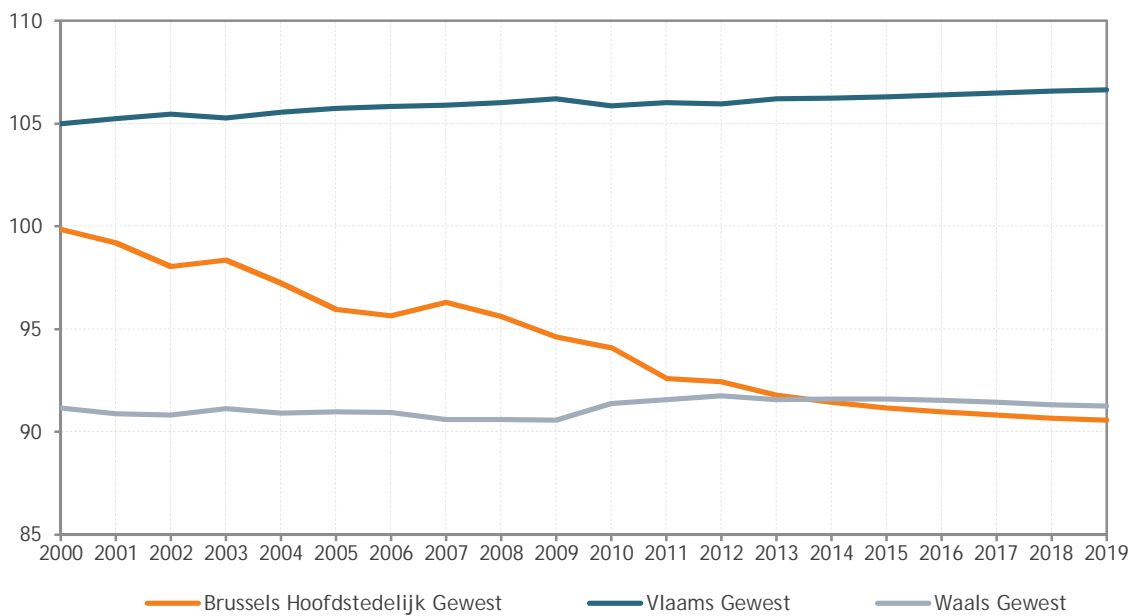
	Bedragen in lopende euro's			Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	2003	2011	2019	1999-2005	2006-2012	2013-2019	2016-2019
1. Saldo primaire inkomens (B.5n)							
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	19011	21143	25005	1,7	1,9	2,0	2,6
Vlaams Gewest	20972	25292	30242	2,8	2,4	2,2	2,7
Waals Gewest	16890	20467	24379	2,6	2,5	2,2	2,6
2. Beschikbaar inkomen (B.6n)							
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15187	17210	20091	1,8	2,0	1,8	2,4
Vlaams Gewest	16255	19707	23653	2,6	2,6	2,2	2,7
Waals Gewest	14071	17017	20243	2,4	2,7	2,0	2,5

Figuur 16 en figuur 17 tonen de evolutie van de twee variabelen van het inkomen per hoofd voor elk gewest in de vorm van een index, met de nationale raming als referentie. Voor Brussel zien we dat de *relatieve* positie van het gewest in termen van beschikbaar inkomen per inwoner verder achteruitgaat in de projectie, en daarmee een ingrijpende trend voortzet die al sinds vele jaren wordt vastgesteld. De dalende trend zou minder uitgesproken zijn dan in het verleden. Er zou zelfs een stabilisatie zijn van de Brusselse curve in termen van primair inkomen. In Wallonië zouden de indicatoren aan het begin en het einde van de projectie vrijwel identiek zijn, wat betekent dat de positie van Wallonië stabiel zou blijven ten opzichte van de nationale waarde. Tot slot zien we dat de Vlaamse positie in termen van beschikbaar inkomen per inwoner licht verbetert, terwijl de curve van het primair inkomen vrijwel niet verandert. Gezien die trends zou het beschikbaar inkomen per inwoner in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf 2014 voor het eerst kleiner zijn dan in Wallonië. Tegen 2019 zou het beschikbaar inkomen per hoofd 20 091 euro bedragen in Brussel, 20 243 euro in Wallonië en 23 653 euro in Vlaanderen.

Figuur 16 Saldo van de primaire inkomens per hoofd, index Rijk = 100

Figuur 17 Saldo van het beschikbaar inkomen per hoofd, index Rijk = 100

6. Overheidsfinanciën

6.1. Inleiding

Dit hoofdstuk geeft de belangrijkste resultaten van de regionale vooruitzichten aangaande de overheidsfinanciën van de gemeenschappen en gewesten. Het maken van die regionale vooruitzichten gebeurt vanuit een bottum-up benadering en vanuit een institutionele invalshoek.

Vooreerst worden in deel 6.2 de vooruitzichten²⁷ voor het geheel van de gemeenschappen en gewesten voorgesteld voor de periode 2012-2019, zoals opgenomen in de nationale Economische Vooruitzichten 2014-2019 van juni 2014. Deze resultaten zijn een aggregatie van de vooruitzichten voor de verschillende deelgebieden.

Deel 6.3 bespreekt de resultaten per deelgebied. De institutionele deelgebieden waarvoor individuele vooruitzichten worden besproken zijn: het Vlaamse Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap), het Waals Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Franse Gemeenschap. De financiën van de Duitstalige Gemeenschap en van de Gemeenschapscommissies (de Vlaamse Gemeenschapscommissie, de Franse Gemeenschapscommissie en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie samen), worden slechts summier belicht, gezien binnen het kader van het HERMREG-project momenteel nog geen gedetailleerde analyse van hun budgettair gedrag werd uitgevoerd. De ramingen zijn gebaseerd op de informatie die beschikbaar was midden mei 2014.

De evolutie van de uitgaven (exclusief de bezoldigingen) op korte termijn (2013 en 2014) is gebaseerd op een vergelijkende analyse van de meest recente opeenvolgende begrotingen²⁸ en de voorlopige realisaties (voor 2013) van de verschillende deelgebieden. De projectie houdt voor 2013 ook rekening met de voorlopige raming van de overheidsrekeningen 2013 van april 2014.

De uitgaven voor bezoldigingen daarentegen berusten niet op begrotingscijfers, maar worden bepaald door de loonindexering, de evolutie van de tewerkstelling, de loonherwaarderingen in het kader van de huidige ondertekende sectorale akkoorden, de loondrift en de groei van de werkgeversbijdragen.

Op middellange termijn (vanaf 2015) berusten de vooruitzichten op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij de trend in de periode 2009-2014, gecorrigeerd voor eenmalige verrichtingen, wordt doorgetrokken tot en met 2019. Wat de inkomsten betreft, worden het merendeel van de overdrachten van de federale overheid berekend op basis van de Bijzondere Financieringswet (BFW). De overige fiscale en niet-fiscale inkomsten evolueren met de inflatie of de economische groei.

---

²⁷ In deze Vooruitzichten zijn de cijfers van de gemeenschappen en gewesten voor 2012 coherent met de Nationale Rekeningen 2012 die gepubliceerd werden in september 2013. In april 2014 heeft het INR beslist om de consolidatieperimeter van de gemeenschappen en gewesten uit te breiden. De impact van de uitbreiding van de perimeter vertaalt zich in de overheidsrekeningen in een aanpassing van de kapitaaloverdrachten aan bedrijven (overige niet sociale overdrachten aan bedrijven) en aan de lagere overheid, die equivalent is aan het vorderingensaldo van de instellingen die door de perimeteruitbreiding met de gemeenschappen en gewesten geconsolideerd worden. Die beslissing van het INR heeft ook zijn invloed op het niveau van de schuld. Om een effect op de impliciete rente van de regionale schuld te vermijden, werden de rentelasten maar vanaf 2013 aangepast. We observeren hierdoor in deze vooruitzichten een breuk in de tijdreeks in 2013 op het niveau van de rentelasten, de niet-sociale overdrachten aan bedrijven en overdrachten aan de lagere overheid.

²⁸ Provisies en onderbenuttingpercentages uit de begrotingen werden niet opgenomen.

De vooruitzichten houden vanaf 2015 rekening met de impact van de hervorming van de Bijzondere Financieringswet en met de overdracht van bevoegdheden, die uitgevoerd werden in het kader van de zesde staatshervorming. De weerhouden hypothese van ongewijzigd beleid op middellangetermijn veronderstelt dat de deelstaten eenzelfde politiek beleid met betrekking tot de overgedragen materies zullen voeren, dan in een scenario zonder staatshervorming. De projectie anticipeert bijgevolg geen wijzigingen in het budgettaire gedrag op het niveau van de deelgebieden. De hypothesen aangaande de impact van de staathervorming op rekening van de gemeenschappen en gewesten wordt besproken in deel 6.2.1.

6.2. Gemeenschappen en gewesten

Vooraleer de vooruitzichten voor het geheel van de gemeenschappen en gewesten worden belicht, wordt kort ingegaan op de staatshervorming en de hypothesen aangaande de impact van de hervorming op de gefedereerde entiteiten.

6.2.1. De staatshervorming

Deze vooruitzichten integreren de zesde staathervorming, waarbij een belangrijk pakket aan bevoegdheden wordt overgedragen van het federaal niveau naar de deelstaten. De voornaamste toegewezen bevoegdheidspakketten situeren zich binnen volgende domeinen:

Op het niveau van de gemeenschappen :

- Gezondheidszorg (residentiële ouderenzorg, hulp aan personen, geestelijke gezondheidszorg, preventie en organisatie van de 1ste lijnszorg)
- Gezinsbijslag (kinderbijslag, adoptiepremie en schoolpremie)
- Justitiehuisen

Op het niveau van de gewesten:

- Arbeidsmarktbeleid (o.a. banenplannen, doelgroepenbeleid, dienstencheques, controle op de beschikbaarheid van werklozen)
- Fiscale uitgaven (o.a. belastingskrediet dienstencheques, belastingsverminderingen m.b.t. renovatie, fiscale aftrek enige woning)
- Overige: verkeersveiligheidsfonds, rampenfonds, grootstedenbeleid enz.

De overgedragen bevoegdheden brengen een belangrijke toename van de inkomsten en uitgaven van de deelstaten met zich mee. De nieuwe uitgaven van de deelstaten zijn voornamelijk primaire finale uitgaven terwijl de nieuwe ontvangsten bestaan uit overdrachten afkomstig van Entiteit I²⁹ en eigen fiscale ontvangsten. De budgettaire middelen voor de voornaamste aan de gemeenschappen en gewesten overgedragen bevoegdheden komen vooral van de federale overheid. Dat geldt ook voor de

---

²⁹ Federale overheid en Sociale Zekerheid

bevoegdheden die vóór de hervorming toebehoorden aan de sociale zekerheid (op het domein van de gezinsbijslag, de werkgeversbijdrageverminderingen, de loonsubsidies en de gezondheidszorg-uitgaven).

Volgens de ESR-boekhoudregels zouden bepaalde overgedragen bevoegdheden verrekend kunnen blijven onder de rekening van de sociale zekerheid. De hier gestelde hypothese bestaat erin dat de uitgaven m.b.t. de overgedragen bevoegdheden verrekend worden als finale uitgaven van de gemeenschappen en de gewesten (behalve de gezinsbijslag, die verrekend wordt als finale uitgaven van de sociale zekerheid). De gefedereerde entiteiten worden dus verondersteld een overdracht voor de gezinsbijslag en voor de werkingskosten van dit regime te doen aan de sociale zekerheid. Hoe de overgedragen uitgaven uiteindelijk verrekend worden, zal worden beslist door het INR en afhankelijk zijn van de administratieve maatregelen die de verschillende betrokken entiteiten zullen nemen om de desbetreffende bevoegdheden uit te oefenen.

Daarnaast moesten er nog andere hypothesen worden gesteld. We hebben verondersteld dat het geheel van de op 1 januari 2013 geïsoleerde geriatriediensten en gespecialiseerde geïsoleerde diensten voor revalidatie en behandeling werden geregionaliseerd. Die integrale regionalisatie zou onmogelijk zijn als sommige van die diensten zich verbinden aan andere structuren. Hierdoor zouden ook de dotaties van de BFW herberekend moeten worden. Zelfs als de overdracht van bevoegdheden hoofdzakelijk gebeurt op 1 juli 2014, wordt die pas in 2015 geboekt in de rekeningen. Het mechanisme voor klimaatresponsabilisering wordt verondersteld geen budgettaire impact te hebben.

De onderstaande tabel geeft de impact van de staatshervorming weer op de ontvangsten, uitgaven en saldi van de gemeenschappen en gewesten (zie ook deel 6.2.2.). De herfinanciering van de Brusselse instellingen en de hervorming van de responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen, die reeds van kracht waren vóór 2015, en de saneringsbijdrage van 250 miljoen euro in 2014 zijn niet in de tabel opgenomen (maar wel in de tabellen van de deelgebieden). De tabel houdt wel rekening met de nieuwe effectieve sociale bijdrage van bepaalde openbare instellingen voor de gezinsbijslag van hun personeel. Vóór de hervorming betaalden die instellingen de gezinsbijslag rechtstreeks aan hun personeel, met verrekening, in ESR, van een toegerekende sociale premie. Die gezinsbijslag zal voortaan worden betaald door de Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers (RKW).

Ter herinnering, het begrip 'ongewijzigd beleid' wordt in de projectie als volgt geïnterpreteerd: de gefedereerde entiteiten worden verondersteld bij de uitoefening van hun nieuwe bevoegdheden de overeenkomstige beleidsmaatregelen en bepalingen voor hun rekening te nemen zoals in een scenario zonder staatshervorming.

Tabel 23: Hypothesen inzake de impact van de staatshervorming op de rekening van de gemeenschappen en de gewesten
in miljoen euro, tenzij anders vermeld

	2015	2016	2017	2018	2019
Ontvangsten	12361	11791	12183	12680	13164
Fiscale en parafiscale ontvangsten	7128	7488	7827	8216	8604
Geregionaliseerde personenbelasting, inclusief fiscale uitgaven	8687	9078	9444	9866	10280
Sociale bijdragen: vermindering voor de doelgroepen	-1558	-1589	-1617	-1650	-1676
Niet-fiscale ontvangsten: verkeersboetes en overige	208	211	214	217	221
Overdrachten binnen de overheid	5393	4468	4527	4642	4745
Van de federale overheid: impact op de dotaties van de BFW	5419	4494	4553	4669	4773
Van de sociale zekerheid: controle op beschikbaarheid	-26	-26	-26	-27	-27
Toegerekende sociale premies: m.b.t. de gezinsbijslag voor het personeel van de gemeenschappen en de gewesten	-369	-377	-385	-395	-406
Uitgaven	13643	14270	14766	15391	15980
Finale primaire uitgaven zonder toegerekende sociale premies	7170	7661	7992	8406	8757
Werkingskosten en investeringen	681	692	703	751	766
Bezoldiging van het overgedragen personeel	180	182	185	190	193
Effectieve sociale bijdrage m.b.t. de gezinsbijslag voor het personeel van de gemeenschappen en de gewesten	368	374	380	390	398
Werkingskosten verbonden aan het beheer van de overgedragen bevoegdheden, het wetenschapsbeleid en andere aankopen van goederen en diensten	133	135	137	172	175
Niet-sociale overdrachten	2096	2173	2249	2326	2397
Dienstencheques en andere tewerkstellingssubsidies	1973	2050	2126	2201	2272
Doorstromingsprogramma's en andere overdrachten aan de bedrijven	65	66	67	67	67
Overdrachten aan de gezinnen: rampenfonds en aanvullend inkomen voor de oudere werklozen	58	57	57	58	59
Sociale uitkeringen	4393	4796	5040	5329	5594
Rusthuizen, geestelijke gezondheidszorg en andere uitgaven voor gezondheidszorg	3951	4344	4575	4849	5098
Loopbaanonderbreking in de openbare sector	146	148	151	154	157
Gezinsbijslag voor het personeel van de gemeenschappen en de gewesten	-369	-377	-385	-395	-406
Bijstandsuitkering voor ouderen, betaald educatief verlof en andere sociale uitkeringen	664	681	699	721	745
Overdrachten binnen de overheid	6841	6953	7060	7205	7367
Aan de sociale zekerheid: financiering van de gezinsbijslag	6630	6737	6839	6977	7134
Aan de lagere overheid: herinschakeling van leefloners	211	216	221	227	233
Rentelasten	0	32	99	176	262
Toegerekende sociale premies: m.b.t. de gezinsbijslag voor het personeel van de gemeenschappen en de gewesten	-369	-377	-385	-395	-406
Primair saldo	-1281	-2447	-2484	-2535	-2553
Vorderingensaldo	-1281	-2479	-2583	-2711	-2816
Vorderingensaldo (in procent van het bbp)	-0,3	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6

Bron: Economische Vooruitzichten 2014-2019, Federaal Planbureau, juni 2014

6.2.2. Evolutie van de ontvangsten en uitgaven

Het vorderingensaldo van de gemeenschappen en gewesten was bijna in evenwicht in 2013 en zou ook in 2014 zo goed als in evenwicht blijven in procent van het bbp (tabel 24). De lastenoverdracht in het kader van de zesde staatshervorming leidt tot een verslechtering van de financiën in 2015 en 2016. Bij ongewijzigd beleid zou het vorderingensaldo echter verbeteren aan het einde van de projectieperiode.

De inkomsten van de gemeenschappen en gewesten stijgen in 2013, maar dalen vervolgens in 2014 in procent van het bbp. Voor 2013 kan de stijging van de ontvangsten toegeschreven worden aan eenmalige factoren inzake successierechten, namelijk de opbrengst van boetes als gevolg van de fiscale regularisatie van 2013 en de in 2012 besliste vermindering met 1 maand van de indieningstermijn voor de verklaring van nalatenschap. De niet-fiscale ontvangsten blijven ongewijzigd in procent van het bbp.

De overdrachten afkomstig van de federale overheid omvatten voornamelijk de in het kader van de BFW overgedragen middelen en de financiering van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten³⁰ (die in 2013 zijn gestegen). De vermindering van de middelen afkomstig van de BFW is het resultaat van de correctie in 2012 voor de onderschatting in 2011 en van een relatief ongunstig prijseffect, aangezien de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (de basis voor de indexering van de overgedragen middelen) lager was dan die van de bbp-deflator. Daarenboven heeft de federale overheid in 2013 een deel van de opbrengst van de veiling van licenties voor mobiele telefonie (72 miljoen euro) doorgestort naar de gemeenschappen.

In 2014 dalen de ontvangsten gevoelig. De middelen afkomstig van de BFW lijden onder de eenmalige bijdrage in de sanering van de openbare financiën van 250 miljoen euro en, net als in 2013, onder een negatief prijseffect. Die daling wordt evenwel afgezwakt door de toepassing van het tweede luik van de herfinanciering van de Brusselse instellingen (117 miljoen euro). Daarenboven draagt het eenmalige karakter van de veiling van licenties voor mobiele telefonie in 2013 ook bij tot de vermindering van de overdrachten afkomstig van de federale overheid. De terugval van de niet-fiscale ontvangsten is in 2014 te wijten aan het niet uitbetalen van het KBC-dividend aan het Vlaamse Gewest. Wat de fiscale ontvangsten betreft, dalen de successierechten, ondersteund door eenmalige factoren in 2013, hoewel ze nog steeds, maar minder dan in 2013, voordeel halen uit de opbrengst van de boetes als gevolg van de fiscale regularisatie van 2013. Die terugloop wordt versterkt door de verlaging van de successierechten op de gezinswoning voor de overlevende echtgenoot die beslist werd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in het Waals Gewest. De vermindering van de fiscale ontvangsten wordt echter beperkt door andere door het Waals Gewest besliste fiscale maatregelen (bv. wijzigingen van de voorwaarden voor verlaagde registratierechten, belasting op windmolens en gsm-masten, etc.).

De voornaamste wijzigingen van de ontvangsten in 2015 kunnen toegeschreven worden aan de zesde staatshervorming (zie deel 6.2.1). Afgezien van die effecten merken we op dat de successierechten

---

³⁰ In ESR worden de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten (uitgezonderd de ION's) verrekend als uitgaven van de gefedereerde entiteiten. Aangezien die pensioenen volgens de Belgische wetgeving voor rekening van de federale overheid zijn (behalve voor de overheidsbedrijven), wordt een overdracht van de federale overheid aan de gemeenschappen en de gewesten beschouwd als financieringsbron voor die pensioenen.

lijden onder de weerslag van de fiscale regularisatie, terwijl de niet-fiscale ontvangsten ondersteund worden door de wederuitbetaling van het KBC-dividend.

De staatshervorming leidt tot een toename van de fiscale en parafiscale ontvangsten (regionalisering van een deel van de personenbelasting en bepaalde socialebijdrageverminderingen), een stijging van de overdrachten van de federale overheid en een groei van de niet-fiscale ontvangsten (geregionaliseerde verkeersboetes). Wat de fiscale ontvangsten betreft, wordt de personenbelasting (vóór het in aanmerking nemen van de aan de gewesten overgedragen bevoegdheden) verondersteld gelijk te zijn aan de vroegere PB-basisdotatie van de gewesten, een deel van de negatieve term van de huidige BFW en 40 % van de overgedragen fiscale uitgaven. We merken op dat de geregionaliseerde fiscale uitgaven, net als de socialebijdrageverminderingen, verrekend worden als negatieve ontvangsten. De stijging van de overdrachten van de federale overheid vloeit voort uit de financiering van het merendeel van de nieuwe bevoegdheden, ondanks het wegvallen van bepaalde overdrachten door de gedeeltelijke regionalisering van de personenbelasting en de vermindering van de overdrachten met 1,25 miljard euro als bijdrage in de sanering van de openbare financiën.

In 2016 is de terugloop van de overdrachten van de federale overheid toe te schrijven aan een bijkomende vermindering van de dotaties van de BFW met 1,25 miljard euro als bijdrage in de sanering van de openbare financiën. Daarna zou de gedeeltelijke koppeling van die dotaties aan de economische groei een matigend effect hebben op de stijging van de overdrachten van de federale overheid die voortvloeit uit de toename van de financiering van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en de gewesten. We merken op dat de gedeeltelijke koppeling aan de economische groei vanaf 2017 wordt versterkt door de Staatshervorming via de bijdrage van de gefedereerde entiteiten in de vergrijzingskost. Bij ongewijzigd beleid neemt de regionale personenbelasting toe op middellange termijn; de geregionaliseerde fiscale bijdragen worden verondersteld minder snel te stijgen dan het bbp, terwijl de belastbare basis van de regionale personenbelasting (of de federale personenbelasting verminderd met de federale fiscale uitgaven) toeneemt in procent van het bbp. Ten slotte leidt de geleidelijke terugbetaling door KBC van de steun die door het Vlaamse Gewest verleend werd tijdens de financiële crisis tot een vermindering van het inkomen uit vermogen op middellange termijn³¹.

---

³¹ De projectie veronderstelt dat er 2016 geen dividend zal worden uitgekeerd.

Tabel 24: Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2015- 2014	2019- 2015
Ontvangsten	15,3	15,4	15,2	18,3	18,0	18,1	18,1	18,2	3,1	-0,1
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2,4	2,5	2,5	4,2	4,2	4,2	4,2	4,3	1,7	0,1
Belasting op het inkomen van gezinnen	-0,0	-0,0	-0,0	2,1	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1	0,1
Sociale werkgeversbijdragen	0,0	0,0	0,0	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	0,0
Overige sociale bijdragen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
Overige belastingen	2,4	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	-0,0	-0,0
Niet fiscale ontvangsten	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,1	-0,1
Verkoop van goederen en diensten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	-0,0
Externe overdrachten	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	-0,0
Inkomen uit vermogen	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0
Overdrachten binnen de overheid	10,4	10,4	10,4	11,8	11,5	11,5	11,5	11,6	1,4	-0,2
Van de federale overheid	10,4	10,3	10,3	11,7	11,5	11,5	11,5	11,5	1,4	-0,2
Van de sociale zekerheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
Van de lagere overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0
Toegerekende sociale premies	1,4	1,4	1,5	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	-0,1	0,1
Uitgaven	15,3	15,4	15,3	18,6	18,5	18,3	18,3	18,3	3,3	-0,3
Finale primaire uitgaven zonder toeger. sociale premies	11,2	11,2	11,0	12,8	12,8	12,7	12,7	12,7	1,7	-0,1
Werkingskosten en investeringen	6,9	7,0	6,9	7,0	6,9	6,8	6,7	6,6	0,1	-0,4
Bezoldigingen	4,6	4,7	4,6	4,7	4,6	4,6	4,5	4,5	0,1	-0,2
Aankopen van goederen en diensten, belast.	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	-0,0	-0,1
Investerings	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,0	-0,0
Niet-sociale overdrachten	1,9	1,8	1,8	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	0,5	0,0
Loonsubsidies	0,1	0,1	0,1	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,0
Overige overdrachten aan bedrijven	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	0,0
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0	-0,0
Overdrachten aan het buitenland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
Sociale uitkeringen	2,4	2,4	2,4	3,5	3,6	3,6	3,7	3,7	1,1	0,2
Pensioenen	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	0,0	0,1
Geneeskundige zorgen	0,8	0,8	0,8	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9	1,0	0,2
Werkloosheid en brugpensioenen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
Gezinsbijslag	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0
Overige	0,2	0,1	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	-0,0
Overdrachten binnen de overheid	2,5	2,6	2,6	4,2	4,2	4,1	4,1	4,0	1,6	-0,2
Aan de federale overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
Aan de sociale zekerheid	0,1	0,1	0,1	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	-0,1
Aan de lagere overheid	2,5	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	0,0	-0,1
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,0	0,0
Toegerekende sociale premies	1,4	1,4	1,5	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	-0,1	0,1
Primair saldo	0,1	0,2	0,2	-0,1	-0,3	-0,1	-0,0	0,1	-0,2	0,1
Vorderingensaldo	-0,0	-0,0	-0,0	-0,3	-0,4	-0,3	-0,2	-0,1	-0,2	0,1

Bron: Economische Vooruitzichten 2014-2019, Federaal Planbureau, juni 2014.

De evolutie van de primaire uitgaven (met uitzondering van de bezoldigingen) in 2013 en 2014 is gebaseerd op een vergelijking van opeenvolgende begrotingen van de gemeenschappen en gewesten en hun voorlopige realisaties 2013³². De projectie houdt ook rekening met de geobserveerde evoluties in de voorlopige raming van overheidsrekeningen 2013 van april 2014.

De stijging van de uitgaven in 2013 (zie tabel 24) is voornamelijk toe te schrijven aan een toename van de overdrachten aan de lagere overheid door de uitbreiding van de perimeter in 2013 waardoor de Waalse overheidsinstelling 'Centre Régional d'Aide aux Communes' (CRAC) volledig geconsolideerd wordt met het Waals Gewest. De finale primaire uitgaven daarentegen blijven zo goed als ongewijzigd in procent van het bbp, ondanks enkele schommelingen op het niveau van de bezoldigingen, pensioenen, de niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's en de overige overdrachten aan bedrijven. De bezoldigingen nemen licht toe in procent van het bbp. Die evolutie is het gevolg van een prijseffect dat veroorzaakt wordt doordat de groei van de bbp-deflator lager is dan de gemiddelde prijsindex van de lonen. De overige overdrachten aan bedrijven lopen terug, voornamelijk door een vooruitschuiving door het Vlaamse Gewest van de jaarlijkse betaling van de subsidies aan de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen naar 2012. Op het niveau van de niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's is er een lichte inkrimping die ondermeer veroorzaakt door een iets restrictiever premiebeleid voor huisvesting, energie en renovatie in het Vlaamse en Waals Gewest.

In 2014 zijn het vooral de bezoldigingen en de investeringen die bijdragen tot de daling van de uitgaven in procent van het bbp. Bij de evolutie van de bezoldigingen spelen naast het prijseffect (groei van de bbp-deflator die hoger is dan de gemiddelde prijsindex van de lonen) ook de besparingsmaatregelen van sommige deelstaten, zoals de versnelling van het efficiëntietraject (daling van het aantal personeelsleden in de administratie) van de Vlaamse overheid. De voorziene verkoop van vaste activa³³ door de drie gewesten en de Franse Gemeenschapscommissie ten belope van ongeveer 175 miljoen in 2014 leidt tot een terugloop van de investeringen.

Voor de periode 2015-2019 berusten de vooruitzichten aangaande de primaire uitgaven (exclusief de bezoldigingen) vooreerst op een hypothese van ongewijzigd beleid waarbij de trend van de voorbije periode 2009-2014, gecorrigeerd voor éénmalige maatregelen, wordt doorgetrokken. Daarnaast worden de bijkomende uitgaven (ongeveer 13 miljard euro) die voortvloeien uit de overdracht van bevoegdheden van entiteit I naar de gemeenschappen en gewesten ingevolge de staathervorming, geïnjecteerd in projectie vanaf 2015.

De totale uitgaven groeien in 2015 met 3,3 % van het bbp (zie tabel 24), hoofdzakelijk door de integratie van de staathervorming. Zowel de primaire finale uitgaven (+1,7 % van het bbp) als de overdrachten

---

³² De cijfers voor 2013 zijn gebaseerd op de economische hergroepering van de voorlopige afsluiting 2013 van de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Waals Gewest, de Franse Gemeenschap en de Vlaamse, Franse en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissies en de Duitstalige Gemeenschap. Voor het jaar 2014 vormt de vergelijking van de oorspronkelijke begrotingen 2013 en 2014 het uitgangspunt, behalve voor de Duitstalige Gemeenschap waar de aangepaste begrotingen 2013 en 2014 worden vergeleken.

³³ Het gaat hier voor het Vlaamse Gewest om een verdere verkoop van gronden aan Aquafin (28 miljoen euro) en een eenmalige verkoop van een gebouw en gronden betreffende de Oostende Oosteroever (40 miljoen). In het Waals Gewest betreft het een punctuele verkoop door SOFICO van een glasvezelnetwerk (65 miljoen euro). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verkoopt een gebouw van Actiris en gronden aan de Gewestelijke Brusselse Ontwikkelingsmaatschappij (30 miljoen euro). In de Franse Gemeenschapscommissie gaat het om verkoop van een gebouw (6 miljoen in 2014 en 2015).

binnen de overheid (+1,6 % van het bbp) nemen fors toe. De toegerekende sociale premies daarentegen nemen af (zie infra). Voor de impact in miljoen euro op de verschillende uitgavenrubrieken verwijzen we naar tabel 24. Op het niveau van de primaire finale uitgaven zijn het vooral de uitgaven voor loonsubsidies (+ 0,5 % van het bbp), de uitgaven voor gezondheidszorg (+1 % van het bbp) en de overige sociale overdrachten (+0,2 % van het bbp) die stijgen in procent van het bbp.

Vanaf 2015 worden de dienstencheques, de activering van de werkloosheidsuitkeringen en de jongerenbonus in de non-profitsector immers toegewezen aan de gewesten. Ze worden toegevoegd aan de reeds bestaande regionale loonsubsidies, met name de Vlaamse loonsubsidie voor oudere werklozen en de Waalse 'prime à l'emploi'.

De uitgaven voor gezondheidszorg, die tot 2014 voornamelijk de uitgaven voor gehandicaptenzorg door de instellingen 'Agence Wallonne pour l'Intégration des Personnes Handicapées' (AWIPH), het 'Vlaamse Agentschap voor Personen met een handicap' (VAPH) en 'Personne Handicapée Autonomie Recherchée' (PHARE) en de uitgaven voor Kind en Gezin, omvatten, worden vanaf 2015 uitgebreid met de uitgaven voor residentiële gezondheidszorg, (o.a. rusthuizen, rust-en verzorgingstehuizen), voor geestelijke gezondheidszorg (psychiatrische verzorgingstehuizen), voor preventie en organisatie van de 1ste lijnszorg (o.a. vaccinatie, screening), en voor hulp aan personen (o.a. mobiliteitshulpmiddelen).

De omvang van de overige sociale overdrachten neemt toe (+0,2 % van het bbp) door de integratie van de toegewezen gewestmateries betaald educatief verlof en de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden (THAB).

Vanaf 2015 wordt de gezinsbijslag overgedragen naar de deelsector 'gemeenschappen en gewesten'. De deelstaten³⁴ staan in voor de financiering van de gezinsbijslag, maar de uitkering aan de gezinnen ressorteert in de projectie bij hypothese onder de sociale zekerheid. Enerzijds nemen door de financiering de overdrachten van de deelstaten aan de sociale zekerheid toe (+1,6 % van het bbp). Anderzijds vallen de gezinsbijslagen van de ambtenaren die voorheen ten laste waren van de gemeenschappen, en in ESR opgenomen waren zowel onder de sociale overdrachten als onder de toegerekende sociale premies³⁵, nu ook binnen het domein van de sociale zekerheid. Hierdoor nemen in 2015 zowel de sociale overdrachten voor gezinsbijslag als de toegerekende sociale premies af. Er is vanaf 2015 echter wel een nieuwe effectieve sociale bijdrage voor de gezinsbijslag van de kinderen van het personeel van bepaalde overheidsinstellingen (zie ook deel 6.2.1).

De staatshervorming brengt tevens een overdracht van personeel teweeg van verschillende geregionaliseerde instellingen zoals de justitiehuisen, waardoor de bezoldigingen in 2015 licht toenemen ten opzichte van 2014. De toename volgt uit de verhoging van de responsabiliseringsbijdrage voor pensioen en de nieuwe effectieve sociale bijdrage voor gezinsbijslag.

In 2016 vindt er nog een laatste bevoegdheidsoverdracht plaats op het vlak van gezondheidszorg. De bouw-, renovatie-en herconditioneringswerken aan ziekenhuisinfrastructuur vallen dan ten laste van

---

³⁴ Vlaamse Gemeenschap, Waals Gewest, Duitstalige Gemeenschap en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

³⁵ De toegerekende sociale premies zijn in ESR95 zowel als uitgave als ontvangst opgenomen.

de deelstaten, waardoor de sociale overdrachten toenemen (+ 0,1 procent van het bbp). De totale uitgaven blijven echter zo goed als ongewijzigd in procent van het bbp.

De weerhouden hypothese van ongewijzigd beleid impliceert enerzijds voor de bestaande bevoegdheden het verderzetten van een vrij restrictief uitgavenbeleid, wat leidt tot een trendmatige daling van de meeste uitgaven in procent van het bbp op middellange termijn, met uitzondering van de pensioenuitgaven en de gezondheidsuitgaven die sneller toenemen dan het bbp. De evolutie van deze beide uitgaven is vooral te wijten aan de vergrijzing. Het verloop van de gezondheidsuitgaven wordt bovendien bepaald door de weerhouden groeihypothese met betrekking tot de uitgaven voor acute en langdurige zorg³⁶. De pensioenen nemen vrij sterk toe tengevolge van de dynamiek van het aantal gepensioneerden, niettegenstaande de invoering van de pensioenbonus (ter vervanging van de leeftijdstoelag) die de toename van de pensioenuitgaven licht afzwakt.

Anderzijds veronderstelt de hypothese van ongewijzigd beleid voor de nieuwe bevoegdheden dat de deelstaten eenzelfde beleid met betrekking tot de overgedragen materies zullen voeren, dan in een scenario zonder staats hervorming.

De uitgaven voor bezoldigingen kennen een lichte daling in procent van het bbp op het einde van de projectieperiode. De werkgelegenheid in het onderwijs neemt ten eerste minder snel toe dan in het voorbije decennium (gemiddelde jaarlijkse groei van 0,4 % over de periode 2016-2019 tegenover 1,3 % over de periode 2003-2013) door de vooropgestelde hypothese van een stabiele omkaderingsgraad. Daarnaast anticipeert de gebruikte methodologie niet op eventuele loonherwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige sectorale akkoorden.

6.2.3. Evolutie van de vorderingensaldi van de verschillende entiteiten

De entiteit 'gemeenschappen en gewesten' zou geconfronteerd worden met een negatief vorderingensaldo over de gehele projectieperiode. Hoewel de integratie van de staats hervorming leidt tot een sterke achteruitgang van de vorderingensaldi van alle deelstaten in 2015, zijn de budgettaire trajecten van de verschillende entiteiten niet identiek zijn (zie tabel 25). Een gedetailleerde analyse van elke entiteit wordt gegeven in de volgende delen. Merk op dat het vorderingensaldo van het geheel van de gemeenschappen en gewesten lichtjes verschillend is van het saldo dat gepubliceerd werd in de nationale Economische Vooruitzichten 2014-2019, gezien de dotaties van de BFW herberekend werden op basis van de regionale verdeling van de personenbelasting zoals vermeld in deze Regionale Vooruitzichten.

---

³⁶ De gemiddelde reële groei van de gezondheidsuitgaven op middellange termijn bedraagt 2,3 %.

Tabel 25: Vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten
in miljoen euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gemeenschappen en gewesten ³⁷	-46	-153	-944	-1739	-1116	-890	-557
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	178	213	219	183	215	260	310
Vlaams Gewest (incl. Vlaamse Gemeenschap)	231	-12	-455	-1049	-650	-544	-377
Waals Gewest	-260	-285	-644	-866	-843	-834	-809
Franse Gemeenschap	-163	-45	-61	13	180	251	351
Duitstalige Gemeenschap	-56	-22	1	2	6	8	12
Gemeenschapscommissies ^a	30	11	8	-8	-9	-19	-31

a. Vlaamse Gemeenschapscommissies, Franse Gemeenschapscommissie en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

6.3. Resultaten per deelgebied

6.3.1. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het vorderingensaldo van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is positief over de hele projectieperiode, dankzij enerzijds een vrij restrictief uitgavenbeleid en de herfinanciering, die werd toegekend in het kader van de zesde staatshervorming, anderzijds.

De gunstige evolutie van het primair saldo in 2014 volgt voornamelijk uit de integratie van het tweede luik van de herfinanciering van de Brusselse Instellingen, waardoor de overdrachten binnen de overheid toenemen met ongeveer 150 miljoen euro. De toename van de overdrachten binnen de overheid wordt welliswaar afgezwakt door de bijdrage in de sanering van ongeveer 18 miljoen euro die Brussel moet leveren. De fiscale en parafiscale ontvangsten, meer bepaald de successierechten, dalen in 2014 als gevolg van de geringere impact van de fiscale regularisatie (37 miljoen euro in 2014 ten opzichte van 55 miljoen euro in 2013), de inkorting met 1 maand van de indieningstermijn (impact van 23 miljoen in 2013) en de vermindering van de successierechten op een enige gezinswoning voor de langstlevende echtgenoot (impact van 10 miljoen euro vanaf 2014).

De integratie van de staatshervorming leidt in 2015 tot een forse stijging van ontvangsten. De toename van de fiscale en parafiscale ontvangsten volgt voornamelijk uit de regionalisering van de personenbelasting, enigszins wat gemilderd door de socialebijdrageverminderingen die, volgens de ESR95-boekhoudregels, in mindering worden geboekt als negatieve ontvangsten. De overdrachten binnen de overheid kennen, ondanks de bijkomende financiering voor de gewestelijke bevoegdheidsoverdrachten, een terugloop door de groeiende bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën en de gedeeltelijke regionalisering van de personenbelasting.

De uitgaven kennen in 2014 een zeer gematigd verloop. De investeringen dalen zelfs. Dit is voornamelijk het gevolg van de verkoop van gebouwen en gronden ten belope van ongeveer 30 miljoen euro. Door overdracht van bevoegdheden stijgen de uitgaven sterk in 2015. We merken hierbij nog op dat de staatshervorming bepaalde bevoegdheden op gebied van gezinsbijslag en

³⁷ Het saldi voor het geheel van de gemeenschappen en gewesten, wijkt af van de som van de saldi van de deeltentiteiten, gezien er een statistische aanpassing werd doorgevoerd tengevolge van de tekortkomingen in de registratie van de overdrachten tussen de verschillende deelstaten.

gezondheidszorg niet toekent aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest maar aan de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. De toename van de uitgaven situeert zich voornamelijk op het niveau van de loonsubsidies (voor ongeveer 230 miljoen euro) door ondermeer de integratie van de dienstencheques, op het niveau van de werkingskosten door de overdracht van personeel en de verhoogde responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen, en binnen de overdrachten aan de lagere overheid die toenemen door de regionalisering van de herinschakeling van leefloners op de arbeidsmarkt (ongeveer 50 miljoen euro).

Op middellange termijn leidt de in de projectie weerhouden hypothese van ongewijzigd beleid tot een licht toenemend verloop van de uitgaven en een stijging van de ontvangsten die ondersteund wordt door de herfinancieringsmodaliteiten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die vastgelegd zijn in het kader van de staatshervorming. De rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kent hierdoor een oplopende vorderingenoverschot. Enkel in 2016 daalt het overschot ietwat door de hogere bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën.

Tabel 26: Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ontvangsten	3613	3750	4198	4230	4334	4468	4601
Fiscale en parafiscale ontvangsten	1542	1527	2119	2200	2280	2368	2455
Belasting op het inkomen van gezinnen	0	0	799	837	874	915	956
Sociale werkgeversbijdragen	0	0	-216	-220	-223	-228	-231
Overige sociale bijdragen	0	0	0	0	0	0	0
Overige belastingen	1542	1527	1535	1582	1630	1681	1730
Niet fiscale ontvangsten	456	456	458	465	471	479	487
Verkoop van goederen en diensten	373	393	382	387	393	399	406
Externe overdrachten	21	21	33	33	34	34	35
Inkomen uit vermogen	63	43	44	44	45	45	46
Overdrachten binnen de overheid	1576	1728	1585	1529	1544	1582	1618
Van de federale overheid	1410	1560	1419	1361	1374	1409	1442
Van de sociale zekerheid	4	4	0	0	0	0	0
Van de lagere overheid	158	159	161	163	166	168	171
Van de gemeenschappen en gewesten	4	5	5	5	5	5	5
Toegerekende sociale bijdragen	39	39	36	37	38	40	41
Uitgaven	3435	3538	3979	4048	4120	4208	4291
Finale primaire uitgaven zonder toegerekende sociale premies	2336	2427	2811	2865	2919	2986	3049
Werkingskosten en investeringen	1711	1730	1830	1856	1881	1917	1948
Bezoldigingen	873	877	905	918	930	951	967
Aankopen van goederen en diensten, belast.	475	529	550	558	566	574	583
Investeringen	363	324	375	380	386	392	398
Niet-sociale overdrachten	503	566	827	851	875	900	926
Loonsubsidies	0	0	235	245	254	263	271
Overige overdrachten aan bedrijven	258	283	297	303	309	316	322
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	244	282	294	302	311	321	331
Overdrachten aan het buitenland	1	1	1	1	1	1	1
Sociale uitkeringen	122	131	154	158	163	169	175
Pensioenen	36	36	37	38	39	41	42
Geneeskundige zorgen	82	90	93	96	100	103	107
Werkloosheid en brugpensioenen	0	0	4	4	4	5	5
Gezinsbijslag	3	3	0	0	0	0	0
Overige	1	1	19	19	20	20	20
Overdrachten binnen de overheid	945	961	1030	1050	1071	1096	1120
Aan de federale overheid	10	20	20	20	21	21	21
Aan de sociale zekerheid	0	0	0	0	0	0	0
Aan de lagere overheid	571	576	638	652	667	684	701
Aan de gemeenschappen en gewesten	363	365	372	377	383	391	398
Rentelasten	116	110	103	96	91	86	81
Toegerekende sociale bijdragen	39	39	36	37	38	40	41
Primair saldo	294	323	321	278	306	347	391
Vorderingsaldo	178	213	219	183	215	260	310

6.3.2. Het Vlaamse Gewest

De rekening van het Vlaamse Gewest, die in 2013 nog een aanzienlijk overschot vertoont, is vanaf 2015 niet meer in evenwicht ingevolge de staatshervorming en dit voor de rest van de projectieperiode. Het tekort bereikt een piek van ongeveer 1 miljard in 2016.

Zoals voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, hebben de in 2013 kortlopende maatregelen, een weerslag op de inkomsten in 2014. De successierechten die in 2013 fors toenamen door enerzijds de inkorting met één maand van de indieningstermijn voor het nalatenschap (éénmalige impact van 82 miljoen euro) en de fiscale regularisatie (impact van 90 miljoen euro in 2013 en 60 miljoen in 2014), lopen in 2014 sterk terug, wat de terugval van de fiscale ontvangstengroei verklaart. Daarnaast ontvangt het Vlaamse Gewest in 2014 geen KBC-dividend (298 miljoen in 2013), waardoor de niet-fiscale ontvangsten (inkomen uit vermogen) beduidend verminderen.

Een geringe uitgavengroei zorgt ervoor dat rekening van het Vlaamse Gewest in 2014 zo goed als in evenwicht is. Vooral de bezoldigingen en de investeringen dragen bij tot de matige evolutie van de uitgaven. Bij de evolutie van de bezoldigingen speelt naast de geringe groei van de prijsindex van de lonen) ook de versnelling van het efficiëntietraject (daling van het aantal personeelsleden in de administratie) van de Vlaamse overheid. De voorziene verkoop van vaste activa zoals de verkoop van gronden aan Aquafin (28 miljoen euro) en een eenmalige verkoop van een gebouw en gronden in Oostende Oosteroever (40 miljoen) leidt tot een terugloop van de investeringen.

Door de bevoegdheidsoverdrachten, nemen de uitgaven in 2015 fors toe, evenals de ontvangsten. De forse stijging van de overdrachten van de federale overheid vloeit voort uit de financiering van de verschillende overgedragen gewest- en gemeenschapsbevoegdheden (zie 6.2.1), ondanks het wegvallen van bepaalde overdrachten door de gedeeltelijke regionalisering van de personenbelasting en de vermindering van de overdrachten met 750 miljoen euro als bijdrage in de sanering van de openbare financiën (die bijdrage loopt op tot 1,5 miljard in 2016). In 2015 kent KBC opnieuw een dividend³⁸ toe aan Vlaanderen, waardoor de niet-fiscale ontvangsten, en meer specifiek het inkomen uit vermogen weer een boost zal krijgen. De toename van de fiscale ontvangsten is volledig toe te schrijven aan de gedeeltelijke regionalisering van de personenbelasting.

---

³⁸ In 2016 wordt er, volgens recente KBC-persberichten, opnieuw geen dividend uitgekeerd. In deze vooruitzichten is er echter nog geen rekening mee gehouden dat de Vlaamse steun aan KBC tegen eind 2017 volledig zou worden terug betaald.

Tabel 27: Rekening van het Vlaamse Gewest
in miljoen euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ontvangsten	34378	34653	42976	43668	45248	46884	48539
Fiscale en parafiscale ontvangsten	5475	5491	10305	10710	11103	11546	11976
Belasting op het inkomen van gezinnen	0	0	5412	5656	5885	6150	6406
Sociale werkgeversbijdragen	30	30	-675	-691	-704	-719	-730
Overige sociale bijdragen	11	11	11	11	12	12	12
Overige belastingen	5434	5449	5556	5733	5910	6103	6289
Niet fiscale ontvangsten	2324	2034	2392	2242	2402	2411	2420
Verkoop van goederen en diensten	1494	1521	1532	1554	1577	1602	1628
Externe overdrachten	342	344	494	500	506	513	519
Inkomen uit vermogen	489	168	367	188	319	296	272
Overdrachten binnen de overheid	23189	23637	26926	27221	28126	29127	30150
Van de federale overheid	23096	23544	26842	27136	28039	29039	30061
Van de sociale zekerheid	34	34	24	24	25	25	26
Van de lagere overheid	56	56	57	57	58	59	59
Van de gemeenschappen en gewesten	4	4	4	4	4	4	4
Toegerekende sociale bijdragen	3390	3491	3352	3494	3617	3800	3993
Uitgaven	34146	34665	43431	44716	45897	47427	48916
Finale primaire uitgaven zonder toegerekende sociale premies	25410	25802	30950	31915	32782	33899	34959
Werkingskosten en investeringen	15743	15910	16729	17007	17289	17700	18053
Bezoldigingen	10439	10563	11181	11377	11574	11875	12134
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	3625	3684	3789	3843	3900	3979	4043
Investeringen	1679	1663	1759	1787	1815	1846	1876
Niet-sociale overdrachten	3606	3665	5022	5210	5405	5610	5821
Loonsubsidies	261	267	1426	1481	1535	1588	1638
Overige overdrachten aan bedrijven	1574	1587	1691	1767	1847	1933	2024
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	1678	1718	1811	1867	1926	1991	2059
Overdrachten aan het buitenland	92	93	94	95	97	98	100
Sociale uitkeringen	6061	6228	9200	9699	10089	10588	11084
Pensioenen	3235	3335	3484	3637	3769	3962	4165
Geneeskundige zorgen	2261	2313	4777	5101	5334	5613	5876
Werkloosheid en brugpensioenen	0	0	103	104	106	108	111
Gezinsbijslag	201	203	0	0	0	0	0
Overige	364	376	836	857	879	905	932
Overdrachten binnen de overheid	5190	5263	9028	9203	9373	9592	9817
Aan de federale overheid	6	6	6	6	6	6	7
Aan de sociale zekerheid	221	222	3801	3860	3916	3992	4078
Aan de lagere overheid	4888	4990	5176	5292	5406	5546	5685
Aan de gemeenschappen en gewesten	75	44	45	45	46	47	47
Rentelasten	156	109	101	104	125	137	147
Toegerekende sociale bijdragen	3390	3491	3352	3494	3617	3800	3993
Primair saldo	388	97	-354	-945	-525	-407	-230
Vorderingensaldo	231	-12	-455	-1049	-650	-544	-377

Op het niveau van de uitgaven, is de stijging het sterkste bij de overdrachten binnen de overheid. Enerzijds is er de nieuwe overdracht aan de lagere overheid voor de financiering van de herinschakeling van leefloners op de arbeidsmarkt (ongeveer 90 miljoen euro), anderzijds gaat het om de forse toename van de overdrachten aan de sociale zekerheid (ongeveer 3,5 miljard euro). Vanaf 2015 wordt de gezinsbijslag voor de Vlaamse gezinnen immers overgedragen naar de Vlaamse Gemeenschap. De Vlaamse Gemeenschap staat dan in voor de financiering van de gezinsbijslag. De uitkering aan de gezinnen blijft volgens de hypothese in het kader van HERMREG onder de sociale zekerheid vallen. Ter herinnering, merken we op dat de gezinsbijslagen van de ambtenaren die voorheen ten laste waren van de Vlaamse Gemeenschap, en in ESR opgenomen waren zowel onder de sociale overdrachten als onder de toegerekende sociale premies³⁹, nu ook binnen het domein van de sociale zekerheid vallen. Hierdoor nemen in 2015 zowel de sociale uitkeringen voor gezinsbijslag als de toegerekende sociale premies af. Er is echter, vanaf 2015, een nieuwe effectieve sociale bijdrage voor de gezinsbijslag van de kinderen van het personeel van bepaalde overheidsinstellingen, en die wordt opgenomen onder de rubriek van de uitgaven voor bezoldigingen, die hierdoor fors stijgen. Tot de stijging van de bezoldigingen in 2015 dragen ook nog de verhoogde responsabiliseringsbijdrage en de overdracht van personeel door de regionalisering van enkele instellingen bij. De totale impact van deze drie laatste factoren op de bezoldigingen bedraagt ongeveer 380 miljoen euro.

Naast de sociale uitkeringen voor gezinsbijslag, die wegvallen vanaf 2015, nemen alle andere sociale uitkeringen toe. De sociale uitkeringen voor gezondheidszorg zullen een stijging van meer dan 2 miljard kennen tengevolge van de overdracht van de bevoegdheden betreffende rust-en verzorgingstehuizen, geestelijke gezondheidszorg en een gedeelte van de eerste lijnszorg en preventie. De sociale uitkeringen voor werkloosheid en brugpensioenen vermeerderen door de overdracht van de loopbaanonderbreking in de openbare sector terwijl de omvang van de overige sociale uitkeringen toeneemt door de integratie van het betaald educatief verlof en de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden (THAB).

De overdracht van de bevoegdheden op het vlak van arbeidsmarktbeleid, zoals de dienstencheques, de activering van de werkloosheidsuitkeringen en de jongerenbonus in de non-profitsector doen de loonsubsidies toenemen met meer dan 1 miljard euro.

De evolutie van de Vlaamse overheidsfinanciën op middellange termijn berust op de hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij het beleid van de jongste jaren wordt aangehouden en men niet anticipeert op een eventuele beleidsmaatregelen aangaande de nieuwe bevoegdheden. In 2016 integreert de projectie een bevoegdheidsoverdracht op het vlak van gezondheidszorg waarbij de bouw-, renovatie-en herconditioneringswerken van de Vlaamse ziekenhuisinfrastructuren ten laste vallen van de Vlaamse Gemeenschap. Deze vooruitzichten houden nog geen rekening met een eventuele herklassificatie van PPS-constructies, zoals de bouw en renovatie van scholen en de uitbreiding van het tramnet.

---

³⁹ De toegerekende sociale premies zijn in ESR95 zowel als uitgave als ontvangst opgenomen.

6.3.3. Het Waals Gewest

De rekening van het Waals Gewest vertoont een tekort van ongeveer 250 miljoen euro in 2013. Dit tekort is hoofdzakelijk te wijten aan de gevolgen van de uitbreiding van de consolidatieperimeter, beslist door het INR in 2013. Op het moment van de afsluiting van deze Vooruitzichten, was er nog geen informatie bekend over de budgettaire impact van deze perimeteruitbreiding voor 2014 en de volgende jaren (enkel de initiële begroting 2014, gestemd eind 2013, was beschikbaar). Daarom hebben we geopteerd voor de voorzichtige hypothese waarbij de impact van 2013 behouden werd voor de rest van de periode.

De zwakke evolutie van de ontvangsten en uitgaven in 2014 leidt tot een stabilisatie van het vorderingensaldo. De toename van de overdrachten van de BFW (inbegrepen in de overdrachten van de federale overheid) is bescheiden door de zwakke inflatie en door de vermindering van de dotaties tengevolge van de bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën (53 miljoen euro). Op het niveau van de fiscale ontvangsten, merken we op dat de successierechten ten opzichte van 2013 een terugval kennen door de vermindering van de opbrengst van de boetes volgend uit de fiscale regularisatie, door de weerslag van de vermindering met 1 maand van de indieningstermijn bij nalatenschap (die beslist werd in 2012) en door de vermindering van de successierechten op een gezinswoning voor de overlevende echtgenoot. De fiscale maatregelen met betrekking tot de overige belastingen (bv. wijzigingen van de voorwaarden voor verlaagde registratierechten, belasting op windmolens en gsm-masten, etc) maken het mogelijk om die terugloop van de successierechten te compenseren.

Op het niveau van de uitgaven, noteren we een daling van de investeringen door de verkoop van een glasvezelnetwerk en een vermindering van de uitgaven voor bezoldigingen tengevolge van het beleid om de personen die de Waalse publieke sector verlaten niet meer te vervangen. De weerslag van de betaling van de uitzonderlijke dotatie van 8 miljoen euro aan de Franse Gemeenschap in 2013 beperkt ietwat de stijging van de overdrachten aan de overige deelsectoren van de overheid, in het bijzonder aan het gemeentefonds.

Tabel 28: Rekening van het Waals Gewest
in miljoen euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ontvangsten	7540	7583	11712	11827	12152	12521	12906
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2631	2652	4498	4680	4853	5046	5239
Belasting op het inkomen van gezinnen	0	0	2476	2585	2685	2801	2918
Sociale werkgeversbijdragen	0	0	-638	-648	-658	-671	-682
Overige sociale bijdragen	0	0	0	0	0	0	0
Overige belastingen	2631	2652	2660	2744	2826	2916	3003
Niet fiscale ontvangsten	394	385	432	439	445	452	459
Verkoop van goederen en diensten	244	245	251	255	259	263	267
Externe overdrachten	95	83	124	126	128	130	132
Inkomen uit vermogen	56	57	57	58	59	60	61
Overdrachten binnen de overheid	4388	4416	6665	6589	6730	6892	7072
Van de federale overheid	3997	4027	2855	2671	2713	2775	2845
Van de sociale zekerheid	12	12	0	0	0	0	0
Van de lagere overheid	0	0	0	0	0	0	0
Van de gemeenschappen en gewesten	379	377	3810	3918	4016	4117	4227
Toegerekende sociale premies	126	130	116	120	124	130	136
Uitgaven	7800	7868	12355	12694	12995	13354	13715
Finale primaire uitgaven zonder toegerekende sociale premies	4867	4923	7098	7349	7552	7789	8017
Werkingskosten en investeringen	2525	2497	2693	2733	2773	2827	2875
Bezoldigingen	1201	1190	1272	1291	1310	1340	1365
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	955	973	1016	1030	1044	1060	1076
Investerings	370	334	405	412	419	426	434
Niet-sociale overdrachten	1651	1722	2384	2449	2517	2589	2662
Loonsubsidies	172	174	764	791	818	846	872
Overige overdrachten aan bedrijven	596	633	659	668	678	689	701
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	879	911	957	986	1016	1050	1085
Overdrachten aan het buitenland	4	4	4	4	4	4	4
Sociale uitkeringen	690	704	2022	2167	2262	2373	2480
Pensioenen	111	114	120	124	129	135	142
Geneeskundige zorgen	443	451	1590	1724	1807	1904	1996
Werkloosheid en brugpensioenen	0	0	26	27	27	27	28
Gezinsbijslag	15	15	0	0	0	0	0
Overige	122	123	286	292	298	306	314
Overdrachten binnen de overheid	2453	2464	4792	4862	4932	5018	5111
Aan de federale overheid	1	1	1	1	1	1	1
Aan de sociale zekerheid	0	0	2226	2259	2289	2332	2381
Aan de lagere overheid	2282	2300	2400	2435	2472	2512	2554
Aan de gemeenschappen en gewesten	169	163	165	168	170	173	176
Rentelasten	354	351	350	362	387	417	451
Toegerekende sociale premies	126	130	116	120	124	130	136
Primair saldo	94	66	-294	-504	-456	-417	-358
Vorderingensaldo	-260	-285	-644	-866	-843	-834	-809

De zesde staats hervorming en de akkoorden tussen de Franstalige entiteiten (aangaande de overdrachten van bevoegdheden op het domein van gezinsbijslag en gezondheidszorg van de Franse Gemeenschap naar het Waals Gewest (en naar de Franse Gemeenschapscommissies)) wijzigen de rekening van het Waals Gewest op een substantiële wijze. De regionalisering van een gedeelte van de personenbelastingen en de aan het Waals Gewest toegekende socialebijdrageverminderingen doen de fiscale ontvangsten toenemen. Ondanks de financiering van de nieuwe bevoegdheden, nemen de overdrachten vanwege de federale overheid af door de bijdrage in de sanering en de vervanging van een deel van de overdrachten door een regionale personenbelasting. De financiering van de akkoorden tussen de Franstalige entiteiten gebeurt via een stijging van de overdrachten vanwege de Franse Gemeenschap. In totaal nemen de ontvangsten toe met 4 miljard euro. De stijging van de uitgaven, die zich hoofdzakelijk voordoet op het niveau van de loonsubsidies, de uitgaven voor gezondheidszorg en de overdrachten aan de sociale zekerheid brengt een gevoelige achteruitgang van de Waalse overheidsfinanciën teweeg. Deze verslechtering is ook het gevolg van de weerslag van de eenmalige maatregelen van 2014. In 2016, bij ongewijzigd beleid, neemt het tekort nog verder toe door een nieuwe vermindering van de ontvangen overdrachten, te wijten aan de bijdrage in sanering. Niettegenstaande vermindert vanaf 2017 het tekort van het Waals Gewest zeer langzaam bij ongewijzigd beleid en bedraagt zo in ongeveer 800 miljoen euro.

6.3.4. De Franse Gemeenschap

De rekening van de Franse Gemeenschap vertoont een tekort van ongeveer 160 miljoen euro in 2013. Die quasi-stabilisatie van het vorderingstekort ten opzichte van 2012, is gedeeltelijk het gevolg van gunstige niet-recurrente factoren, zoals de storting door de federale overheid van een deel van de veilingopbrengst van licenties voor mobiele telefonie (28 miljoen euro) en de uitzonderlijke dotatie vanwege het Waals Gewest (8 miljoen euro). Niettegenstaande de weerslag van deze elementen en de vermindering van de dotaties krachtens de BFW ten gevolge van de bijdrage in de sanering (25 miljoen euro), verbetert het vorderingensaldo beduidend in 2014. Die verbetering is, naast de maatregelen van de initiële begroting 2014, ook het gevolg van een gunstig prijseffect. De weerhouden inflatieparameter ter bepaling van de door de BFW toegewezen middelen, die de belangrijkste inkomstenbron vormen voor de Franse Gemeenschap, overschrijdt de prijsindex van de belangrijkste uitgavencategoriën, met name de bezoldigingen en de overdrachten aan de lagere overheid voor het gesubsidieerd onderwijs

Hoewel de staats hervorming en de onderlinge akkoorden tussen de Franstalige deelentiteiten, de uitgaven en ontvangsten in 2015 sterk de hoogte indrijven, hebben ze weinig effect op finale primaire uitgaven en het vorderingensaldo. De Franse Gemeenschap heeft het merendeel van de aan haar toegewezen bevoegdheden overgedragen aan het Waals Gewest en aan de Franse Gemeenschapscommissie (gezinsbijslag, een belangrijk deel van de gezondheidszorgen, ...). Hierdoor doen er zich voor de Franse Gemeenschap enkele belangrijke wijzigingen voor op het niveau van de overdrachten binnen de overheid. De overdrachten van de federale overheid stijgen om de 'in theorie' toegewezen bevoegdheden te financieren. Hiermee financiert de Franse Gemeenschap de overdrachten voor de overgedragen materies aan het Waals Gewest en Franse Gemeenschapscommissie. Ter herinnering, de toename van de bezoldigingen in 2015 vloeit gedeeltelijk voort uit de verhoging van de responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen en uit de nieuwe effectieve sociale bijdrage voor de gezinsbijslag.

Tabel 29: Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljoen euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ontvangsten	13735	14066	17953	18476	19101	19781	20468
Fiscale en parafiscale ontvangsten	1	1	1	1	1	1	1
Niet fiscale ontvangsten	793	800	809	820	831	843	856
Verkoop van goederen en diensten	672	677	685	695	705	717	728
Externe overdrachten	113	114	115	116	117	118	119
Inkomen uit vermogen	8	8	8	9	9	9	9
Overdrachten binnen de overheid	10982	11249	15215	15649	16176	16724	17270
Van de federale overheid	10820	11095	15057	15489	16013	16559	17102
Van de sociale zekerheid	14	14	16	16	16	17	17
Van de lagere overheid	2	2	2	2	2	2	2
Van de gemeenschappen en gewesten	145	138	140	142	144	146	149
Toegerekende sociale premies	1958	2016	1928	2006	2093	2212	2340
Uitgaven	13897	14111	18013	18464	18921	19529	20117
Finale primaire uitgaven zonder toegerekende sociale premies	9319	9467	9882	10118	10360	10699	11009
Werkingskosten en investeringen	6412	6469	6845	6965	7086	7266	7409
Bezoldigingen	5147	5198	5538	5640	5741	5887	6008
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	1069	1073	1105	1121	1137	1169	1187
Investeringen	196	198	201	204	207	211	214
Niet-sociale overdrachten	747	774	774	792	812	832	853
Overige overdrachten aan bedrijven	103	116	108	108	109	110	111
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	643	658	666	683	702	721	742
Sociale uitkeringen	2161	2224	2263	2360	2463	2600	2747
Pensioenen	1826	1882	1984	2068	2161	2286	2421
Geneeskundige zorgen	129	133	192	203	211	221	232
Werkloosheid en brugpensioenen	0	0	12	12	12	13	13
Gezinsbijslag	132	134	0	0	0	0	0
Overige	74	75	76	77	78	79	81
Overdrachten binnen de overheid	2444	2454	6035	6174	6307	6463	6620
Aan de lagere overheid	1952	1965	2005	2036	2068	2124	2170
Aan de gemeenschappen en gewesten	492	489	4030	4139	4239	4340	4451
Rentelasten	176	175	169	165	162	155	147
Toegerekende sociale premies	1958	2016	1928	2006	2093	2212	2340
Primair saldo	14	130	108	178	341	407	498
Vorderingensaldo	-163	-45	-61	13	180	251	351

De lichter achteruitgang van het vorderingensaldo in 2015 is te wijten aan de impact van de bijdrage in sanering op de ontvangen dotaties krachtens de BFW. De dynamiek van de uitgaven aangaande de huidige bevoegdheden van de Franse Gemeenschap, die het geobserveerd restrictief gedrag over de periode 2009-2014 extrapoleert, laat evenwel toe om de achteruitgang van het vorderingensaldo te beperken. Bij ongewijzigd beleid, zou de rekening van de Franse Gemeenschap terug in evenwicht zijn in 2016 en een overschot vertonen de daaropvolgende jaren. De impact van de staatshervorming op de budgettaire koers is vrij beperkt, behalve in 2016 waar er een bijkomende bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën wordt gevraagd.

6.3.5. De Duitstalige Gemeenschap en de Gemeenschapscommissies

De staatshervorming en de akkoorden tussen de Franstalige deelentiteiten dragen een hele reeks van bevoegdheden, voornamelijk op het domein van de gezinsbijslag en de gezondheidszorg, over aan de Duitstalige Gemeenschap en de Gemeenschapscommissies (hoofdzakelijk aan de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie). De onderstaande tabellen geven een zeer beknopte versie van de rekening van de Duitstalige Gemeenschap en van de geconsolideerde rekening van de drie Gemeenschapscommissies (Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Vlaamse Gemeenschapscommissies en Franse Gemeenschapscommissie).

De Duitstalige Gemeenschap kampt met een tekort in het begin van de periode ten gevolge van de realisatie van een investeringsplan. In 2015 zou de rekening van de Duitstalige Gemeenschap in evenwicht zijn ondanks de vermindering van de dotaties tengevolge de bijdrage in sanering van de overheidsfinanciën. Bij ongewijzigd beleid, zou er op middellange termijn jaarlijks een overschot geboekt worden.

Tabel 30: Rekening van de Duitstalige Gemeenschap
in miljoen euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ontvangsten	252	257	319	328	339	350	362
Uitgaven, waaronder:	308	279	319	326	333	342	350
Uitgaven voor gezondheidszorg	0	0	22	24	26	27	29
Overdrachten aan de sociale zekerheid	0	0	34	35	35	36	36
Vorderingensaldo	-56	-22	1	2	6	8	12

De rekening van de Gemeenschapscommissies, die in evenwicht is in het begin van de projectieperiode, wordt deficitair vanaf 2016. Dit tekort is het resultaat van de impact van de bijdrage in de sanering op de ontvangen dotaties en van de dynamiek van de gezondheidszorguitgaven in deze projectie (ook voor de bevoegdheden van de Franse Gemeenschapscommissie van vóór de staatshervorming). Merk op dat de BFW en de akkoorden tussen de Franstalige deelentiteiten een aanpassing van de financiële stromen voorzien met betrekking tot de gezondheidszorgbevoegdheden voor de Vlaamse en Franse Gemeenschap, en voor de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie, indien sommige instellingen op het Brusselse grondgebied tussen 2013 en 2015 zouden gaan behoren tot een andere gemeenschap of gemeenschapscommissie. Zulke aanpassing zou de budgettaire vooruitzichten van die entiteiten wijzigen.

Tabel 31: Rekening van de Gemeenschapscommissies
in miljoen euro

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ontvangsten	647	631	1843	1896	1947	2001	2054
Uitgaven, waaronder:	617	620	1834	1904	1956	2020	2084
Uitgaven voor gezondheidszorg	155	161	543	582	608	640	670
Overdrachten aan de sociale zekerheid	0	0	794	812	831	853	878
Vorderingensaldo	30	11	8	-8	-9	-19	-31

7. Energieverbruik en broeikasgasemissies

7.1. Methodologie

Het model HERMREG omvat een module die de regionale evolutie van het energieverbruik en van de broeikasgasemissies berekent. De resultaten van deze module worden hieronder voorgesteld.

De evolutie van de energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend door emissiecoëfficiënten⁴⁰ toe te passen op het geregionaliseerd energieverbruik. De evolutie van het regionaal energieverbruik werd bekomen op basis van de methodologie beschreven in Bracke en Vandille (2005). Hierbij werd gewerkt met een regionale verdeelsleutel voor 2001 en werd de verdere evolutie berekend op basis van de veronderstelling dat er geen regionale verschillen zijn voor de evolutie van de energie-intensiteit⁴¹ per bedrijfstak en energiedrager en voor de evolutie van de energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager. De resultaten voor 2012 werden vergeleken met de voorlopige regionale energiebalansen van 2012. Om tot een realistischer resultaat te komen werden voor de elektriciteitssector, voor transport en voor de industrie de verdeelsleutels licht aangepast op basis van de informatie uit deze energiebalansen. De evolutie van de niet-energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend op basis van een sharing-out methode waarbij de aandelen die gebruikt werden voor de uitsplitsing van de nationale evolutie constant werden gehouden en gelijk zijn aan de aandelen in de emissie-inventaris van 2012.

7.2. Context

België heeft zich ertoe verbonden in het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 ten opzichte van het niveau van het referentiejaar⁴². Dit stemt overeen met een toegewezen hoeveelheid van gemiddeld 134,8 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. De verdeelsleutel voor de inspanningen die de drie gewesten en de federale overheid moesten leveren om de doelstelling te behalen, werd vastgelegd in het akkoord van het Overlegcomité over de verdeling van de nationale lasten in 2004. Het Waals Gewest moest zijn uitstoot in vergelijking met 1990 met 7,5 % verminderen, het Vlaamse Gewest met 5,2 % en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest mocht zijn emissies laten stijgen met 3,4 %. Er werden dus meer emissierechten toegekend aan de gewesten dan België gekregen heeft onder het Kyoto-Protocol. Om dit verschil te compenseren, zou de federale overheid een pakket emissierechten aankopen op de internationale markt.

---

⁴⁰ De emissiefactoren voor de uitstoot van CO₂ zijn productgebonden en voor de verschillende regio's, bedrijfstakken en de gezinnen identiek. De emissiefactoren voor CH₄ en N₂O zijn impliciete emissiefactoren berekend door de emissies per bedrijfstak en van de gezinnen te delen door het overeenkomstig energieverbruik. De waarde bekomen voor 2012 wordt gebruikt als impliciete emissiefactor voor de projectieperiode. Die emissiefactoren kunnen verschillend zijn voor de verschillende regio's.

⁴¹ De energie-intensiteit per bedrijfstak en energiedrager is de verhouding van het energieverbruik per bedrijfstak en energiedrager t.o.v. de toegevoegde waarde per bedrijfstak. De energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager wordt gedefinieerd als het energieverbruik van de gezinnen per energiedrager t.o.v. het beschikbaar inkomen van de gezinnen.

⁴² 1990 is het referentiejaar voor alle broeikasgassen, behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het referentiejaar 1995.

Tegen 2020 heeft Europa een aantal nieuwe doelstellingen vastgelegd. De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %. De emissiereductie zal tegen 2020 oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt.

De voorop gestelde daling met 20 % van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)⁴³ en de sectoren die niet onder het systeem vallen (niet-ETS-sectoren)⁴⁴. Voor de broeikasgasemissies afkomstig van de ETS-sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling. Die uitstoot moet tegen 2020 op Europees niveau dalen met 21 % t.o.v. 2005. Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de ETS. Voor die niet-ETS-sectoren wordt tegen 2020 gestreefd naar een emissiereductie van 10 % ten opzichte van 2005 voor de EU in haar geheel. De Commissie heeft voor elke lidstaat een specifieke doelstelling gedefinieerd. Voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 van -15 % t.o.v. 2005 overeengekomen. Er is nog geen politieke beslissing genomen omtrent de regionale verdeling van het nationale objectief tegen 2020 voor de niet-ETS-sectoren.

7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies⁴⁵

In de volgende punten worden de resultaten van de regionale verdeling van de nationale projectie van de broeikasgasemissies die berekend werden m.b.v. het HERMES- en het HERMREG-model, besproken. Voorliggende regionale projectie kan echter verschillen van andere regionale projecties berekend door de gewesten omwille van technische redenen (verschillen in modellering en hypothesen).

7.3.1. Rijk

In 2012 daalden de broeikasgasemissies met 3,2 % mede door de zwakke economische activiteit. Het niveau van de uitstoot in 2012 bleef ver onder het niveau van 2008, namelijk 116,3 Mt CO₂-equivalenten in 2012 tegen 135,9 Mt CO₂-equivalenten in 2008. Vervolgens zouden de emissies verder afnemen in de periode 2013-2019 met gemiddeld 0,5 % per jaar. In 2019 zouden ze zelfs meer dan 20 % onder het niveau van het referentiejaar dalen en 112 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de jaarlijkse afname van de energiegebonden CO₂-emissies dankzij de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare energie. Ook de daling van de CH₄-emissies en de gefluoreerde gasen dragen bij tot dit resultaat. De uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en de N₂O-emissies zou jaarlijks blijven toenemen tijdens de projectieperiode.

---

⁴³ De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.

⁴⁴ Hieronder vallen gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ets-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.

⁴⁵ De energiebalans voor 2012, 2015 en 2019 en de evolutie van de verschillende broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen) worden weergegeven in de bijlage op de website.

In 2012 nam de uitstoot van de transformatiesector met ongeveer 4 % af ondanks het stilleggen van enkele kerncentrales. Deze daling kwam door een daling van de productie op basis van fossiele brandstoffen, een sterke ontwikkeling van de productie op basis hernieuwbare energiebronnen en door een hoge netto-import van elektriciteit. De kerncentrales werden opnieuw opgestart in 2013 en de uitstoot nam nog sterker af (-13 %). Dit zou zich verder zetten in 2014 met een daling van de uitstoot met ongeveer 7 %. In 2015 zou de uitstoot echter met ongeveer 4 % toenemen door de sluiting van twee kerncentrales en een herneming van de productie op basis van fossiele brandstoffen (vooral aardgas). De uitstoot zou gemiddeld over de periode 2014-2019 licht toenemen. De uitstoot van de transformatiesector zou 20,3 Mt bedragen in 2019 tegenover 30,1Mt in 1990.

De uitstoot van de industrie was sinds het begin van de jaren 2000 gedaald. Deze daling was mee te verklaren door de herstructureringen die zijn doorgevoerd (die met name het aandeel van de vaste brandstoffen in de industriële processen sterk deden afnemen, voornamelijk in de staalsector) maar ook door de toepassing van energiebesparende technologieën die minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de Nationale Toewijzingsplannen hebben hierbij een cruciale rol gespeeld. De daling van de uitstoot afkomstig van de industrie was de laatste jaren bijzonder sterk en was met name te wijten aan de terugval van de industriële productie in 2009 (daling van de uitstoot met meer dan 20 %). Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot licht afnemen dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De emissieplafonds tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie. De uitstoot zou dan 19,5 Mt bedragen in 2019 tegenover 33 Mt in 1990.

De evolutie van de emissies afkomstig van transport vertoonde een dalende trendsinds het begin van de jaren 2000. Deze trend zou zich verder zetten gedurende de projectieperiode. Deze daling zou, net zoals in de voorbije jaren, te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens, door de CO₂-normen⁴⁶ en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen (6,4 % biobrandstoffen in 2019). De uitstoot zou 24,3 Mt bedragen in 2019 tegenover 20,5 Mt in 1990.

De emissies afkomstig van de diensten en gezinnen zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode. Deze gunstige evolutie kan verklaard worden door een stabilisering en gunstige energiemix van het energiegebruik. De maatregelen genomen in het kader van het klimaatbeleid zouden deze evolutie versterken. De uitstoot zou inderdaad dalen van 27,6 Mt in 1990 naar 25,2 mt in 2019.

In 2012 nam de uitstoot afkomstig van de industriële processen sterk af (-4,4 %). De uitstoot zou licht afnemen in de periode 2013-2019. De landbouwemissies zouden licht toenemen gedurende deze periode en de emissies afkomstig van afvalverwerking zouden afnemen met gemiddeld 2,1 % per jaar.

Volgens de economische vooruitzichten zou het niveau van de broeikasgasemissies gemiddeld 125,2 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn voor de periode 2008-2012. Dit niveau moet echter niet vergeleken worden met het maximum dat voor België werd vastgelegd in het kader van het Protocol

---

⁴⁶ Er geldt een Europese doelstelling om tegen 2015 de uitstoot van voertuigen te beperken tot 130 gram CO₂ per kilometer. Tegen 2020 moet de uitstoot van het nieuwe wagenpark van een constructeur beantwoorden aan een CO₂-norm van 95 gram per kilometer, pas in 2021 moet het volledige wagenpark voldoen aan de regel

van Kyoto. Een groot deel van de daling van de broeikasgasemissies is immers toe te schrijven aan de energie-intensieve sectoren die deel uitmaken van de zogenaamde ETS-sector van het emissiehandelssysteem en die bijzonder getroffen zijn door de economische crisis. Voor die sectoren worden de emissiequota (en niet de emissies) die werden toegekend in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012, in rekening gebracht om te verifiëren of België voldoet aan zijn Kyoto-doelstelling⁴⁷. Zonder de ETS-sector (en de emissiequota die hem toegekend werden in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012) was de impliciete Kyoto-doelstelling voor de andere sectoren (de zogenaamde niet-ETS-sectoren) ongeveer 76,3 Mt CO₂-equivalenten. Volgens onze berekeningen zou de uitstoot van de niet-ETS-sectoren gemiddeld ongeveer 76,1 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben voor de periode 2008-2012. De Kyoto-doelstelling zou dus net behaald zijn voor wat betreft de niet-ETS-sectoren.

7.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 2012 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer 4 Mt CO₂-equivalenten en vertegenwoordigden de emissies 3 % van de nationale emissies. De emissies waren hoofdzakelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector) en transport.

Gedurende de periode 2013-2019 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,4 % per jaar. In 2019 zou het niveau van de emissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen d.i. iets minder dan in het referentiejaar. Hierbij zou 2,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig zijn van de verwarming van gebouwen, dit zou evenveel bedragen als in het referentiejaar. De uitstoot afkomstig van transport zou 0,9 Mt bedragen, dit zou eveneens evenveel bedragen als in het referentiejaar. De emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden licht afnemen in de periode 2013-2019. De emissies afkomstig van transport zouden afnemen met gemiddeld 0,7 % per jaar in de periode 2013-2019.

De doelstelling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto was een toename van de uitstoot met maximum 3,475 % in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 4 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 4,2 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012.

De uitstoot zou gemiddeld 4,1 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben per jaar in de periode 2008-2012 en dus net onder de vooropgestelde doelstelling uitgekomen zijn. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kreeg volgens het Nationaal Allocatieplan gemiddeld ongeveer 33 kton emissierechten per jaar toegewezen voor de ETS-sectoren voor de periode 2008-2012. De impliciete Kyoto doelstelling voor de niet-ETS-sectoren was dan per saldo gemiddeld 4,17 Mt CO₂-equivalenten per jaar. Volgens onze berekeningen zou de uitstoot van de ETS-sectoren gemiddeld 300 kton CO₂-equivalenten per jaar geweest zijn in de periode 2008-2012 en dus het aantal toegewezen emissierechten in het Nationaal Allocatieplan overschreden hebben. De uitstoot van de niet-ETS-sectoren zou gemiddeld ongeveer

---

⁴⁷ Volgens voorliggende projectie zou de uitstoot van de ETS-sector 49,2 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond van 58,5 Mt CO₂-equivalenten uitgekomen zijn.

3,8 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn voor de periode 2008-2012. De Kyoto-doelstelling zou dus behaald zijn voor wat betreft de niet-ETS-sectoren.

7.3.3. Vlaams Gewest

In 2012 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Vlaamse Gewest ongeveer 74 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met meer dan 10 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 64 % van de nationale emissies. De sectoren die in het Vlaamse Gewest een belangrijk aandeel hadden in de evolutie van de broeikasgasemissies zijn de transformatie van energie, de transportsector, de industrie (wat betreft de energiegebonden emissies) en de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector).

Gedurende de periode 2013-2019 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,4 % per jaar. In 2019 zou het niveau van de emissies in het Vlaamse Gewest 72,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dit zou bijna 15 Mt minder zijn dan in het referentiejaar.

De emissies afkomstig van de transformatie van energie namen in 2012 en 2013 sterk af mede door stijgende productie van hernieuwbare energie, de afbouw van de productie op basis van steenkool en de hoge netto-import van elektriciteit. Vervolgens zou de uitstoot in de periode 2014-2019 toenemen met gemiddeld 0,9 % per jaar. In 2019 zou de uitstoot dan 16,7 Mt bedragen tegenover 23,2 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de industrie namen in 2012 met meer dan 10 % af door de zwakke de industriële activiteit. In 2013 steeg de uitstoot met ongeveer 1 % en zou in de periode 2014-2019 slechts licht toenemen met gemiddeld 0,1 % per jaar dankzij de verdere toepassing van energiebesparende technologieën, het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen en de doelstellingen tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem. De uitstoot zou dan 12,3 Mt bedragen in 2019 tegenover 15,1 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden met gemiddeld 0,1 % per jaar afnemen gedurende de periode 2013-2019 dankzij de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas en doorbraak van hernieuwbare energie) en 16 Mt bedragen in 2019 (16,5 Mt in 1990). De transportemissies stabiliseerden zich in 2012 maar zouden licht afnemen met gemiddeld 0,5 % per jaar tijdens de periode 2013-2019 dankzij de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens en het hoger gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen. De uitstoot zou 15,6 Mt bedragen in 2019 tegen 12,5 Mt in 1990. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden afnemen gedurende de projectieperiode. De emissies afkomstig van afval zouden eveneens verminderen. De uitstoot afkomstig van landbouw zou zeer licht toenemen.

De doelstelling voor het Vlaamse Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto was een vermindering met 5,2 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Vlaamse Gewest op 87 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dit komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 82,5 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens deze vooruitzichten zou

de uitstoot gemiddeld 79,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben in de periode 2008-2012. Zonder de ETS-sector zouden de emissies (niet-ETS-sector) gemiddeld ongeveer 47,2 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn⁴⁸. Dit moet verder vergeleken worden met een impliciete niet-ETS doelstelling van 45,6 Mt CO₂-equivalenten. De Kyoto-doelstelling zou dus niet behaald zijn volgens voorliggende vooruitzichten voor het Vlaamse Gewest. Het plafond zou met gemiddeld 1,6 Mt CO₂-equivalenten per jaar overschreden zijn.

7.3.4. Waals Gewest

In 2012 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Waals Gewest ongeveer 38 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met meer dan 15 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 33 % van de nationale emissies. In het Waals Gewest werd de evolutie van de broeikasgasemissies vooral bepaald door de evolutie van de industriële emissies, de transportemissies en de uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). De totale broeikasgasemissies daalden met bijna 4 % in 2012.

Gedurende de periode 2013-2019 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,9 % per jaar. In 2019 zou het niveau van de emissies in het Waals Gewest 35,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen tegenover 54,7 Mt in het referentiejaar. Hierbij zouden de energiegebonden emissies afkomstig van de industrie 7,1 Mt bedragen tegenover 17,7 Mt in 1990. Deze spectaculaire daling is toe te schrijven aan de herstructurering van de Waalse industrie waarbij verschillende hoogovens werden gesloten.

De emissies afkomstig van transport zouden gedurende periode 2013-2019 afnemen met gemiddeld 0,7 % per jaar en de emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen met gemiddeld 0,5 % per jaar. De uitstoot zou in 2019 respectievelijk 7,9 en 6,5 Mt bedragen tegenover 7,1 en 8,5 Mt in het referentiejaar. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden toenemen met gemiddeld 0,3 % per jaar in de periode 2013-2019 en zouden 5,9 Mt bedragen in 2019 tegenover 6,5 Mt in 2009. De emissies afkomstig van afvalverwerking zouden afnemen gedurende de projectieperiode. De uitstoot afkomstig van landbouw zou zeer licht toenemen.

De doelstelling voor het Waals Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto was een vermindering met 7,5 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Waals Gewest op 54,7 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 50,6 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens voorliggende vooruitzichten zou de uitstoot gemiddeld 41,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben in de periode 2008-2012. Rekening houdend met de ETS-sector en de emissiequota die hem toegekend werden in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012 zou de impliciete doelstelling voor de sectoren die geen deel uitmaken van het emissiehandelssysteem 29 Mt CO₂-equivalenten bedragen⁴⁹. Volgens voorliggende vooruitzichten

⁴⁸ De uitstoot van de ETS-sector zou 32,1 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn en dus onder de emissiequota die hem toegekend werden in de periode 2008-2012 uitgekomen zijn.

⁴⁹ De uitstoot van de ETS-sector zou 16,7 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn en dus onder de emissiequota die hem toegekend werden in de periode 2008-2012 uitgekomen zijn.

zou de uitstoot van de niet-ETS-sector gemiddeld 25 Mt geweest zijn voor de periode 2008-2012 en dus onder het te behalen objectief uitgekomen zijn. De Kyoto-doelstelling zou dus behaald zijn volgens voorliggende vooruitzichten voor het Waals Gewest..

Tabel 32: Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten

	1990[1]	2012[2]	2013[3]	2015[3]	2019[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2013-2019[3]	Gemiddelden 2008-2012[2]
Het Rijk							
1. Energie	112,2	94,2	91,3	89,7	89,8	-0,7	101,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	111,3	93,7	90,8	89,2	89,4	-0,7	101,4
1.A1. Transformatie van energie	30,1	22,4	19,5	19,0	20,3	-1,4	25,3
1.A2. Industrie	33,0	20,3	20,4	20,2	19,5	-0,6	22,6
1.A3. Transport	20,5	25,4	24,9	24,5	24,3	-0,6	25,8
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	27,6	25,5	26,0	25,5	25,2	-0,2	27,5
1.A5. Overige	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,9	0,5	0,5	0,5	0,4	-0,8	0,5
2. Industriële processen	17,1	11,2	11,0	11,0	11,1	-0,1	12,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,2
4. Landbouw	12,6	9,3	9,3	9,4	9,5	0,4	9,4
5. Afval	3,5	1,5	1,5	1,4	1,3	-2,1	1,6
Totaal	145,7	116,3	113,2	111,6	112,0	-0,5	125,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	3,9	3,7	3,7	3,6	3,6	-0,3	3,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,9	3,7	3,7	3,6	3,6	-0,3	3,8
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	-6,7	0,3
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	2,3	0,1
1.A3. Transport	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,7	0,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,6	2,7	2,6	2,6	-0,1	2,6
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,8	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	-2,1	0,2
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0
Totaal	4,0	4,0	4,0	3,9	3,9	-0,4	4,1

	1990[1]	2012[2]	2013[3]	2015[3]	2019[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2013-2019[3]	Gemiddelden 2008-2012[2]
Waals Gewest							
1. Energie	40,3	27,7	26,8	26,0	25,3	-1,3	30,3
1.A. Verbranding van brandstoffen	40,1	27,6	26,7	25,9	25,2	-1,3	30,2
1.A1. Transformatie van energie	6,6	4,2	3,5	3,3	3,5	-2,5	4,4
1.A2. Industrie	17,7	8,2	8,1	7,9	7,1	-1,9	9,5
1.A3. Transport	7,1	8,4	8,2	8,0	7,9	-0,7	8,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,5	6,8	6,9	6,7	6,5	-0,5	7,5
1.A5. Overige	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,8	0,1
2. Industriële processen	8,4	5,7	5,6	5,7	5,9	0,3	6,7
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	4,8	4,0	4,0	4,1	4,2	0,5	4,1
5. Afval	1,2	0,5	0,5	0,5	0,4	-3,6	0,5
Totaal	54,7	38,0	37,0	36,3	35,8	-0,9	41,8
Vlaams Gewest							
1. Energie	68,0	62,8	60,8	60,0	60,9	-0,4	67,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	67,3	62,4	60,4	59,7	60,6	-0,4	67,3
1.A1. Transformatie van energie	23,2	18,1	15,9	15,6	16,7	-1,1	20,6
1.A2. Industrie	15,1	12,1	12,2	12,3	12,3	0,3	13,0
1.A3. Transport	12,5	16,2	15,8	15,7	15,6	-0,5	16,2
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,5	16,0	16,5	16,1	16,0	-0,1	17,4
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,7	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,8	0,4
2. Industriële processen	8,7	5,2	5,1	5,1	5,1	-0,4	5,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	7,9	5,2	5,3	5,3	5,4	0,4	5,3
5. Afval	2,2	0,9	0,9	0,9	0,9	-1,4	1,1
Totaal	87,0	74,2	72,2	71,4	72,3	-0,4	79,3

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2012 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2012 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen, behalve voor de energiegebonden CO₂-emissies, die werden endogeen berekend voor 2012 met HERMES en HERMREG.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2014-2019.

8. Besluit

Om in te spelen op de groeiende vraag naar instrumenten die in staat zijn regionale economische vooruitzichten op te stellen, zijn het Federaal Planbureau en de drie gewestelijke studiediensten (BISA, IWEPS en SVR) eind 2005 gestart met de ontwikkeling van een multiregionaal en multisectoraal model: HERMREG. In zijn huidige versie is HERMREG een top-down macro-econometrisch middellangetermijnmodel. HERMREG sluit perfect aan bij het nationale HERMES-model dat de nationale en internationale context levert aan HERMREG.

Met behulp van HERMREG werden regionale middellangetermijnvooruitzichten tot en met 2019 opgesteld m.b.t. het bbp, werkgelegenheid, beroepsbevolking, pendel, werkloosheid, loonmassa en productiviteit. Het model bevat eveneens een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de broeikasgasemissies (BKG) die het mogelijk maakt de nationale BKG-vooruitzichten regionaal op te delen. Ten slotte is er een module over overheidsfinanciën die vooruitzichten aangaande de inkomsten en de uitgaven voor de verschillende gewesten en gemeenschappen geeft, en een module bestemd voor de berekening van de inkomens van de huishoudens per gewest.

De regionale projecties zijn coherent met de nationale vooruitzichten die in juni 2014 werden gepubliceerd, die zelf gebaseerd zijn op de economische informatie die eind mei 2014 beschikbaar was. De nationale projecties steunen op een internationaal scenario dat gekenmerkt wordt door een geleidelijke herneming van de economische activiteit in de eurozone. In deze meer gunstige omgeving, zou de groei van de Belgische economie, die niet hoger was dan 0,2 % in 2013, versnellen tot 1,4 % in 2014 en 1,8 % in 2015. Vervolgens zou het Belgische bbp toenemen aan een ritme van gemiddeld 1,6 % per jaar.

In 2013 was de economische groei in Vlaanderen en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (+0,3 %), volgens onze ramingen, niet significant sterker dan het nationaal gemiddelde (0,2 %), terwijl ze heel licht negatief was in Wallonië.

In 2014 herstelt de binnenlandse vraag in België. Dit stimuleert de economische groei in elke regio omwille van de economische verwevenheid tussen de Belgische gewesten. Zo zou de groei van de regionale bbp's aantrekken en uitkomen op 1,1 % in Brussel, 1,3 % in Wallonië en 1,5 % in Vlaanderen. In 2015 zou de economische groei verder stijgen in de drie gewesten en dit het sterkst in Vlaanderen. Het herstel van de investeringen zou ook duidelijk zijn.

Op middellange termijn (2016-2019) zou Vlaanderen 0,1 ppt gemiddeld per jaar meer groei bewaren t.o.v. het Belgische gemiddelde (+1,6 %). De groei in Wallonië zou dicht bij het Belgische gemiddelde aanleunen terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met een licht ongunstig groeiverschil kampt van 0,2 ppt.

In 2014, neemt de binnenlandse werkgelegenheid gematigd toe in de drie gewesten. In Vlaanderen is het niveau van de binnenlandse werkgelegenheid vanaf 2014 hoger dan in 2012. In Brussel en in Wallonië zouden de jobverliezen van 2013 in de loop van 2015 volledig gecompenseerd worden.

Tussen 2016 en 2019, samen met het geleidelijk aantrekken van de economische groei, zou de jobcreatie in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gelijk zijn aan het nationaal gemiddelde (0,7 % per jaar), terwijl in Wallonië de netto jobcreatie slechts heel licht minder zou zijn (0,6 % per jaar). Zo zou, in de periode 2016-2019, de jobcreatie 19 600 personen per jaar bedragen in Vlaanderen, 7 400 in Wallonië en 5 000 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Op middellange termijn zouden de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (inclusief dienstenchequewerkgelegenheid) in elk gewest een drijvende kracht vormen achter de werkgelegenheidsgroei, zoals geobserveerd in het recente verleden.

Dit jaar, niettegenstaande de verbetering van de conjunctuur, waren de Brusselse en Vlaamse werkloosheidsgraden licht toegenomen (tot 20,9 % en 8,6 %); de Waalse werkloosheidsgraad zou licht zijn afgenomen in 2014 en 16,9 % van de beroepsbevolking bedragen hebben. In 2015-2016 zou de daling van de werkloosheid belangrijker zijn in het Brussels Gewest en in Wallonië, en ook meer uitgesproken in 2015 door het effect van de beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd. Zo zou de Brusselse werkloosheidsgraad in 2016 op ongeveer 19,8 % uitkomen, dus 1,1 ppt minder dan in 2014. De Waalse werkloosheidsgraad zou 0,6 ppt afnemen t.o.v. 2014 en 16,3 % van de beroepsbevolking bedragen. In Vlaanderen zou de daling van de werkloosheidsgraad over dezelfde periode beperkt zijn (-0,3 ppt) en een niveau bereiken dat duidelijk lager is nl. 8,4 %. Vanaf 2017 zou de groei van het arbeidsaanbod afnemen aangezien de hervorming van de brugpensioenregeling en de terbeschikkingstelling-hervorming op kruissnelheid komen en de demografische impulsen volledig verdwijnen. De werkloosheid zou dus aan een gestaag tempo afnemen in de drie gewesten. Tegen 2019 zou de werkloosheidsgraad 7,0 % bereiken in Vlaanderen, 15,3 % in Wallonië en 18,4 % in het Brussels Gewest. Deze indicator zou voor de drie gewesten op het einde van de projectieperiode lager zijn dan voor het uitbreken van de financiële crisis in 2008.

In het Brussels Gewest zou de reële productiviteitswinst in de marktdiensten het geringst zijn van de drie gewesten, 0,6 % per jaar, zowel over de hele projectieperiode als over de periode 2016-2019. Dat staat in contrast met wat vóór de crisis werd vastgesteld. In het bijzonder zou de productiviteit in de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' en 'transport en communicatie' (twee bedrijfstakken die 28 % vertegenwoordigen van de lokale totale toegevoegde waarde) nog zwakker toenemen als voor de crisis. Over de periode 2016-2019 zou in Vlaanderen en Wallonië de reële productiviteitsgroei 0,9 % à 1 % per jaar bedragen. In Wallonië, is dat deels verklaard door een inhaalbeweging van een minder gunstige evolutie geobserveerd vóór 2012.

In vergelijking met de productiviteit, lijkt de verwachte loonevolutie per hoofd op middellange termijn, die relatief homogeen is in de drie gewesten, gematigd. Bijgevolg zouden de reële loonkosten per eenheid product licht dalen in de marktbedrijfstakken van de drie gewesten over de periode 2013-2019.

Over de periode 2013-2019 zou het beschikbaar inkomen van de huishoudens sneller toenemen in Brussel (gemiddeld 2,8 % per jaar, in nominale termen) dan in Vlaanderen (2,7 %) en Wallonië (2,5 %). Ondanks een minder dynamische groei van de sociale uitkeringen, zou het beschikbaar inkomen in Brussel gebaat zijn door o.m. een sterkere groei van de bezoldigingen van de loontrekkenden. De groei van het Vlaams en Waals primair inkomen zou quasi identiek zijn, maar het inkomen van de

zelfstandigen zou in Vlaanderen sneller stijgen dan in Wallonië, terwijl het omgekeerde geldt voor de bezoldigingen van de loontrekkenden. Het groeitempo van de totale sociale prestaties zou iets hoger zijn in Vlaanderen dan in Wallonië.

Gegeven de relatief sterkere groei van de Brusselse bevolking over de projectieperiode, leiden de verwachte evoluties van de inkomsten tot een snellere groei van het beschikbaar inkomen per inwoner in Vlaanderen (2,2 % per jaar tussen 2013 en 2019) en in Wallonië (2,0 %) dan in Brussel (1,8 %).

Het HERMREG-model berekent ook regionale vooruitzichten voor de broeikasgasemissies. In de periode 2008-2012 zou Wallonië de streefnormen behaald hebben die hem zijn toegewezen in het kader van de Belgische interne verdeling van de doelstellingen van het Kyoto-protocol. Vlaanderen en Brussel zouden daar niet volledig in geslaagd zijn. Volgens de vooruitzichten zouden de broeikasgasemissies tussen 2013 en 2019 zeer licht dalen, zowel op nationaal niveau als voor de drie Gewesten, als gevolg van een gematigde stijging van het finaal energieverbruik en structurele wijzigingen in dat verbruik ten gunste van minder vervuilende of hernieuwbare energiebronnen.

Wat de overheidsfinanciën betreft, zou het saldo van de gezamenlijke rekening van de gemeenschappen en gewesten, bij ongewijzigd beleid, er in 2015 en 2016 op achteruitgaan, door de lastenoverdracht (0,3 % van het bbp in 2015 en 0,6 % van het bbp in 2016) die georganiseerd werd in het kader van de zesde staatshervorming. Vooral het Vlaamse en Waals Gewest zien hun rekening verslechteren. Vanaf 2017 zou het vorderingensaldo van de verschillende entiteiten echter opnieuw verbeteren.

De rekening van het Vlaamse Gewest, die een overschot vertoont in het begin van de projectieperiode, wordt deficitair in 2015 en blijft dit ook op middellange termijn. De rekening van de Franse Gemeenschap daarentegen heeft een tekort op korte termijn en zou in evenwicht zijn vanaf 2016. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou over de ganse periode een overschot hebben en het Waals Gewest een tekort.

In de komende jaren worden ook andere regionale ontwikkelingen in overweging genomen, zoals de modellering van de productiefuncties en de geleidelijke invoering van een bottom-upstructuur in het model.

9. Bibliografie

- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008a), *Uitwerking van een regionaal projectiemodel, een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012*, FPB – BISA – IWEPS – SVR, januari 2008.
- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008b), *Vijfentwintig jaar regionale ontwikkelingen - Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model*, Planning Paper 104, FPB – BISA – IWEPS – SVR, april 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D. (2008c), *Regionale economische vooruitzichten 2007-2013*, september 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O. (2010), *Regionale economische vooruitzichten 2009-2015*, juli 2010.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2011), *Regionale economische vooruitzichten 2010-2016*, juni 2011.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2012), *Regionale economische vooruitzichten 2011-2017*, mei 2012.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2013), *Regionale economische vooruitzichten 2013-2018*, juli 2013.
- Bracke, I., Vandille, G. (2005), *Regionale emissievoorzichten*, Working Paper 5-05, FPB, maart 2005.
- Federaal Planbureau, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2014), *Demografische vooruitzichten 2013-2060, Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftequotienten*, maart 2014.
- Federaal Planbureau (2014), *Economische vooruitzichten 2014-2019*, juni 2014.
- Gentil, Gina (2008), *Regionalisering van de rekening van de Gemeenschappen en Gewesten: methodologie en resultaten*, Federaal Planbureau, REPO 2706, december 2008.
- Instituut van de Nationale Rekeningen (2014), *Regionale rekeningen 2003-2012*, januari 2014.
- Laloy, L. (2009), *Rémunérations et pensions des salariés des administrations publiques : hypothèses et méthodologies de projection dans les Perspectives économiques 2009-2014* de mai 2009, Federaal Planbureau, nota ADDG 6934, december 2009.
- Nationale Klimaatcommissie (2013), *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, maart 2013.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (2007), *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

10. Bijlage

10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid

Tabel 33: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		2013- 2019
						1999- 2005	2006- 2012	
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2. Energie	0,29	-0,11	0,03	0,05	0,03	0,26	0,09	0,02
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,21	-0,06	-0,03	0,01	0,00	0,09	-0,26	-0,01
a. Intermediaire goederen	-0,03	-0,02	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02	-0,07	-0,01
b. Uitrustingsgoederen	-0,09	-0,02	-0,01	0,00	0,01	0,08	-0,15	0,00
c. Verbruiksgoederen	-0,09	-0,02	-0,01	0,02	0,00	0,03	-0,04	0,00
1.4. Bouw	0,07	-0,06	0,05	0,05	0,05	0,04	0,07	0,04
1.5. Marktdiensten	-0,71	0,49	0,90	1,35	1,16	1,63	0,71	1,05
a. Vervoer en communicatie	0,04	-0,04	0,06	0,16	0,21	0,59	-0,09	0,15
b. Handel en horeca	-0,28	0,15	0,10	0,16	0,08	-0,02	-0,08	0,10
c. Krediet en verzekeringen	-0,33	0,31	0,47	0,48	0,34	0,72	0,31	0,37
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,10	0,04	0,17	0,10	0,09	0,12	0,08	0,10
e. Overige marktdiensten	-0,25	0,03	0,10	0,44	0,45	0,22	0,49	0,34
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,25	0,16	0,16	0,12	0,16	0,45	0,29	0,15
a. Overheid en onderwijs	0,27	0,17	0,15	0,12	0,16	0,45	0,31	0,15
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,02	0,00
1.7. Totaal	-0,31	0,44	1,10	1,58	1,40	2,47	0,89	1,25
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.2. Energie	0,00	0,02	-0,02	-0,01	-0,01	0,01	0,03	0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,09	-0,14	-0,13	-0,08	-0,06	-0,15	-0,26	-0,09
a. Intermediaire goederen	0,00	-0,06	-0,05	-0,04	-0,03	-0,05	-0,07	-0,04
b. Uitrustingsgoederen	-0,01	-0,04	-0,03	-0,01	-0,01	-0,05	-0,12	-0,02
c. Verbruiksgoederen	-0,08	-0,04	-0,04	-0,03	-0,03	-0,06	-0,08	-0,03
2.4. Bouw	0,05	-0,04	0,01	0,03	0,02	-0,04	0,07	0,01
2.5. Marktdiensten	0,14	0,01	0,29	0,92	0,76	0,56	0,65	0,61
a. Vervoer en communicatie	-0,07	-0,11	-0,01	0,07	0,05	0,02	-0,09	0,02
b. Handel en horeca	-0,08	-0,18	-0,16	-0,01	0,05	-0,06	-0,08	-0,02
c. Krediet en verzekeringen	-0,21	-0,12	-0,11	-0,02	0,00	0,08	-0,16	-0,04
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,17	0,14	0,21	0,18	0,13	0,19	0,17	0,15
e. Overige marktdiensten	0,33	0,29	0,36	0,70	0,54	0,32	0,79	0,50
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,00	-0,09	-0,09	-0,02	0,01	0,56	0,20	-0,03
a. Overheid en onderwijs	0,08	-0,03	-0,11	-0,01	0,01	0,55	0,34	-0,02
b. Huishoudelijke diensten	-0,08	-0,06	0,02	-0,01	-0,01	0,01	-0,14	-0,01
2.7. Totaal	0,11	-0,25	0,07	0,85	0,71	0,93	0,69	0,50

**Tabel 34: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
Vlaams Gewest
jaarlijkse groeivoeten, in procent**

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	-0,01	0,02	0,01
1.2. Energie	-0,23	-0,04	-0,02	0,03	0,02	-0,01	0,09	0,01
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,30	-0,06	0,14	0,36	0,27	0,18	-0,16	0,21
a. Intermediaire goederen	-0,21	0,05	0,10	0,20	0,18	0,08	-0,07	0,16
b. Uitrustingsgoederen	-0,19	-0,05	0,04	0,09	0,05	0,11	-0,19	0,04
c. Verbruiksgoederen	0,10	-0,06	0,00	0,07	0,03	-0,01	0,10	0,02
1.4. Bouw	0,06	-0,10	0,09	0,14	0,11	0,21	0,17	0,08
1.5. Marktdiensten	0,21	0,56	1,05	1,26	1,18	1,61	1,12	1,08
a. Vervoer en communicatie	-0,07	-0,04	0,08	0,17	0,14	0,10	0,11	0,11
b. Handel en horeca	-0,10	0,23	0,29	0,25	0,18	0,35	0,18	0,21
c. Krediet en verzekeringen	0,10	0,10	0,11	0,07	0,07	0,09	0,07	0,08
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,20	0,06	0,23	0,18	0,16	0,16	0,13	0,16
e. Overige marktdiensten	0,08	0,21	0,34	0,60	0,63	0,90	0,63	0,53
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,20	0,10	0,10	0,07	0,10	0,11	0,09	0,09
a. Overheid en onderwijs	0,22	0,10	0,10	0,07	0,10	0,10	0,10	0,09
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,01	-0,01	0,00
1.7. Totaal	-0,06	0,48	1,38	1,88	1,68	2,08	1,32	1,49
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,06	-0,04	-0,03	-0,03	-0,04	-0,03	-0,06	-0,04
2.2. Energie	0,01	0,01	0,00	0,00	-0,01	0,00	0,01	0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,16	-0,29	-0,26	-0,18	-0,15	-0,24	-0,26	-0,19
a. Intermediaire goederen	-0,05	-0,13	-0,08	-0,05	-0,05	-0,01	-0,07	-0,06
b. Uitrustingsgoederen	-0,02	-0,05	-0,08	-0,04	-0,03	-0,09	-0,09	-0,04
c. Verbruiksgoederen	-0,09	-0,11	-0,10	-0,10	-0,07	-0,14	-0,11	-0,09
2.4. Bouw	0,02	-0,11	-0,02	0,05	0,04	0,02	0,13	0,01
2.5. Marktdiensten	0,54	0,42	0,67	0,94	0,88	1,06	1,12	0,79
a. Vervoer en communicatie	-0,08	-0,08	0,00	0,07	0,04	0,03	0,01	0,02
b. Handel en horeca	-0,04	-0,11	-0,04	0,02	0,06	0,12	0,05	0,01
c. Krediet en verzekeringen	0,03	-0,02	0,00	-0,01	0,00	-0,04	0,01	0,00
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,26	0,24	0,28	0,29	0,26	0,33	0,34	0,27
e. Overige marktdiensten	0,38	0,39	0,43	0,57	0,52	0,63	0,72	0,49
2.6. Niet-verhandelbare diensten	-0,08	-0,07	-0,04	-0,01	0,01	0,21	0,05	-0,01
a. Overheid en onderwijs	0,00	-0,01	-0,06	0,00	0,01	0,17	0,13	0,00
b. Huishoudelijke diensten	-0,08	-0,06	0,02	-0,01	-0,01	0,04	-0,08	-0,01
2.7. Totaal	0,27	-0,08	0,32	0,77	0,73	1,02	0,99	0,56

**Tabel 35: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
 Waals Gewest
 jaarlijkse groeivoeten, in procent**

	2012	2013	2014	2015	2016- 2019	Gemiddelden		
						1999- 2005	2006- 2012	2013- 2019
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,04	0,00	0,00	0,02	0,02	-0,04	0,03	0,01
1.2. Energie	-0,10	-0,11	0,00	0,04	0,03	0,09	0,07	0,01
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,33	-0,19	0,19	0,28	0,20	0,28	-0,12	0,16
a. Intermediaire goederen	-0,29	-0,12	0,16	0,14	0,14	0,26	-0,19	0,11
b. Uitrustingsgoederen	-0,08	-0,03	0,02	0,07	0,03	0,02	-0,02	0,03
c. Verbruiksgoederen	0,04	-0,03	0,01	0,06	0,03	0,00	0,09	0,02
1.4. Bouw	0,05	-0,12	0,10	0,14	0,12	0,14	0,16	0,08
1.5. Marktdiensten	-0,15	0,22	0,77	1,06	1,04	1,23	0,80	0,89
a. Vervoer en communicatie	-0,12	-0,06	0,04	0,12	0,15	0,11	0,06	0,10
b. Handel en horeca	-0,19	0,11	0,12	0,22	0,13	0,17	0,08	0,14
c. Krediet en verzekeringen	-0,07	0,07	0,07	0,07	0,06	0,06	0,07	0,06
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,26	0,07	0,28	0,21	0,18	0,19	0,22	0,18
e. Overige marktdiensten	-0,03	0,03	0,26	0,45	0,52	0,71	0,37	0,40
1.6. Niet-verhandelbare diensten	-0,01	0,16	0,16	0,11	0,16	0,25	0,08	0,15
a. Overheid en onderwijs	0,00	0,17	0,15	0,12	0,16	0,25	0,10	0,15
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,02	0,00
1.7. Totaal	-0,50	-0,03	1,21	1,65	1,57	1,94	1,02	1,30
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,01	-0,02	-0,03	-0,04	-0,04	-0,05	-0,05	-0,03
2.2. Energie	0,01	0,00	0,00	-0,01	-0,01	-0,01	0,03	-0,01
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,12	-0,29	-0,17	-0,17	-0,11	-0,11	-0,07	-0,15
a. Intermediaire goederen	-0,06	-0,17	-0,08	-0,10	-0,06	-0,03	-0,04	-0,09
b. Uitrustingsgoederen	-0,01	-0,05	-0,06	-0,04	-0,01	-0,03	-0,01	-0,03
c. Verbruiksgoederen	-0,05	-0,07	-0,03	-0,04	-0,03	-0,05	-0,02	-0,04
2.4. Bouw	0,05	-0,15	-0,06	0,06	0,05	0,04	0,16	0,01
2.5. Marktdiensten	0,32	0,05	0,71	0,83	0,69	0,89	0,94	0,62
a. Vervoer en communicatie	-0,14	-0,13	-0,02	0,05	0,04	0,00	-0,03	0,01
b. Handel en horeca	-0,06	-0,20	0,04	0,02	0,05	0,12	0,05	0,01
c. Krediet en verzekeringen	-0,01	-0,03	-0,01	-0,01	-0,01	-0,02	0,00	-0,01
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,27	0,19	0,40	0,38	0,29	0,34	0,35	0,30
e. Overige marktdiensten	0,27	0,23	0,29	0,39	0,32	0,45	0,58	0,31
2.6. Niet-verhandelbare diensten	-0,13	-0,08	-0,06	-0,01	0,01	0,26	0,02	-0,02
a. Overheid en onderwijs	-0,06	-0,02	-0,08	0,00	0,01	0,26	0,12	-0,01
b. Huishoudelijke diensten	-0,08	-0,06	0,02	-0,01	-0,01	0,00	-0,11	-0,01
2.7. Totaal	0,12	-0,48	0,39	0,66	0,60	1,01	1,03	0,42

10.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten

Tabel 36: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	3051	3071	3128	3176	3256	3320	3383	3439	3488
Beloning van werknemers (D.1)	18122	18990	19369	19635	20308	21047	21784	22585	23371
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	2697	2837	2964	3035	3161	3283	3441	3616	3770
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	23870	24898	25462	25845	26725	27650	28608	29640	30629
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (D.62)	6622	6918	7106	7240	7455	7686	7922	8197	8486
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	4046	4227	4470	4475	4706	4893	5098	5337	5584
Sociale premies (D.61)	6853	7139	7296	7377	7602	7875	8126	8434	8720
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	164	150	189	170	200	197	201	201	201
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	19429	20300	20613	21064	21673	22371	23105	23864	24610

Tabel 37: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot(B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	20309	20317	20615	20931	21412	21827	22252	22641	23028
Beloning van werknemers (D.1)	120968	125211	127683	129440	132697	136916	140989	145760	150110
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	18788	19436	20140	20540	21340	22160	23243	24449	25524
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	160065	164964	168438	170911	175449	180903	186484	192849	198661
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (D.62)	42066	44117	45878	46862	48695	50345	52073	54038	56183
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	30101	31008	32706	33042	34610	35917	37295	38969	40643
Sociale premies (D.61)	46572	48177	49351	49956	51073	52746	54236	56209	57945
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	738	704	820	770	856	848	862	868	873
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	124720	129194	131440	134004	137606	141737	146165	150842	155383

Tabel 38: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	8545	8387	8464	8586	8757	8900	9048	9171	9298
Beloning van werknemers (D.1)	56886	58931	59991	60832	62596	64648	66550	68771	70859
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	6940	7229	7531	7681	7953	8201	8566	8975	9333
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	72371	74547	75986	77099	79307	81749	84163	86917	89489
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (D.62)	23780	24916	25797	26296	27205	28075	28977	30021	31173
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	13878	14183	15102	15225	16012	16620	17235	17979	18741
Sociale premies (D.61)	21919	22666	23194	23512	24083	24901	25600	26531	27377
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	184	156	237	191	249	240	242	238	234
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	60171	62459	63250	64467	66167	68063	70064	72188	74309

10.3. Verklarende woordenlijst

- De **beroepsbevolking** (of het **arbeidsaanbod**) bestaat uit de werkende en de (werkzoekende) werkloze inwoners. De FPB-definitie van de beroepsbevolking omvat ook de oudere werklozen.
- De **activiteitsgraad** is het procentuele aandeel van de beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64).
- De **binnenlandse werkgelegenheid** van een regio is het aantal banen in een regio, of nog de **werkgelegenheid naar werkplaats**. Indien men hierbij het pendelsaldo en de grensarbeid optelt bekomt men het aantal werkende inwoners van een regio, of de **werkgelegenheid naar woonplaats**, of nog de **werkende beroepsbevolking**.
- Het **pendelsaldo** van een gewest is gelijk aan het aantal inwoners werkzaam in de twee andere gewesten min het aantal inwoners uit de twee andere gewesten die werken in dat gewest. Een positief pendelsaldo geeft dus aan dat er meer inwoners uitstromen om elders te werken dan dat er instromen.
- De verhouding van de werkende beroepsbevolking t.o.v. de bevolking op arbeidsleeftijd is de **werkgelegenheidsgraad**.
- De **administratieve werkloosheid** omvat de personen die als werkzoekende zijn ingeschreven bij de regionale bemiddelingsinstellingen. Dit concept heeft een exhaustief karakter waardoor het een basis vormt die coherent is met de overige boekhoudkundige aggregaten die in het model worden gebruikt (in het bijzonder de werkgelegenheid). Dit concept is dus geschikt voor een raming van de middellangetermijnevolutie van het arbeidsaanbod, waarbij rekening moet gehouden worden met een volledige opsplitsing van de bevolking per sociaaleconomische categorie.
- De **werkloosheid volgens de FPB-definitie** komt overeen met een uitgebreid concept van de administratieve werkloosheid, Het omvat ook de oudere werklozen die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende. Omdat deze niettemin deel uitmaken van het arbeidsaanbod, wordt dit uitgebreid concept weerhouden is in de voorgestelde vooruitzichten.
- De **werkloosheid volgens de 'Enquête naar de arbeidskrachten'** (EAK) wordt opgesteld op basis van een enquête bij een steekproef van de bevolking. Deze enquêtes worden uitgevoerd door het ADSEI (het vroegere NIS) en bezorgd aan Eurostat, dat het methodologisch kader ervan definieert, De hoedanigheid van werkloze wordt erkend na een individueel interview waarin wordt nagegaan of de werkloze reëel beschikbaar is voor de arbeidsmarkt en actief naar werk zoekt.
- De **werkloosheidsgraad** geeft het procentuele aandeel werklozen in de beroepsbevolking weer.
- De **reële (arbeids)productiviteit per hoofd** is de toegevoegde waarde (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid.
- De loonkosten (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid geeft de **reële loonkosten per hoofd**.
- De **energiebalans** is het boekhoudkundig kader voor de energiestromen. De kolommen geven de gebruikte en beschikbare energiebronnen in de economie weer en de rijen de verschillende bewerkingen m.b.t. energie.
- Het begrip '**marktbedrijfstacken**' slaat op het geheel van alle bedrijfstacken, behalve de bedrijfstack 'niet-verhandelbare diensten'.

- Onder **tertiaire sector** verstaat men de som van de marktdiensten en de bedrijfstak 'niet-verhandelbare' diensten. De **primaire sector** bestaat enkel uit de bedrijfstak 'landbouw'. De bedrijfstakken 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw' vormen de **secundaire sector**.
- De **bedrijfstakken** in het HERMES-HERMREG-systeem komen overeen met volgende hergroepering van NACE-BEL 2008 bedrijfstakken:

Benaming van de bedrijfstak	NACE-BEL2008 (A38)
1. Landbouw	Landbouw, bosbouw en visserij (AA)
2. Energie	Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten (CD) + Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (DD) + Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (EE)
3. Verwerkende nijverheid	
a. Intermediaire goederen	Winning van delfstoffen (BB) + Vervaardiging van chemische producten (CE) + Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (CF) + Vervaardiging van producten van rubber en kunststof en van anderen niet metaalhoudende minerale producten (CG) + Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (CH)
b. Uitrustingsgoederen	Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (CI) + Vervaardiging van elektrische apparatuur (CJ) + Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (CK) + Vervaardiging van transportmiddelen (CL)
c. Consumptiegoederen	Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten (CA) + Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer (CB) + Houtindustrie, vervaardiging van papier en papierwaren, drukkerijen (CC) + Vervaardiging van meubelen en overige industrie, reparatie en installatie van machines en apparaten (CM)
4. Bouw	Bouwnijverheid (FF)
5. Marktdiensten	
a. Vervoer en communicatie	Vervoer en opslag (HH) + Telecommunicatie (JB)
b. Handel en horeca	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (GG) + Verschaffen van accommodatie en maaltijden (II)
c. Krediet en verzekeringen	Financiële activiteiten en verzekeringen (KK)
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Menselijke gezondheidszorg (QA) + Maatschappelijke dienstverlening (OB)
e. Overige marktdiensten	Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen (JA) + Informaticadiensten en dienstverlenende activiteiten op gebied van informatica (JC) + Exploitatie van en handel in onroerend goed (LL) + Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen (MA) + Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied (MB) + Reclamewezen en marktonderzoek; overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (MC) + Administratieve en ondersteunende diensten (NN) + Kunst, amusement en recreatie (RR) + Overige diensten (SS)
6. Niet-verhandelbare diensten	
a. Overheidsdiensten en onderwijs	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (OO) + Onderwijs (PP)
b. Huishoudelijke diensten	Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik (TT)